

สาร

วารสาร ภูมิศาสตร์พัฒนาอย่างยั่งยืน

Academic Journal of Sustainable Habitat Development

ISSN: 28822-0390 (Online)

ปีที่ 6

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2568

Vol.6 No.2 Jul - Dec 2025

วารสารภูมิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน

Academic Journal of Sustainable Habitat Development

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568)

Vol.6 No.2 (July-December 2025)

ISSN : 2822-0390 (Online)

วัตถุประสงค์

วารสารภูมิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน “Academic Journal of Sustainable Habitat Development (AJ-SHaDa)” มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความวิจัยด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับศาสตร์พระราชา หรือนโยบายการพัฒนาของภาครัฐครอบคลุมสาขาต่าง ๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, การบริหารจัดการ, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาท้องถิ่น, ภูมิสังคมและนิเวศวิทยา, รัฐศาสตร์, รัฐประศาสนศาสตร์ รวมถึงสหวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเผยแพร่บทความบทความวิจัยและความวิชาการให้แก่คณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป เปิดรับบทความภาษาไทยและอังกฤษ

กำหนดการเผยแพร่

วารสารเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) คือ ฉบับที่ 1 ระหว่างมกราคม – มิถุนายน และฉบับที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม – ธันวาคม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายสิทธิชัย อึ้งภากรณ์

ดร.โกมล แพรกทอง

รองศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ฝาเจริญ

นายกสมาคมภูมิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน

อุปนายกสมาคมภูมิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

บรรณาธิการ

นายคณิต อนุธรรมเจริญ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ (Editorial assistant)

นายคณาภรณ์ อนุธรรมเจริญ

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

1. ศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ ตั้งจรัส	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรมย์ สีตาคำ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันเพ็ญ เจริญตระกูลปิติ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิดา สุวรรณประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุติมันต์ สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรภพ วงศ์รอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ นพแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณิน หุตานุวัตร	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้า
คุณทหารลาดกระบัง
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฎิภาณ สุทธิกุลบุตร	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิกร มหาวัน	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล	มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ฝ่ายจัดการวารสาร

นางศิรินทิพย์ ผาเจริญ

สำนักงาน

สมาคมภูมิโนเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน เลขที่ 277 หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่ 50200

บทบรรณาธิการ

วารสารภูมินิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน ฉบับนี้เป็นปีที่ 6 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2568 ขอขอบคุณเจ้าของบทความทุกท่าน ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้พิจารณาบทความ และปรับปรุงบทความให้มีคุณภาพ บรรณาธิการและคณะทีมงานจะรักษามาตรฐานการเผยแพร่ และเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยทางด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีชุมชนตามภูมิสังคมที่หลากหลาย เพื่อเป็นการเสนอทางออกในการแก้ปัญหาสังคมให้กว้างขวางและเกิดยั่งยืนในอนาคตต่อไป

ฉบับนี้ มีบทความวิจัยที่ได้รับการคัดเลือกให้ตีพิมพ์ทั้งสิ้น 8 บทความ ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 8 เรื่อง คือ

1) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดย วรชัย ทองคำฟู, วิณานิลงค์, พุฒิสรรค์ เครือคำ และ สนิท สิทธิ

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดย รังสรรค์ จอมนวล และ สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล

3) การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ โดย พระอธิการวิฑูรย์ ธมมทสสี, พระครูโสภณกิตติบัณฑิต และ สมจิต ขอนวงศ์

4) ประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดย จักรธาร โชคทองทวิ และ สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล

5) การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก โดย วราลักษณ์ เรืองรุ่งวีรกุล, ธนัสภา ไรจนตระกูล และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์

6) การพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีไทย ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอฟาร์มโพธิ์ จังหวัดพิษณุโลก โดย พัทธราภรณ์ บุญคำ, กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ และ ภาสกร ดอกจันทร์

7) ประสิทธิภาพของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ในการคุ้มครองความรู้ดั้งเดิม : กรณีศึกษาการคุ้มครองวิธีการผลิตมังคุดคัดของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดย อมรรัตน์ อำมาตเสนา และ ทวีลักษณ์ พลราช

8) การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถน้อยเชิงพาณิชย์ในจังหวัดเชียงใหม่
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดย อุดร วงสมหมาย และรภัสสรณ์ คงธนารุณันต์

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่าน
กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์หากลั่นกรองและปรับปรุงบทความให้
มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ และขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่สนับสนุนการจัดทำวารสาร
ฉบับนี้ให้เสร็จสมบูรณ์ด้วยดี

(นายคณิต ฌนุธรรมเจริญ)

บรรณาธิการวารสาร

ทัศนะคติและความคิดเห็นในบทความของวารสารนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน
ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

สารบัญ

กองบรรณาธิการ	ข
บทบรรณาธิการ	ค
บทความวิจัย	
ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ : วรชัย ทองคำฟู, วิณา นิลวงศ์, พุฒิสรรค์ เครือคำ, สนิท สิทธิ	1
ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : รังสรรค์ จอมนวล, สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล	17
การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ : พระอธิการวิฑูรย์ ธมฺมทสฺสี, พระครูโสภณกิตติบัณฑิต, สมจิต ขอนวงค์	32
ประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ : จักรธาร์ โชคทองทงทวี, สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล	48
การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก : วราลักษณ์ เรืองรุ่งวิริกุล, ธนัสภา โรจนตระกูล, กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์	59
การพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีไทย ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก : พัทธกรธรณ์ บุญคำ, กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, ภาสกร ดอกจันทร์	70
ประสิทธิภาพของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ในการคุ้มครองความรู้ดั้งเดิม : กรณีศึกษาการคุ้มครองวิธีการผลิตมังคุดคัดของจังหวัดนครศรีธรรมราช : อมรรัตน์ อำมาตเสนา, ทวีลักษณ์ พลราช	84
การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไก่น้อยเชิงพาณิชย์ในจังหวัดเชียงใหม่ : อุดร วงสมหมาย, รัชสรณ์ คงธนจารอนันต์	99

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนใน
พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
Strategic Agricultural Resource Management Through Community
Participation in the Mae Kwang Watershed Area, Thep Sedet Sub-district,
Doi Saket District, Chiang Mai Province

วรชัย ทองคำฟู¹, วีณา นิลวงศ์², พุฒิสรรค์ เครือคำ³ และ สนิท สิทธิ⁴
Worachai Thongkamfoo¹, Weena Nilawonk², Phutthisun Kruekum³ and Snit Sitti⁴

Received: 19 March 2025; Revised: 09 May 2025; Accepted: 17 May 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และศักยภาพในการจัดการระบบการเกษตรในลุ่มน้ำแม่กวัง และกำหนดยุทธศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรทางการเกษตร โดยใช้ทั้งวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณได้แก่ ผู้นำครัวเรือนบ้านแม่ตอน จำนวน 65 คน ซึ่งเลือกจากการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและวิเคราะห์ด้วยสถิติค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนและการจัดการทรัพยากร จำนวน 16 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ตัวแทนภาครัฐท้องถิ่น 3 คน 2) ผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น 8 คน และ 3) เจ้าหน้าที่การพัฒนาและสิ่งแวดล้อม 5 คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ การประเมินผล และการบริหารจัดการทรัพยากร 2) การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนพบว่า ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ได้แก่ (1) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ (2) การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (3) กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนที่เปิดรับองค์ความรู้ใหม่และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม และ (4) การสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก อาทิ โครงการพระราชดำริ หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษา ที่ช่วยเพิ่ม

^{1 2 3 4} ปรัชญาอุษณัฏฐบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการและพัฒนาทรัพยากร มหาวิทยาลัยแม่โจ้; Doctor of Philosophy in Resources Management and Development, Maejo University
Corresponding author, e-mail: jujuabtik@gmail.com

ศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 3) กำหนดยุทธศาสตร์สำคัญ 6 ประการในการบริหารจัดการระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ได้แก่ การจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม การอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่าย การบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืน และการสร้างกลไกการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ยุทธศาสตร์เหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ; ทรัพยากรการเกษตร; การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This research aims to examine the community participation process and the capacity for managing agricultural systems in the Mae Kuang watershed, as well as to formulate strategic approaches for agricultural resource management. The study employs both qualitative and quantitative research methods. The quantitative sample group consists of 65 household leaders from Ban Mae Ton, selected through purposive sampling. Data were collected using questionnaires and analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. For the qualitative component, the sample includes 16 key informants involved in community development and resource management, divided into three groups: (1) three representatives from local government agencies, (2) eight community leaders and local experts, and (3) five development and environmental officers. Data were analyzed using descriptive analysis.

The study revealed three main findings: 1) The overall level of community participation in the Mae Kuang watershed area is high, encompassing decision-making, implementation, benefit-sharing, evaluation, and resource management. 2) An analysis of community capacity identified key success factors in the agricultural system within the watershed area, including: (1) the richness of natural resources and biodiversity, (2) the preservation and transmission of local culture and wisdom, which support community self-reliance and balance between economic development and environmental conservation, (3) lifelong learning processes that incorporate new knowledge alongside local wisdom, and (4) support from external networks such as royal initiatives, government agencies, and academic institutions, which enhance effective resource management capacity. 3) Six key strategies for managing the agricultural system in the Mae Kuang watershed were formulated: participatory resource management, ecosystem conservation and restoration, enhancement of

learning processes and networks, integration of multi-sectoral cooperation, development of sustainable agriculture systems, and establishment of effective management mechanisms. These strategies aim to strengthen community capacity in managing resources for economic, social, and environmental sustainability.

Keywords: Strategic Management; Agricultural Resources; Community Participation

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและความสามารถในการผลิตของภาคเกษตรกรรม ทำให้การวางแผนพัฒนาเกษตรกรรมอย่างมีเป้าหมายเป็นสิ่งจำเป็น โดยมุ่งเน้นการยกระดับการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตร พร้อมทั้งอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมจะช่วยให้เกษตรกรรมปรับตัวสู่ระบบเชิงพาณิชย์และตอบสนองต่อความต้องการของตลาด อย่างไรก็ตาม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างขาดความระมัดระวังอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนในระยะยาว ภาคเกษตรเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสร้างความมั่นคงทางอาหารของประเทศ โดยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 อัตราการเติบโตของภาคเกษตรเฉลี่ยอยู่ที่ 3.94% ต่อปี แต่ตั้งแต่แผนฉบับที่ 8-11 พบว่าอัตราการเติบโตชะลอตัวลงจากปัญหาสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในอนาคต ภาคเกษตรไทยจะต้องขับเคลื่อนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร และเปลี่ยนจากเกษตรดั้งเดิมไปสู่เกษตรสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มีวิสัยทัศน์ว่า “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ และทรัพยากรเกษตรสมดุลและยั่งยืน” แผนพัฒนานี้ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ (1) การสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร (2) การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน (3) การเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (4) การบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และ (5) การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ ทั้งหมดนี้มุ่งหมายให้ภาคเกษตรเติบโตอย่างยั่งยืนและสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561)

แนวพระราชดำริของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ได้ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำกวัง โดยลุ่มน้ำกวังตอนบนเป็นลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำแม่ปิง มีพื้นที่ครอบคลุมประมาณ 345,000 ไร่ ครอบคลุม 2 อำเภอ 6 ตำบล 55 หมู่บ้าน ชุมชนในพื้นที่นี้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต โดยมีการจัดการทรัพยากรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงการทำการเกษตรกรรมเพื่อการบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในชุมชนตามวิถีชีวิตที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2535 ให้มีการจัดตั้งโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เพื่อบริหารพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในพื้นที่ที่มีความยั่งยืนและสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างเกื้อกูล โดยไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของแหล่งน้ำ การบริหารจัดการลุ่มน้ำตามแนวพระราชดำรินี้มุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ โดยมีแนวคิดที่ว่า “ต้นทางเป็นป่าไม้ ปลายทางเป็นประมง ระหว่างทางเป็นการพัฒนาการเกษตรที่เกี่ยวข้อง” ซึ่งส่งเสริมการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการและพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังต้องอาศัยการรวมกลุ่มและการจัดการความรู้ร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อสร้างเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด การดำเนินงานเหล่านี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและเป็นรูปธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำกวัง ซึ่งสามารถขยายผลไปยังโครงการต่าง ๆ ในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและรักษาสีเขียวตลอดไปพร้อมกัน (สำนักงาน กปร., 2546)

การจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังที่มีลักษณะที่มีการดำเนินการศึกษาองค์ความรู้ในการฟื้นฟูระบบนิเวศและรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างยั่งยืน โดยมีองค์กรภาครัฐภายใต้โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีพื้นที่ขยายความรู้ที่ได้ศึกษาได้นำมาปฏิบัติ โดยมีศาสตร์พระราชา มีกรอบความคิดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายในการพัฒนาที่ชัดเจน การดำเนินงานที่เป็นขั้นเป็นตอน ชุมชนในพื้นที่มีแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบ “คนอยู่กับป่าได้อย่างเกื้อกูล” ที่บ่งบอกถึงสภาพทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ มนุษย์ และความหลากหลายทางด้านพันธุพืช ผ่านระบบการมีส่วนร่วมเรียนรู้เป็นการพัฒนาแนวคิดในการจัดการทั้งระบบพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง มีชุมชนต้นแบบบ้านแม่ต๋อน ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีการตั้งถิ่นฐานมาไม่น้อยกว่า 100 ปี แต่เดิมเป็นถิ่นอาศัยของชุมชนเผ่าขมุ ที่อพยพเข้ามาในพื้นที่เพื่อทำการปลูกข้าวไร่และทำสวนเมี่ยงต่อมาเมื่อถึงยุคสมัยที่มีการค้าขายเมี่ยงเจริญรุ่งเรืองมีพ่อค้าวัวต่าง (การใช้วัวเป็นพาหนะในการบรรทุกผลผลิตเมี่ยงและอื่น ๆ) เข้ามาติดต่อค้าขายเพิ่มจำนวนมากขึ้น คนพื้นเมืองได้อพยพขึ้นมาอาศัยในพื้นที่เพื่อมารับจ้างเก็บใบเมี่ยง ทำสวนเมี่ยงและค้าขายจำนวนมากยิ่งขึ้น ทำให้การดำรงชีวิตและเศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่อง (ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร และคณะ, 2560)

ปัจจุบันบทบาทการทำสวนเมี่ยงเริ่มมีบทบาทลดลงและปรับเปลี่ยนนำเอาพืชเศรษฐกิจมาปลูกและนำความรู้เกษตรแบบผสมผสานเข้ามาจัดการในพื้นที่ เช่นเดียวกับชุมชนบ้านแม่ต๋อน มีกระบวนการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตร ที่สามารถสร้างความมั่นคงทางด้านอาชีพเกษตรกรรม มีการพัฒนาเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร โดยการนำการทำเกษตรที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ปรับใช้ให้เกิดมูลค่าในทางเศรษฐกิจชุมชน ได้นำพืชท้องถิ่นมาจัดการในแปลงเกษตรกรรมและพืชที่ได้รับการสนับสนุนทางภาครัฐเข้ามาจัดการ เช่น พืชไม้เมืองหนาว พืชเศรษฐกิจ พืชไม้ป่าที่สามารถสร้างรายได้ ชุมชนบ้านแม่ต๋อนได้นำสินค้าเกษตรและหัตถกรรมท้องถิ่น ยกกระดับผลผลิตกาแฟพัฒนาเป็น “สินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์” (Geographical Indication: GI) สร้างความมั่นคงทางอาชีพให้กับคนในชุมชนหรือในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพเศรษฐกิจ ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมและ

ผลสัมฤทธิ์การจัดการทรัพยากรการเกษตร เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแนวทางปฏิบัติที่ดี เพื่อนำมาเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนองค์ความรู้ในการจัดการทางด้านสังคม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เกิดการพัฒนาจัดการลุ่มน้ำที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง
2. เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการระบบการเกษตรของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง
3. เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการระบบทรัพยากรการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้กระบวนการเรียนรู้โดยการปฏิบัติร่วมกัน (Action learning) ใช้วิธีการแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีกระบวนการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มประชากรออกเป็นสองส่วนตามประเภทของการวิจัย ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มประชากรในการวิจัยนี้เป็นประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนบ้านแม่ตอน ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 65 คราวเรือน หรือ 168 คน กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาเป็นหัวหน้าครัวเรือนจำนวน 65 คน ซึ่งจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรและพัฒนาชุมชน 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างเจาะจงจากผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนและการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ รวมจำนวน 16 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1. ตัวแทนภาครัฐท้องถิ่น: กำนันตำบล ผู้ใหญ่บ้าน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 3 คน 2. ผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น: ประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม จำนวน 8 คน 3. เจ้าหน้าที่การพัฒนาและสิ่งแวดล้อม: ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาการพัฒนาฯ ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวัง และเจ้าหน้าที่ภาครัฐด้านการเกษตรและพัฒนา จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้แบ่งเครื่องมือการวิจัย 2 ประเภท ได้แก่

1) เครื่องมือเชิงปริมาณ ในการวิจัยเชิงปริมาณนี้ ใช้ แบบสอบถาม ที่ประกอบด้วยคำถามปลายเปิดและคำถามปลายปิด เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางการเกษตรและศักยภาพแนวทางปฏิบัติที่ดีในการจัดการทรัพยากรฯ ซึ่งประกอบด้วย 4 ตอน ดังนี้ 1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม: รวมถึงเพศ, อายุ, สถานภาพ, การศึกษาสูงสุด, ประสบการณ์ในการทำงานกับชุมชน เป็นต้น 1.2 การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางการเกษตร: ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ การตัดสินใจ, การดำเนินงาน, การรับผลประโยชน์ 1.3 ศักยภาพ

และแนวทางปฏิบัติที่ดีในการจัดการทรัพยากร: รวม 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ, การสร้างความสัมพันธ์, การบริหารจัดการทรัพยากร และความต่อเนื่องในชุมชน (5 ระดับ) 1.4 ข้อเสนอแนะ: คำถามปลายเปิดที่ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

2) เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมและผลสัมฤทธิ์ในการจัดการทรัพยากร: การสัมภาษณ์ 1.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน 1.2 สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) จากกลุ่มที่ 1: หน่วยงานภาครัฐและนักวิชาการ และกลุ่มที่ 2: ผู้นำชุมชน และกลุ่มเกษตรกร การสัมภาษณ์ประกอบด้วย 5 ตอน: 1) ข้อมูลทั่วไป 2) การมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรเกษตร 3) ปัจจัยความสำเร็จ และอุปสรรคในการมีส่วนร่วม 4) ศักยภาพของทรัพยากร และแนวทางปฏิบัติที่ดี 5) การสร้างยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรเกษตร โดยใช้ความรู้จากชุมชน/กลุ่มวิสาหกิจ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลในวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 3 วิธีหลัก ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารจากวรรณกรรมและรายงานที่เกี่ยวข้อง การรวบรวมข้อมูลเชิงสำรวจในเชิงคุณภาพจากพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร และการรวบรวมข้อมูลเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผ่านการสังเกตและกิจกรรมชุมชนต่าง ๆ การตรวจสอบข้อมูลใช้ทั้งวิธีเชิงปริมาณ โดยการทดสอบความถูกต้องและความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญและการคำนวณค่า Cronbach's Alpha และเชิงคุณภาพด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือในข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรม การสัมภาษณ์ และการสังเกต

4) การวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ 2 ส่วนคือ 1) ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถามจะถูกนำเสนอในรูปของตารางสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้เครื่องมือทางสถิติเพื่ออธิบายลักษณะของตัวแปรต่าง ๆ เช่น ค่าความถี่ (Frequency), ร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean), และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อตีความข้อมูลตามลักษณะตัวแปรที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีการทดสอบค่าเอฟ (F-test) เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ 2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องและได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้จะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า เพศ: ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (55.4%) และเพศชาย (44.6%), อายุ: ส่วนใหญ่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป (30.8%) รองลงมาคือ 50-59 ปี และ 30-39 ปี (20.0% ทั้งสองกลุ่ม), สถานภาพสมรส: ส่วนใหญ่สมรส (49.2%) รองลงมาคือโสด (35.4%), ภูมิลำเนา: ส่วนใหญ่เป็นประชากรในพื้นที่แต่กำเนิด (80.0%), ระดับการศึกษา: ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น (32.3%) รองลงมาคือปริญญาตรี (27.7%), ตำแหน่งในชุมชน: ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในหมู่บ้าน (81.5%) ตามด้วยผู้นำชุมชน (9.2%), ประสบการณ์ทำงานในชุมชน: ส่วนใหญ่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี (46.2%), สมาชิกกลุ่มอาชีพ: ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ (27.91%) รองลงมาคือกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (12.21%), รายได้จากกลุ่มอาชีพ: ส่วนใหญ่ไม่ระบุรายได้ (56.9%) รองลงมาคือรายได้ 15,001-20,000 บาท (16.9%)

ส่วนที่ 2 ศึกษาและทำความเข้าใจกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังของชุมชนบ้านแม่ตอน ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.31$, S.D.=0.71) ซึ่งสามารถแสดงด้วยค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามตารางดังนี้

ระดับกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังของชุมชนบ้านแม่ตอน		ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	4.23	0.57	มาก
2.	การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	4.11	0.51	มาก
3.	การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	4.21	0.55	มาก
4.	การมีส่วนร่วมในการประเมินผล			
5.	ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนประสบผลสำเร็จ	4.23	0.53	มาก
6.	การสร้างความสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากร	4.15	0.48	มาก
7.	การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรในชุมชน เศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม	4.14	0.47	มาก
8.	ความต่อเนื่องและความสัมพันธ์ในชุมชน	4.18	0.50	มาก
ภาพรวม		4.31	0.71	มาก

ตารางที่ 1 ระดับกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังของชุมชนบ้านแม่ตอน

จากตารางผลการวิจัยโดยรวมแล้ว ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการระบบการเกษตรของชุมชนบ้านแม่ตอนมีการมีส่วนร่วมที่สูงในทุกด้าน ซึ่งเป็นผลจากความร่วมมือที่ดีระหว่างสมาชิกในชุมชนและการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ การประเมินผล และการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน โดยผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนและการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์ศักยภาพการจัดการระบบการเกษตรของชุมชนบ้านแม่ตอน แสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีความยั่งยืนและสะท้อนถึงความสำเร็จในหลายด้าน โดยสามารถสรุปได้เป็น 4 ประการหลักที่เน้นความเข้มแข็งและความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนบ้านแม่ตอนตั้งอยู่ในทำเลที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย เช่น ป่าไม้ ลำธาร และลุ่มน้ำแม่กวัง ซึ่งช่วยสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ การปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างกาแฟอาราบิก้าและการทำเกษตรผสมผสานไม่เพียงแต่เสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ยังเปิดโอกาสในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล

2. วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตของชุมชนบ้านแม่ตอนที่ผสมผสานกับการเคารพธรรมชาติและปฏิบัติตามประเพณีต่าง ๆ ทำให้ชุมชนนี้สามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรท้องถิ่น การดำเนินชีวิตตามขนบธรรมเนียมไม่เพียงแต่สร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน แต่ยังทำให้เกิดความเข้มแข็งที่ช่วยพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างยั่งยืน

3. การเรียนรู้ตลอดชีวิต ชุมชนบ้านแม่ตอนไม่หยุดนิ่งในการพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้ทั้งจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ใหม่ ๆ การแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันทำให้ชุมชนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการดูแลแหล่งน้ำและป่าต้นน้ำที่เป็นฐานสำคัญของการเกษตรในชุมชน

4. การสนับสนุนจากองค์กรและเครือข่ายภายนอก ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการพระราชดำริ หน่วยงานการเกษตรและมหาวิทยาลัย ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในระบบการผลิต ทั้งยังได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรให้ยั่งยืน สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า ชุมชนบ้านแม่ตอนมีศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชนร่วมกับการเรียนรู้และการสนับสนุนจากภายนอก ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ส่วนที่ 4 สร้างยุทธศาสตร์การจัดการระบบทรัพยากรการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิเคราะห์จากสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย ได้มีการกำหนดกลยุทธ์สำคัญในการจัดการทรัพยากรการเกษตรในลุ่มน้ำแม่กวัง ซึ่งมุ่งเน้นการปรับปรุงและเสริมสร้างศักยภาพทั้งในด้านการเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชน โดยกำหนดยุทธศาสตร์ที่ถูกพัฒนามีทั้งหมด 6 ยุทธศาสตร์สำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบการเกษตรในพื้นที่

ยุทธศาสตร์	แนวทางการดำเนินงาน
ยุทธศาสตร์ 1 : การจัดการทรัพยากร	การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านแม่ต๋อนในลุ่มน้ำแม่กว้งมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยมีกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมและการวางแผนจากชุมชนในทุก ๆ ด้านผ่านการจัดทำกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่และการสร้างคณะกรรมการจัดการลุ่มน้ำถือเป็นกลไกสำคัญในการร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยมีกฎเกณฑ์ร่วมกันที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และการฟื้นฟูระบบนิเวศให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ เช่น การสร้างฝายต้นน้ำ การปลูกป่า และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่
ยุทธศาสตร์ 2 : การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร	การอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กว้งได้รับการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนโดยการฟื้นฟูและคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพจากการรุกรานของมนุษย์ ด้วยวิธีการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ เช่น การทำแนวป้องกันไฟฟ้า และการปลูกเสริมป่า เพาะชำกล้าไม้ รวมถึงการป้องกันมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เช่น การลดการใช้สารเคมีในพื้นที่ป่าต้นน้ำ
ยุทธศาสตร์ 3 : การเรียนรู้และสร้างเครือข่าย	การสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชุมสัมมนา การศึกษาดูงาน และกิจกรรมอนุรักษ์ สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างความร่วมมือในระดับชุมชน ตำบล และเครือข่ายในลักษณะของวิถีสันติอยู่ร่วมกับป่าอย่างเกื้อกูล ผ่านกิจกรรมที่ปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชนในเชิงยั่งยืน
ยุทธศาสตร์ 4 : การบูรณาการร่วมกันของภาคีเครือข่าย	การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กว้งต้องมีการบูรณาการภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทต่าง ๆ เช่น ภาคประชาชน ภาครัฐ และองค์กรในพื้นที่ การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรช่วยเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีการกำหนดบทบาทหน้าที่และกฎระเบียบที่ชัดเจนในการดำเนินงาน
ยุทธศาสตร์ 5 : การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่บ้านแม่ต๋อนเกิดจากการกำหนดกฎเกณฑ์ร่วมกันของชุมชนในลักษณะมีส่วนร่วมและยุติธรรม เช่น การสร้างข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรที่สะท้อนถึงอุดมการณ์และจิตสำนึกร่วมกัน การนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์และออกแบบแผนพัฒนาอย่างครอบคลุมทุกมิติเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารจัดการทรัพยากร
ยุทธศาสตร์ 6 : การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน	การพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืนเกิดขึ้นจากการจัดทำฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน การเพิ่มสมรรถนะและการเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยเพิ่มผลิตภาพและคุณภาพการผลิต ในขณะเดียวกัน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมช่วยลดผลกระทบจากกิจกรรมเศรษฐกิจและส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 2 รูปแบบยุทธศาสตร์การจัดการระบบทรัพยากรการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กว้ง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังของชุมชนบ้านแม่ตอน อยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อการดำรงชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจครัวเรือน ทั้งนี้ แนวคิดพระราชดำริ "ทฤษฎีใหม่" ได้เน้นย้ำถึงการบริหารจัดการพื้นที่ทำกินที่สมดุลกับสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ จากมุมมองทางทฤษฎี การมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation Development) ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรในชุมชน ซึ่งอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างภาวะผู้นำ (Leadership) ที่เน้นการกระจายอำนาจและการส่งเสริมบทบาทของชุมชนให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การมีผู้นำที่เข้มแข็งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการระดมความคิดเห็น การปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ และสร้างขวัญกำลังใจให้กับสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความรับผิดชอบร่วมกันในกระบวนการพัฒนา ซึ่งการศึกษาของพระสมุห์จวน ฐิตธมโม (2551) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำต้องอาศัยการค้นหาคำถามและความต้องการของชุมชนผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับการหารือและตัดสินใจร่วมกัน ในขณะเดียวกันการศึกษาของวันทนี โพรเพรธ (2566) เน้นย้ำถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการลดบทบาทตนเองและส่งเสริมให้ประชาชนเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน การมีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและประชาชน ตลอดจนการบูรณาการองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากร ตัวอย่างเช่นการศึกษาของฐิติวัฒน์ ว่องวรรณกุล (2567) พบว่า ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและการมีเครือข่ายการดำเนินงานที่เป็นระบบจะส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น งบประมาณ ข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การพัฒนาแนวทางที่ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นแนวทางที่ควรได้รับการสนับสนุนและขยายผลอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

2. ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของทรัพยากรการเกษตรในชุมชนบ้านแม่ตอน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และมีทรัพยากรชีวภาพที่โดดเด่น การบริหารจัดการ

ทรัพยากรของชุมชนนี้ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ การวิเคราะห์เชิงหลักการและเหตุผลสามารถสรุปประเด็นสำคัญที่เป็นปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชนได้ดังนี้

1) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการเกษตรและความหลากหลายทางชีวภาพ ข้อมูลความหลากหลายของชุมชนที่มีการเรียบเรียงบนฐานทรัพยากร ก่อให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของทรัพยากร ที่สามารถสร้างรายได้ ทรัพยากรที่สามารถสร้างความสมดุลส่งผลให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดรายได้และสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่แข็งแรง โดยผลการสำรวจในสวนวนเกษตรพบพืชทั้งหมด 132 ชนิด แบ่งเป็นพืชอาหารและเครื่องดื่ม 93 ชนิด ไม้ใช้สอย 23 ชนิด และพืชสมุนไพร 16 ชนิด การสร้างความหลากหลายนี้ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาระบบการตลาดและแลกเปลี่ยนความรู้ ส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนอย่างยั่งยืนเปรียบเสมือนทรัพยากรของชุมชนคือ “ธนาคารอาหาร” หรือ Food Bank จากการสำรวจและเก็บข้อมูลงานวิจัยของจารุณี ภิลุมวงศ์, (2556) ระบุว่า “ธนาคารอาหาร” หรือ Food Bank ในชุมชนเกิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยชุมชนสามารถจัดการผลผลิตทางการเกษตรให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร แลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกัน ลดต้นทุนการดำรงชีวิต และสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนผ่านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเครือข่ายความร่วมมือ

2) บทบาทของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากร ชุมชนได้มีการพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ในการดำรงชีวิต ทั้งในด้านการบริโภคและเศรษฐกิจ ป่าไม้ยังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อและประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน บทบาทของป่าไม้ไม่สามารถแยกจากกันได้ชุมชนที่ต้องอยู่ร่วมกับป่า วัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า เป็นการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า ในการรักษาความสมบูรณ์ของป่า ซึ่งแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามภูมิวิเทศและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน โดยไม่ทำลายความสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ การพึ่งพิงกับทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะนี้ส่งเสริมแนวคิดที่ว่า “คนอยู่กับป่าอย่างเกื้อกูล” ตามที่สำนักงาน กปร. (2546). ได้ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

3) การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพคือ ชุมชนมีการเรียนรู้และปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง โดยอาศัยแนวคิด “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้” มุ่งเน้นให้ชุมชนพึ่งพาตนเองและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนประกอบด้วยการสร้างฐานรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่าง ความสามารถในการเรียนรู้และการปรับตัว กระบวนการเรียนรู้

ของชุมชนช่วยให้สามารถรับมือกับปัญหาและความท้าทายที่เกิดขึ้น การนำเทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่มาปรับใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาโมเดลธุรกิจที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ตามแนวคิดงานวิจัยของ ประพนธ์ ผาสุกยัต (2547) ที่ได้ระบุว่าปัจจัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนประกอบด้วย (1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการตัดสินใจ, (2) การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างรุ่น, (3) การสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก, และ (4) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงผ่านการปฏิบัติจริง ปัจจัยเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัวและพัฒนาต่อยอดความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

4) การสนับสนุนจากองค์กรและเครือข่ายภายนอก หน่วยงานที่มีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนได้รับการสนับสนุนจาก 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) หน่วยงานโครงการพระราชดำริ ที่ให้ความรู้ด้านเกษตร การบริหารจัดการน้ำ ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แก้ปัญหาการบุกรุกป่า และสนับสนุนตลาดสำหรับพืชเศรษฐกิจ 2) หน่วยงานราชการและองค์กรในพื้นที่ ที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และอาชีพที่เกี่ยวข้อง ขับเคลื่อนโครงการเกษตรมูลค่าสูง พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และ 3) หน่วยงานด้านการศึกษา ที่มีบทบาทในการสนับสนุนงานวิจัย ให้คำปรึกษาด้านกาแฟ GI ถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต และพัฒนานวัตกรรมเพื่อยกระดับมาตรฐานการผลิตกาแฟ ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดจากความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ที่ช่วยให้ชุมชนเข้าถึงองค์ความรู้ เทคโนโลยี และการตลาด ส่งผลให้สามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนาสู่ความยั่งยืนซึ่งงานวิจัยของอดุลย์ มีสุข (2552) ได้กล่าวให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีปัจจัยภายในและภายนอกสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนา

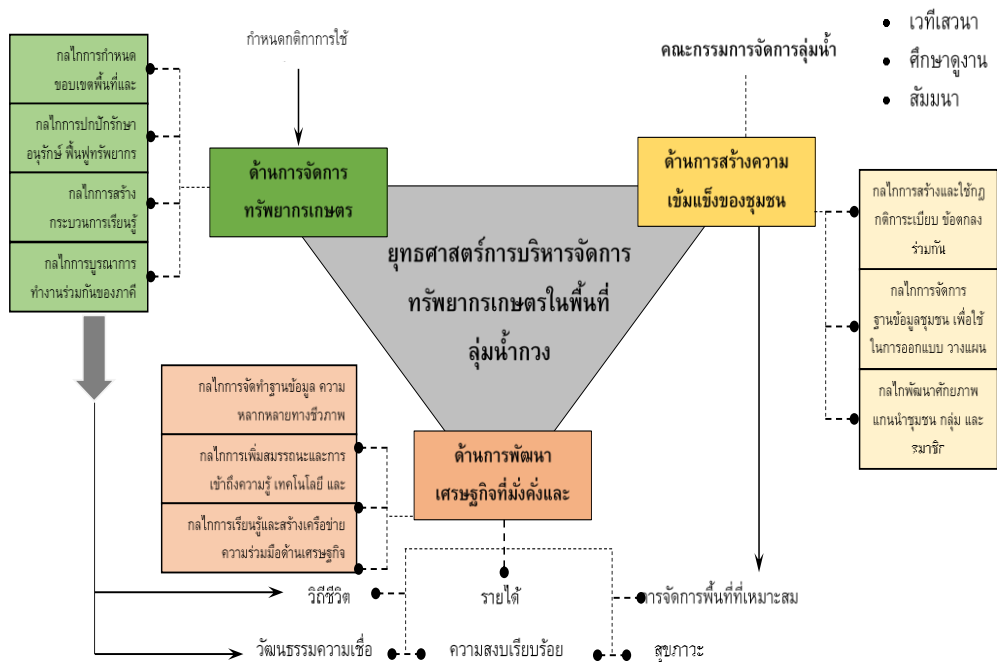
5) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร ความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นอยู่กับ 4 ปัจจัยหลักที่เสริมสร้างศักยภาพและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นภายในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการดำเนินชีวิตและการพัฒนา 2) ทุนด้านกายภาพ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต 3) ทุนมนุษย์ ซึ่งมุ่งเน้นที่ทักษะ ความรู้ สุขภาวะ และแรงบันดาลใจของคนในชุมชนซึ่งเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญ และ 4) ทุนทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนค่านิยม ความเชื่อ และแนวปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์และความสามัคคี ปัจจัยเหล่านี้หลอมรวมกันเพื่อผลักดันให้ชุมชนพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนตามกรอบแนวคิดของงานวิจัยของ วินิจ ผาเจริญ และคณะ (2564) ระบุว่าการพัฒนาชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืนเกิดจากการบูรณาการปัจจัยสำคัญ ได้แก่ การบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ความร่วมมือระหว่างภาคส่วน การพึ่งพาตนเองของชุมชน การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และกระบวนการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง ซึ่งรวมกันผลักดันให้ชุมชนปรับตัวและเติบโตในระยะยาวได้

จากผลการวิจัยสามารถสรุปประเด็นนี้ได้ว่า ศักยภาพของชุมชนบ้านแม่ตอนในการบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรเกิดจากการบูรณาการปัจจัยหลายด้าน ทั้งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสามารถในการเรียนรู้และ

ปรับตัว และการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยแนวทางที่คำนึงถึงความสมดุลของทุกองค์ประกอบ โดยมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรโดยแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งผลให้เกิดรายได้และสร้างเศรษฐกิจที่แข็งแรง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับวัฒนธรรมทำให้ชุมชนใช้ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างรู้คุณค่า นอกจากนี้ การส่งเสริมการเรียนรู้และการปรับตัวภายในชุมชนผ่านแนวคิด "ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้" ยังช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ การเข้าถึงความรู้และเทคโนโลยีที่จำเป็น ในขณะที่ความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นอยู่กับการบริหารทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ มนุษย์ และวัฒนธรรม ซึ่งทำงานร่วมกันเพื่อสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนในระยะยาว ดังนั้น การบูรณาการองค์ความรู้เหล่านี้ทำให้ชุมชนบ้านแม่ตอนสามารถสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่ตอน กลุ่มน้ำแม่กวัง ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สังเคราะห์เป็นภาพดังนี้

ภาพที่ 1 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่ตอนลุ่มน้ำกวัง

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยสามารถสรุปได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวังของบ้านแม่ตอนอยู่ในระดับมาก ทั้งการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ การประเมินผล และการบริหารจัดการทรัพยากร ซึ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรอย่างยั่งยืน และศักยภาพของชุมชน ในการจัดการระบบการเกษตรมีปัจจัยสำคัญ 4 ประการที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ 1. ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ที่เอื้อต่อการเกษตรเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2. การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและรักษาสมดุลระหว่างเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม 3. กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน ที่เปิดรับองค์ความรู้ใหม่และสามารถผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม 4. การสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก อาทิ โครงการพระราชดำริ หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษา ที่ช่วยเสริมศักยภาพการจัดการทรัพยากรของชุมชน 5. ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับการบริหารจัดการระบบการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ประกอบด้วย 6 ประการ ได้แก่ 1) การจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม 2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ 3) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่าย 4) การบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน 5) การพัฒนาระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืน และ 6) การสร้างกลไกการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะในการวิจัยเพื่อต่อยอดในครั้งต่อไปมีดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมการบริหารทรัพยากรอย่างยั่งยืนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยภาครัฐควรกำหนดนโยบายที่สนับสนุนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจเกษตรกรรม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำและเกษตรอินทรีย์ ขณะที่สถาบันการศึกษาควรมีบทบาทในการวิจัยและถ่ายทอดองค์ความรู้ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมเครือข่ายเกษตรกรให้สามารถพัฒนาและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ร่วมกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

สามารถนำไปใช้ประโยชน์โดยเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายที่ส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนผ่านความร่วมมือของภาครัฐและชุมชน ตลอดจนเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ ยังสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมที่คำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงทางอาหาร ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยเพื่อต่อยอด

สามารถต่อยอดการวิจัยในประเด็นต่าง ๆ เช่น การเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรผ่านนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม การพัฒนาโมเดลเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ และเอกชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของเกษตรกรรมในระยะยาว นอกจากนี้ ควรศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีต่อระบบการเกษตรในพื้นที่และแนวทางการปรับตัวของชุมชนเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561 – 2580. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จารุณี ภิรมวงศ์. (2556). โครงการวิจัยฟื้นฟูแหล่งอาหาร (Food bank) จากพืชท้องถิ่นบนพื้นที่สูง. สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2568, จาก <https://tarr.arda.or.th/preview/item/lswGN6SBd7UMCzyioNFhO?keyword=%E0%B8%9C%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%9E%E0%B8%B7%E0%B9%89%E0%B8%99%E0%B8%9A%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%99>
- จิตติวัฒน์ ว่องวรรณกุล. (2567). การบริหารจัดการน้ำของชุมชนเพื่อการเกษตรโดยภูมิปัญญาล้านนา. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(8), 383-398.
- ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร และคณะ. (2560). อยู่กับป่า การจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืนตามศาสตร์พระราชานิยมภูมิปัญญา ภูมิสังคม: ลุ่มน้ำแม่กว้ง อำเภอดอยสะเก็ด-อำเภอม่อนแจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารแม่โจ้ปริทัศน์, 18(6), 5-14.
- ประพนธ์ ผาสุยดี. (2547). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาใหม่หัตถ์. กรุงเทพฯ: ไผ่ไหม.
- พระสมุห์จวน จิตธมโม. (2551). การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในภาคจัดการลุ่มน้ำของหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ฮาว อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร). มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- วันทนี ไพเราะธรรม, ไพศาล พากเพียร และ จิตรกร โพธิ์งาม. (2566). บทบาทของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ “อยู่เย็น เป็นสุข” บ้านโนนศรีทอง หมู่ที่ 11 ตำบลสี อำเภอบุพผา จังหวัดศรีสะเกษ. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 8(3), 801-812.
- วินิจ ผาเจริญ, สุริยจรัส เตชะตันนีสกุล, สถาพร แสงสุโพธิ์ และนนท์ น้าประทานสุข. (2564). การจัดการความรู้ด้านทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในพื้นที่เทศบาลตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. (รายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์บริหารศาสตร). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- สำนักงาน กปร. (2546). แนวทางการพัฒนาและบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.
- อดุลย์ มีสุข. (2552). การมีส่วนร่วมและผลสัมฤทธิ์ของการจัดการป่าโดยชุมชน ในโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรณีศึกษา บ้านป่าสักงามและบ้านปางจำปี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน). มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรี
สู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
Strategies for Community-Based Tourism Development in
Thung Sri Village Towards Sustainable Tourism Management

รังสรรค์ จอมนวล¹ และ สุริยจารัส เตชะตันมินสกุล²
Rangsan Jomnual¹ and Suriyajaras Techatunminasakul²

Received: 19 June 2024; Revised: 17 September 2024; Accepted: 19 October 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีอย่างยั่งยืน โดยมีการศึกษา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนและกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 5 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 25 คน ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานและเลขานุการกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน สมาชิกกลุ่ม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เภรณญิก และปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งล้วนได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากมีบทบาทสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก แนวคำถามสนทนากลุ่ม แบบบันทึกการสังเกต และการวิเคราะห์เอกสาร ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย และสังเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนบ้านทุ่งศรีมีจุดแข็งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตดั้งเดิม และความเข้มแข็งทางสังคม แต่ยังมีข้อจำกัดด้านทุนความรู้ บุคลากร และการบริหารจัดการ 2) เสนอกรอบยุทธศาสตร์ 4 ด้าน ได้แก่ (1) ยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม เน้นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและ การใช้พลังงานสะอาด (2) ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ ส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวชุมชน การตลาด และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (3) ยุทธศาสตร์ด้านสังคม เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการพัฒนาศักยภาพ และ (4) ยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรม ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ชุมชน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้จากฉันทามติของชุมชน และเชื่อมโยงบริบทภายในกับโอกาสภายนอกได้

¹ ² รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารสาธารณะ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; Master of Public Administration Program in Public Administration, School of Administrative Studies, Maejo University
Corresponding author, e-mail: auss070427@gmail.com

อย่างสมดุล สะท้อนถึงแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การพัฒนา; การจัดการการท่องเที่ยว; การท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

This study aims to analyze and formulate strategic guidelines for the sustainable development of community-based tourism in Ban Thung Si. The research investigates the strengths, weaknesses, opportunities, and threats (SWOT) influencing the community's tourism management and identifies strategies to promote sustainable tourism development. A qualitative research approach was employed. The key informants included five individuals selected for in-depth interviews, comprising community leaders and officials from relevant government agencies. Additionally, a focus group discussion was conducted with 25 participants—village headman, chairperson and secretary of the community-based tourism group, group members, village assistants, treasurer, and local wisdom scholars—all selected purposively due to their significant roles in local tourism management. Research tools included in-depth interview guidelines, focus group discussion questions, observation forms, and document analysis. The data were analyzed using content analysis by categorizing information according to the research themes and synthesizing it to propose strategic recommendations.

The findings reveal that: (1) Ban Thung Si community possesses notable strengths in natural resources, traditional lifestyles, and strong social cohesion, while facing limitations in knowledge capital, human resources, and management capacity. (2) A strategic framework is proposed across four key areas: (1) Environmental strategy, focusing on conservation of tourist sites and promotion of clean energy; (2) Economic strategy, promoting community tourism enterprises, marketing, and local products; (3) Social strategy, emphasizing community participation and capacity development; and (4) Cultural strategy, enhancing local wisdom and community identity. These strategies are developed through community consensus and reflect a balanced integration of internal context and external opportunities, aligning with the principles of sustainable community-based tourism management.

Keywords: Development Strategy; Tourism Management; Community Based Tourism

บทนำ

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2579 ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 – 2564 ได้กำหนดวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทยว่า "ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลก ที่เติบโตอย่างมีคุณภาพบนพื้นฐานความเป็นไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) วิสัยทัศน์จึงเปรียบเสมือนเป็นกรอบชี้นำทิศและกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศทั้งในระยะสั้น 5 ปี (พ.ศ. 2560 – 2564) ระยะกลาง 10 ปี (พ.ศ. 2560 – 2569) และระยะยาว 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) เพื่อให้มีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ จึงได้จัดทำ Roadmap แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 – 2564 (การพัฒนาในระยะ 5 ปี) มีประเด็นยุทธศาสตร์ 5 ประเด็น โดยยุทธศาสตร์ที่ 1 จะเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวและสินค้า บริการด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการส่งเสริมความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 2 เน้นเรื่องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 3 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ที่ 4 เน้นการสร้างสมดุลในนักท่องเที่ยวกลุ่ม ต่าง ๆ ผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทยและ การสร้างความมั่นใจของนักท่องเที่ยว และประเด็นสุดท้าย เน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและบูรณาการของภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการบริหารจัดการด้านการซึ่งในแต่ละประเด็นจะมีการกำหนดแนวทางการดำเนินการซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกัน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – based tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวโดย สมาชิกในชุมชนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ์ในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (พจนา สวนศรี และสมภพ ยี่จ่อหอ, 2556) ชุมชนบ้านทุ่งศรี หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งศรี อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ ทิศเหนือติดกับตำบลร่องขวาง ทิศใต้ติดกับตำบลร้องเข็ม ทิศตะวันออกติดกับตำบลไผ่โทน ทิศตะวันตกติดกับตำบลแม่ยางฮ่อ มีพื้นที่ประมาณ 11,200 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบสูง ซึ่งคนในชุมชนบ้านทุ่งศรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งทำไร่ ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ มีจุดเด่นในเรื่องของการท่องเที่ยว ทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัส และเรียนรู้เอกลักษณ์ประจำถิ่น สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน แต่ที่ผ่านมาชุมชนได้รับผลกระทบที่ตามมาจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ จากสภาวะการณดังกล่าว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี ทั้งภาครัฐ เอกชน หรือชุมชนเองจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้การท่องเที่ยวชุมชน สามารถดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนอยู่เสมอ นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มีคุณภาพ ในขณะที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังต้องสามารถ

รักษาความตั้งใจแก่นักท่องเที่ยวไม่เสื่อมคลาย มีการกระจาย ผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น แม้จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการท่องเที่ยวอยู่เสมอก็ตาม และสุดท้ายแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนก็จะต้องไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม

จากความสำคัญและปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์บริบทของชุมชนบ้านทุ่งศรีผ่านกรอบแนวคิด SWOT เพื่อให้สามารถระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคที่ส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของชุมชนทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และวิกฤต ที่ส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีอย่างยั่งยืน
2. เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ใช้วิธีการวิจัยเชิงนโยบาย (Policy Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นศึกษาถึงพัฒนาการท่องเที่ยว ในบริบทของการจัดการแหล่งท่องเที่ยว มีกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการสัมภาษณ์ระดับเชิงลึก (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) กับผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรี ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชนบ้านทุ่งศรี 2) หน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดแพร่ เทศบาลตำบลร่องกวาง จำนวน 5 คน

1.2 ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน เลขานุการกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เภรัญญิกหมู่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 25 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 2 ประเภท ในการสอบถามผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อสอบถามข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งลักษณะคำถามเป็นแบบปิด (Close – ended Question) และแบบเปิด (Open - ended Question) ดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรี เพื่อประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านทุ่งศรี ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการ บริการต่าง ๆ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการตลาด

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการสนทนากลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรี ดังนี้

1) เพื่อพิจารณา วิเคราะห์ และหาข้อสรุปเกี่ยวกับศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านทุ่งศรี ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการ บริการต่าง ๆ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการตลาด

2) เพื่อพิจารณาวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านทุ่งศรี ซึ่งประกอบไปด้วย จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3) เพื่อดำเนินการท่ายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยนำผลการศึกษาและการสนทนากลุ่มที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกปัจจัยภายในทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านทุ่งศรี มาพิจารณาร่วมกัน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) กำหนดภารกิจหลักหรือ พันธกิจ (Mission) และกำหนดกลยุทธ์ (Strategy) และกำหนดโครงการ/กิจกรรม (Projects)

4) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ โดยการนำ SWOT Matrix มาประมวลเข้าด้วยกัน เพื่อใช้ในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัย คือ การค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิ และวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

3.1 การค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า และเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ทั้งรายงานการศึกษาทางวิชาการ รายงานการวิจัย หนังสือ บทความวารสาร ข้อมูลทางระบบออนไลน์ โดยค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ อาทิ ห้องสมุดของสถาบันการศึกษา ฐานข้อมูลงานวิจัย เอกสาร ตำรา สื่อ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารทางวิชาการที่รวบรวมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบดูแลในชุมชนบ้านทุ่งศรี

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี เพื่อประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านทุ่งศรี ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการ บริการต่าง ๆ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการตลาด

3.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านทุ่งศรี และผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี ดังนี้

1) ร่วมกันพิจารณา วิเคราะห์ และหาข้อสรุปเกี่ยวกับศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านทุ่งศรี ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริการต่าง ๆ ด้านการบริหารจัดการ และ ด้านการตลาด

2) ร่วมกันพิจารณาวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านทุ่งศรี ซึ่งประกอบไปด้วย จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3) ร่วมกันดำเนินการทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยนำผลการศึกษาและการสนทนากลุ่มที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกปัจจัยภายในทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านทุ่งศรี มาพิจารณาร่วมกัน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) กำหนดภารกิจหลักหรือ พันธกิจ (Mission) และกำหนดกลยุทธ์ (Strategy) และกำหนดโครงการ/กิจกรรม (Projects)

4) ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ โดยการนำ SWOT Matrix มาประมวลเข้าด้วยกัน เพื่อใช้ในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการวิจัย โดยมีวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 4.1) วิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ จัดหมวดหมู่ของข้อมูล 4.2) ตรวจสอบข้อมูลและตีความข้อมูลของชุมชน 4.3) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะทำการศึกษาโดยสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้เกี่ยวข้องในชุมชนและการสนทนากลุ่มกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การจดบันทึก และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือต่าง ๆ แล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาประเด็นที่คล้ายคลึงกัน และมีทิศทางเดียวกันแล้วนำมาจัดเข้ากลุ่ม และเขียนข้อมูลเป็นข้อความเชิงบรรยาย (Descriptive) สำหรับจัดทำข้อสรุปในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลโดยการค้นคว้าเอกสาร การสัมภาษณ์ การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย สามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และวิกฤต ที่ส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และได้ทำการตรวจสอบ

สภาพแวดล้อมภายใน (Internal Environment) ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านทุ่งศรี เพื่อได้มาซึ่งจุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) ของการพัฒนาในปัจจุบัน และได้ทำการตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายนอก (External Environment) เพื่อได้มาซึ่งโอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ในการพัฒนา และประชุมร่วมกันวิเคราะห์ แล้ว ได้ทำการสังเคราะห์จุดแข็งกับโอกาสในการพัฒนา (SO) และจุดอ่อนกับโอกาส (WO) ต่อจากนั้นจึงสังเคราะห์จุดแข็งกับอุปสรรค (ST) และจุดอ่อนกับอุปสรรค (WT) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งได้แสดงไว้ในรูปตารางดังนี้

การวิเคราะห์ SWOT	คำอธิบาย
จุดแข็ง (S)	บ้านทุ่งศรีมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น มีแหล่งน้ำตลอดปี และภูมิทัศน์ที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางสังคม มีผู้นำชุมชนเข้มแข็ง ใช้วิถีชีวิตดั้งเดิม และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีโฮมสเตย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลาย
จุดอ่อน (W)	ขาดความรู้และทักษะด้านการจัดการท่องเที่ยว ไม่มีนักสื่อความหมาย ไม่มีเงินทุนสนับสนุน และยังขาดแผนพัฒนาท่องเที่ยวที่ชัดเจน
โอกาส (O)	การคมนาคมสะดวก อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัด มีนโยบายรัฐสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน และแนวโน้มของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่สนใจวิถีชุมชน
ข้อจำกัด (T)	ขาดการประชาสัมพันธ์จากภาครัฐ ภาวะโรคระบาด ความผันผวนทางเศรษฐกิจ และภัยธรรมชาติ เช่น ภัยแล้งและวาตภัย
การสังเคราะห์กลยุทธ์ TOWS	คำอธิบาย
กลยุทธ์เชิงรุก (SO)	ใช้จุดแข็งของชุมชนเพื่อเสริมสร้างโอกาส เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน และการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง
กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO)	แก้ไขจุดอ่อนโดยอาศัยโอกาสที่มี เช่น การจัดอบรมด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว และพัฒนาทักษะการสื่อความหมายและการตลาดของคนในชุมชน
กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST)	ใช้จุดแข็งเพื่อรับมือกับอุปสรรค เช่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีทั้งภาครัฐและเอกชน และพัฒนาการท่องเที่ยวโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
กลยุทธ์เชิงรับ (WT)	ลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงอุปสรรค โดยการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวและการตลาดในระดับชุมชน พร้อมวางระบบเครือข่ายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 1 แสดงผลการสังเคราะห์ TOWS การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรี
สู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ TOWS ทำให้เห็นแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม โดยชุมชนสามารถใช้จุดแข็งเพื่อสร้างโอกาส สร้างภูมิคุ้มกันต่อภัยคุกคาม และใช้โอกาสที่มีเพื่อปรับปรุงจุดอ่อน ทั้งนี้ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จริงเมื่อชุมชนสามารถวางแผนอย่างมีส่วนร่วม มีระบบการเรียนรู้ และมีเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งทั้งในและนอกพื้นที่

2. การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากการศึกษาทรัพยากรทางการท่องเที่ยว การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ตลอดจนการประเมินศักยภาพของชุมชนบ้านทุ่งศรี พบว่าชุมชนมีความพร้อมและศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกมิติ โดยมุ่งเน้นการบูรณาการยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างสมดุล

กระบวนการวิเคราะห์ในรูปแบบ TOWS Matrix ช่วยให้สามารถเชื่อมโยงบริบทภายในของชุมชน (Strengths & Weaknesses) เข้ากับบริบทภายนอก (Opportunities & Threats) ได้อย่างเหมาะสมและเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์เชิงปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน และสามารถรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นจากการจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ มีมติร่วมกันว่า ควรกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีอย่างยั่งยืน โดยมีการร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และโครงการในแต่ละด้านที่ครอบคลุมมิติการพัฒนาอย่างรอบด้าน ดังนี้

วิสัยทัศน์

“ทุ่งศรีหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวิถีถิ่น สร้างพื้นที่สีเขียวเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” ภายใต้วิสัยทัศน์ดังกล่าว ผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และโครงการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านทุ่งศรี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม 2) ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ 3) ยุทธศาสตร์ด้านสังคม และ 4) ยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดกลยุทธ์ และโครงการดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เป็นยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม ที่มีกลยุทธ์ด้านการใช้ประโยชน์ในแหล่งท่องเที่ยว และกลยุทธ์ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนสนับสนุนการใช้พลังงานสะอาด และการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดเด่นของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยแผนงาน/โครงการ ดังนี้ 1. โครงการเพิ่มพื้นที่สีเขียวภายในชุมชนบ้านทุ่งศรี 2. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณแหล่งท่องเที่ยว 3. โครงการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในแหล่งที่พักโฮมสเตย์ และ 4. โครงการการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 : การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ ที่มีกลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว กลยุทธ์ด้านการพัฒนาสินค้า และกิจกรรมการท่องเที่ยว และกลยุทธ์ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาโฮมสเตย์

สร้างสินค้า OTOP ท้องถิ่น และผลักดันให้เกิดธุรกิจ SME ด้านการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย แผนงาน/โครงการ ดังนี้ 1. โครงการจัดตั้งธุรกิจขนาด กลางและขนาดย่อมด้านการท่องเที่ยว (SME) 2. โครงการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี 3. โครงการวางแผนด้านการตลาดแบบครบวงจร 4. โครงการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี 5. โครงการสนับสนุน ให้ประชาชนรวมกลุ่มสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และ 6. โครงการสร้างแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรีแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 : บริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ และพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นยุทธศาสตร์ด้านสังคม ที่มีกลยุทธ์ด้านพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็ง และกลยุทธ์ด้านเพิ่มประสิทธิภาพการวางแผนพัฒนา ด้านการท่องเที่ยวเพื่อเสนอของบประมาณ และพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการชุมชน สนับสนุนการส่งเสริมความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบด้วยแผนงาน/โครงการ ดังนี้ 1. โครงการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี 2. โครงการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน 3. โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนอย่างยั่งยืน 4. โครงการจัดอบรมการจัดการโฮมสเตย์ และ 5. โครงการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อจัดการการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 : การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม และปลูกจิตสำนึกเป็นยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรม ที่มีกลยุทธ์ด้านการปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และกลยุทธ์ด้านสร้างแรงจูงใจเพื่อส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชน จัดกิจกรรมส่งเสริมประเพณี และรักษารูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมให้กลายเป็น “เสน่ห์ของชุมชน” ประกอบด้วยแผนงาน/โครงการ ดังนี้ 1. โครงการอบรมสร้างความรู้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืนให้กับทุกภาคส่วน ,2. โครงการจัดอบรมการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านทุ่งศรี และ3. โครงการจัดอบรมภาวะความเป็นผู้นำ และเยาวชนในชุมชนบ้านทุ่งศรี ให้รู้สึกหวงแหนในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนบ้านทุ่งศรีเป็นชุมชนที่มีศักยภาพ และมีความหลากหลายทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว คนในชุมชนบ้านทุ่งศรีส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านทุ่งศรีมีความสัมพันธ์กับการเกษตร จึงทำให้กิจกรรมทางการท่องเที่ยวมีความเกี่ยวข้องกับการเกษตร ซึ่งเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมดูเย็นหลังบ้าน (เยี่ยมชมผักสาวครัวหลังบ้าน) กิจกรรมหม่ดินบ่มน้ำ กิจกรรมสปาใต้เดือน กิจกรรมบ้านสมุนไพร กิจกรรมเรียนรู้การเลี้ยงวัว กิจกรรมเรียนรู้การปลูกองุ่นและเมล่อน กิจกรรมเก็บองุ่น กิจกรรมเรียนรู้การทำปุ๋ยอินทรีย์ และ

ธนาคารใต้เดือน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และ ประเพณี ของบ้านทุ่งศรี เช่น กิจกรรมตัดตุง กิจกรรมทำดอกไม้จากผ้าใยบัว เป็นต้น ซึ่งสอดคล้อง กับปรัชญา แสวงอนุไชย, และคณะ (2557) ว่าชุมชนบ้านทุ่งศรีเหมาะในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้เชิงเกษตร จากการพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งศรีเป็นหมู่บ้าน ท่องเที่ยวตัวอย่าง โดยชุมชนมีความเข้าใจในการท่องเที่ยว อีกทั้งมีการรณรงค์ให้ชาวบ้านมี ความรู้สึกรัก และหวงแหนแหล่งท่องเที่ยวของตน จนเกิดการร่วมแรงร่วมใจของชุมชนในการรักษา สภาพแวดล้อมในหมู่บ้าน ตลอดจนสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีให้คงอยู่ ด้วยประเทศไทยกำลังเข้าสู่ เมืองแห่งผู้สูงอายุ จะมีนักท่องเที่ยวสูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่แหล่ง ท่องเที่ยวของชุมชนบ้านทุ่งศรีให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวสูงอายุได้จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง ด้วยความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นฐานการเรียนรู้สามารถ ให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม

กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านทุ่งศรี มีการนำแนวคิด ด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชน (Community Base Sustainable Tourism) ที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน กำหนดทิศทางโดยชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของในการ จัดการ ดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ดังแนวคิดของพจนาน ศวนศรี (2546) นิยามไว้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของ สิ่งแวดล้อม สังคม และ วัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมี สิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงาน ครอบคลุม 5 ด้านพร้อมกันทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชน เป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

เริ่มจากการศึกษาความพร้อมของชุมชน และร่วมกับชุมชนในการดำเนินขั้นตอนการสร้าง แผนยุทธศาสตร์ ตลอดจนการดำเนินงานจัดตั้งชมรมการท่องเที่ยว และประเมินผลการดำเนินงาน ร่วมกัน มีการประชุมเพื่อร่วมกันสร้างวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และ โครงการในการพัฒนาการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการระดมสมอง อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของคนใน ชุมชนเพื่อวางแผนจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี โดยมีการนำวิสัยทัศน์มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนาจ (2547) ให้ความหมายของการท่องเที่ยว ชุมชนว่า เป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกัน ของคนในชุมชนท้องถิ่น และผู้มาเยือนในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่มีอยู่ แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้ เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุก ภาคส่วนในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ได้แก่ ภาครัฐ กลุ่ม ผู้ประกอบการ และประชาชนในชุมชน มีการ ดำเนินการเป็นแบบแผนที่ดี

2. จากการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรี สู่การจัดการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนชุมชนบ้านทุ่งศรี ร่วมกันวิเคราะห์ SWOT ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม PAR โดยมติที่ประชุมได้ร่วมกันกำหนด วิสัยทัศน์ของชุมชนไว้ว่า “ทุ่งศรีหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน

วิถีถิ่น สร้างพื้นที่สีเขียวเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดแพร่ พ.ศ. 2566 – 2570 ที่กำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) ของจังหวัดแพร่ คือ “เมืองแพร่น่าอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เกษตรปลอดภัย ทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ ท่องเที่ยวยั่งยืน” (สำนักงานจังหวัดแพร่, 2566) และมียุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำนวน 4 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีกลยุทธ์ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยดำเนินการ 2 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในแหล่งที่พักโฮมสเตย์ และ 2) โครงการการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566- 2570 กลยุทธ์ที่ 4.1 เสริมสร้างความสมบูรณ์แก่สิ่งแวดล้อม และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Enriched Environment) ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) ส่วนกลยุทธ์ด้านการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีมติที่ประชุมกำหนดให้มีการดำเนินการในชุมชนบ้านทุ่งศรี 2 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการเพิ่มพื้นที่สีเขียวภายในชุมชนบ้านทุ่งศรี และ 2) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดแพร่ พ.ศ. 2566 – 2570 ที่มีแนวทางการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อยกระดับด้านการท่องเที่ยว กลยุทธ์ยกระดับแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 3 การยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และยั่งยืน (สำนักงานจังหวัดแพร่, 2566)

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ โดยกลยุทธ์ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 โครงการ ที่ดำเนินการ คือ 1) โครงการจัดตั้งธุรกิจขนาด กลางและขนาดย่อมด้านการท่องเที่ยว (SME) 2) โครงการ จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี และ 3) โครงการวางแผนด้านการตลาดแบบครบวงจร ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดแพร่ พ.ศ. 2566 – 2570 แนวทางการพัฒนาส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์ กลยุทธ์ส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์ ด้านการท่องเที่ยว ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 3 การยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และยั่งยืน (สำนักงานจังหวัดแพร่, 2566)

กลยุทธ์ด้านการพัฒนาสินค้า และกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 2 โครงการที่ได้ดำเนินการ คือ 1) โครงการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรี และ 2) โครงการสนับสนุน ให้ประชาชนรวมกลุ่มสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สอดคล้องกับแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566- 2570 ในพันธกิจพัฒนาและยกระดับประสิทธิภาพการท่องเที่ยวตลอดเส้นทางอย่างครบวงจร ด้วยรูปแบบ การท่องเที่ยวใหม่ที่หลากหลายและการสื่อสารการตลาดที่ตรงใจ โดยมุ่งเน้นนักท่องเที่ยวเป็นศูนย์กลาง (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

กลยุทธ์ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1 โครงการ ที่ได้ดำเนินการ คือ 1) โครงการสร้างแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรีแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวทางที่ 1.1.4 :ศึกษาและวิเคราะห์ความเสี่ยง เพื่อจัดทำแผนตั้งรับและดำเนินงาน

ป้องกัน ความเสี่ยงต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Risk Management Plan & Implementation) กลยุทธ์ที่ 1.1 :สร้างความเข้มแข็งให้กับภาคการผลิตและผลิตภัณฑ์นวัตกรรมเพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกัน พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทุกรูปแบบ (Resilient Supply – Side) ยุทธศาสตร์ที่ 1 เสริมสร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Resilient Tourism)

ยุทธศาสตร์ที่ 3 บริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ และพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ โดยกลยุทธ์ด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็ง ประกอบด้วย 3 โครงการ ที่ได้ดำเนินงาน คือ 1) โครงการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บ้านทุ่งศรี 2) โครงการจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน และ 3) โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566- 2570 แนวทางที่ 2.2.3 : สนับสนุนการบริหารจัดการของหน่วยงานในภาคการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและ เอกชนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Digital Organization) กลยุทธ์ที่ 2.2 : ยกระดับโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลและข้อมูลสารสนเทศ (Digital & Data Infrastructure) ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยกระดับสังคมให้เป็นเมืองน่าอยู่ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาปัจจัยพื้นฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูง (Quality Tourism) (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

กลยุทธ์ด้านเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็ง ประกอบด้วย 2 โครงการที่ได้ดำเนินงาน คือ 1) โครงการจัดอบรมการจัดการโฮมสเตย์ และ 2) โครงการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อจัดการการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566- 2570 กลยุทธ์ที่ 2.4 : พัฒนาศักยภาพของบุคลากรและผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ และมีขีดความสามารถในการแข่งขัน (Thai-Class Potential) ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาปัจจัยพื้นฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูง (Quality Tourism) (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม และปลูกจิตสำนึก ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ โดยกลยุทธ์การปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ และ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ประกอบด้วย 2 โครงการที่ได้ดำเนินงาน คือ 1) โครงการอบรมสร้างความรู้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืนให้กับทุกภาคส่วน และ 2) โครงการจัดอบรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านทุ่งศรี สอดคล้องกับแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566- 2570 เป้าประสงค์ที่ 4.2 วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และเอกลักษณ์ความเป็นไทย คงอยู่ในสังคมสืบต่อไป พร้อมทั้ง มีการต่อยอดเพิ่มมูลค่าด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบอย่างสร้างสรรค์ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่สนับสนุนให้การท่องเที่ยวไทยสามารถ ต่อยอดและสร้างคุณค่าจากทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม

เอกลักษณ์ความเป็นไทย และแหล่งท่องเที่ยว ในปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

กลยุทธ์ด้านการสร้างแรงจูงใจเพื่อส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืน ประกอบด้วย 1 โครงการที่ได้ดำเนินการ คือ 1) โครงการจัดอบรมภาวะความเป็นผู้นำ และเยาวชนในชุมชนบ้านทุ่งศรี ให้รู้สึกหวงแหนใน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นสอดคล้องกับ) แผนการพัฒนการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566- 2570 แนวทางที่ 4.1.1 : อนุรักษ์และต่อยอดทรัพยากรธรรมชาติ จัดการแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และลด การแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากสิ่งแวดล้อม (Nature Preservation) กลยุทธ์ที่ 4.1 : เสริมสร้างความสมบูรณ์แก่สิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Enriched Environment) ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการพัฒนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่ การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทำให้ผู้วิจัยมีกระบวนการพัฒนาและสามารถได้องค์ความรู้ใหม่ตาม แผนภาพที่แสดงต่อไปนี้

ภาพ 1 โมเดลองค์ความรู้จากการวิจัย

จากผลการศึกษาทำให้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ เป็นการสร้างรูปแบบของการสร้างโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากพลังชุมชน คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ดี ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยว จะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยจุดเริ่มต้นที่สำคัญ คือ การมียุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่ และเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน สามารถนำแผนยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่ความยั่งยืนสามารถทำได้โดยการวิเคราะห์บริบทภายในและภายนอกผ่าน SWOT และการประมวลผลในรูปแบบ TOWS Matrix ซึ่งชี้ให้เห็นถึงจุดแข็งของชุมชน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนจุดอ่อนคือการขาดทักษะและเงินทุน ขณะที่โอกาสมาจากนโยบายสนับสนุนของรัฐและการแสวงหาการท่องเที่ยวชุมชน ส่วนข้อจำกัดคือโรคระบาดและภัยธรรมชาติ จากการวิเคราะห์จึงได้ยุทธศาสตร์ 4 ด้าน ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก การแก้ไข การป้องกัน และการรับมือ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นระบบและมีส่วนร่วม ทั้งนี้ ได้มีการระดมความคิดเห็นร่วมกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อนำไปสู่การกำหนด “วิสัยทัศน์ร่วม” คือ “ทุ่งศรีหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวิถีถิ่น” และจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตัวอย่างโครงการสำคัญ เช่น การเพิ่มพื้นที่สีเขียว พัฒนาพลังงานสะอาด ส่งเสริมโฮมสเตย์ สร้างธุรกิจท่องเที่ยวชุมชน และการประชาสัมพันธ์แบบครบวงจร ซึ่งทั้งหมดจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยตนเองอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะจากผลงานวิจัยเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะในการวิจัยเพื่อต่อยอดในครั้งต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนชุมชนในการจัดตั้งเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวตำบลร่องกวาง ตามยุทธศาสตร์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน พัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเพื่อเป็นศูนย์กลาง เชื่อมโยงองค์กรให้เกิดการติดต่อประสานงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ รวมทั้งการให้คำแนะนำ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการเพื่อเสริมศักยภาพขององค์กร ทั้งกลุ่ม ที่เข้มแข็งแล้วและยังไม่เข้มแข็ง ซึ่งเครือข่ายจะต้อง เชื่อมโยงและติดต่อกันตลอดทั้งภายในและภายนอก

1.2 องค์กรหรือหน่วยงานภาคเอกชน ควรให้ความสนใจในการนำยุทธศาสตร์การพัฒนา การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไปปรับใช้ในการดำเนินงานขององค์กร ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคม ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม

และวัฒนธรรมของจังหวัด บริหารงานบนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคม โดยแผนยุทธศาสตร์นี้สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาธุรกิจให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 เทศบาลตำบลร่องกวาง ควรนำยุทธศาสตร์การพัฒนา การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านทุ่งศรีสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไปจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกันเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรีไปในทิศทางเดียวกัน สามารถจูงใจนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวชุมชนบ้านทุ่งศรีเพิ่มมากขึ้น อันนำไปสู่การสร้าง อาชีพและรายได้ให้แก่ชุมชนต่อไป

2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการ พัฒนาการท่องเที่ยว ควรนำผลการวิจัยไปประกอบการพัฒนาและวางแผนในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้ชุมชนบ้านทุ่งศรี เป็นสถานที่น่าท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น และสามารถสร้างรายได้จาก การท่องเที่ยวให้ชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนให้ดำรงอยู่ตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564). กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

_____. (2566). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570). กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

ณัฐยา แสงออนุไชย, ปองพล ทัพพะปุระ และวิชุดา ทัพกลาง. (2557). โครงการศึกษาข้อมูลเพื่อจัดทำ เส้นทางท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เชิงเกษตรในพื้นที่ชุมชนบ้านบางพลับ จังหวัดสมุทรสงคราม (รายงานการปฏิบัติงานสหกิจศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสยาม.

พจนา สวนศรี และสมภพ ยี่จ่อหอ. (2556). คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน.

พจนา สวนศรี. (2546). คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและคุณภาพ.

วีระพล ทองมา และประเจต อำนาจ. (2547). ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

สำนักงานจังหวัดแพร่. (2566). แผนพัฒนาจังหวัดแพร่ พ.ศ. 2566 – 2570.แพร่: กลุ่มงานยุทธศาสตร์ และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด.

**การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของ
ประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จั่ว อำเภอด่นชัย จังหวัดแพร่**
**The Enhancement of Democratic Politics by Applying Buddhist
Principles of People Living in Mae Chua Sub-District Municipality,
Den Chai District, Phrae Province**

พระอธิการวิฑูรย์ ธมฺมทสสี¹, พระครูโสภณกิตติบัณฑิต² และ สมจิต ขอนวงศ์³
PhraAthikan Wittawas Dhammadassi¹, Phrakru Soponkittibundit² and
Somjit Konwong³

Received: 26 April 2025; Revised: 12 July 2025; Accepted: 19 July 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษากระบวนการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลแม่จั่ว อำเภอด่นชัย จังหวัดแพร่ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับพฤติกรรมทางการเมือง และเสนอแนวทางการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้าสู่บริบทท้องถิ่น การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสานวิธี โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 338 คน เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันเพื่อหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับพฤติกรรมทางการเมือง และข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า ระดับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่หลักสาราณียธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับสูง แนวทางส่งเสริมประชาธิปไตยโดยประยุกต์หลักพุทธธรรม ได้แก่ 1) เมตตาทายกรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการร่วมมือพัฒนาชุมชน 2) เมตตาจริกรรม กระตุ้นการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ในการอภิปรายทางการเมือง 3) เมตตาโมกกรรม ส่งเสริมการใช้เหตุผลและข้อมูลในการตัดสินใจ 4) สาราณโภคี ส่งเสริมการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 5) สีสสามัญญตา ปลุกฝังการเคารพกฎหมายและแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล และ 6) ทิฏฐิสามัญญตา ส่งเสริมการยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายและการมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการเมืองท้องถิ่นที่มีคุณภาพและยั่งยืน

^{1 2 3} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phrae Campus
Corresponding author, e-mail: wittawas.2316@gmail.com

คำสำคัญ: การส่งเสริมการเมือง; การเมืองแบบประชาธิปไตย; การประยุกต์หลักพุทธธรรม

Abstract

This mixed-methods study aimed to investigate level of political democracy of people living in Mae Chua sub-district municipality, Den Chai district, Phrae province, including the relationship between Sāraṇīyadhamma and political behavior, and present the guidelines for enhancing democratic politics by integrating Buddhist principles into local contexts. The quantitative data were collected from 338 participants aged 18 and above using questionnaires. The data were then analyzed using descriptive statistics: frequency, percentage, mean, and standard deviation. Pearson correlation coefficient was applied in this study to analyze the relationship between Sāraṇīyadhamma and political behavior. The qualitative data were gathered from 10 key informants using in-depth interview. The results indicated that the political democracy level of participants was overall at an average level, while the relationship between Sāraṇīyadhamma and political behavior was a high positive correlation. Guidelines for enhancing democratic politics by applying Sāraṇīyadhamma were (1) Mettākāyakamma, which is based on promoting community participation and development; (2) Mettāvācīkamma, which focuses on encouraging creative communication in political discussion; (3) Mettāmanokamma, which highlights encouraging people to prioritize reason and information to make effective decisions; (4) Sādhāraṇabhogitā, which encourages people to sacrifice personal gain for the common good; (5) Sīlasāmaññatā, which aims to cultivate respect for rules and use reason in problem-solving; and (6) Dīṭṭhisāmaññatā, which focuses on promoting acceptance of diverse opinions and freedom of expression, leading to sustainable development of local politics.

Keywords: Political Enhancement; Democracy; Application of Buddhist Principles

บทนำ

ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีบทบัญญัติหมวด 6 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 78 รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ การต่อต้านการทุจริตและการประพฤติมิชอบ รวมทั้งการตัดสินใจ

ทางการเมือง และการอื่นใดบรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560) การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยต้องพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย พัฒนาให้สังคมปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย และจะต้องกำหนดโครงสร้างทางการเมือง การปกครองให้เป็นไปตามปรัชญาและหลักการประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน รวมทั้งต้องเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เป็นแบบแผน ทักษะและพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและองค์การการเมืองซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการหล่อหลอมความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560) ดังนั้น ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยที่เลวร้ายตามไปด้วย เพราะว่าคุณภาพของของประชาธิปไตยขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นอยู่กับการศึกษา เพราะฉะนั้นประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับการศึกษาโดยตรง โดยประชาชนปกครอง คือ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจการตัดสินใจ ประชาชนจะตัดสินใจถูกหรือดีต้องมีการศึกษา (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543) ดังประโยคที่ว่า “การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะไร้เสถียรภาพ หากบุคคลหรือสมาชิกที่เป็นพลเมืองของสังคมขาดแบบแผนของความเชื่อทัศนคติและค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตย โดยความเป็นพลเมือง (Citizenship) มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้มิใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญแต่ประชาชนจะต้องเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยด้วย” (ถวิลวดี บุรีกุล และรัชติแสงมเหษณ์, 2557)

ตำบลแม่จ๊ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดแพร่ ห่างจากอำเภอด่านซ้าย 7 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดแพร่ 20 กิโลเมตร มีพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด 6.25 ตารางกิโลเมตร ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด ปลูกถั่วเหลือง ถั่วเขียว และมีการเลี้ยงสัตว์พวกโค สุกรไก่ เป็นต้น (เทศบาลตำบลแม่จ๊ว, 2568) ทำให้ประชาชนยังขาดความเข้าใจว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงเป็นอย่างไร และยังติดกับระบบอำนาจเดิมระบบเดิม ยังขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการพัฒนาและส่งเสริมการเมืองให้เป็นระบอบประชาธิปไตย เพราะว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีเวลาในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องการเมือง ด้วยเวลาในการจัดกิจกรรมทางการเมืองจะตรงกับเวลาการทำงาน ประชาชนที่มีอายุไม่มากจะไม่ค่อยเข้าใจกิจกรรมทางการเมือง เพราะคิดว่าไม่มีความจำเป็นด้วยที่ว่ามีความรู้ความเข้าใจมากพออยู่แล้วทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมไม่ค่อยสม่ำเสมอหรือมากเกินไป และมีความเข้าใจกันเองว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างเดียวเท่านั้น (พระเนาวนทร์ ชยาภินโน (จอมพนัส), 2562) ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองถือเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจต่อการเมืองการปกครองของประเทศ และมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จ๊ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ เห็นถึงความสำคัญและเป็นเรื่องใกล้ตัวที่จะต้องให้ความสนใจมากขึ้น และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาการเมืองการ

ปกครองของตำบลแม่จั่ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชาติเกิดความรักชาติ มีความสามัคคีซึ่งกันและกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จั่ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสราณียธรรมกับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จั่ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จั่ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จั่ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลแม่จั่ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ ที่มีอายุ 18 ปี ขึ้นไป และมีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง จำนวน 2,152 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลแม่จั่ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่, 2566) กลุ่มตัวอย่างได้มาจากสูตรของ ทาโร่ ยามาเน่ ซึ่งใช้ระดับความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้หลักการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (สุรพล สุยะพรหม และสุทธิรักษ์ศรีจันทร์เพ็ญ, 2553) โดยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเป็นส่วน สัดส่วน พิจารณาจากจำนวนประชากรเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีลักษณะกระจายให้สัมพันธ์กับสัดส่วนประชากร และการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย จำนวน 10 รูปหรือคน

2. เครื่องที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ และนำแบบสอบถามที่ได้หาค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ (สมนึก ภัททิยธนี, 2565) ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.932 และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาความเชื่อมั่นได้เท่ากับ 0.906 และการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างด้วยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จั่ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ และนำ

แบบสัมภาษณ์ให้กรรมการควบคุมสารนิพนธ์ตรวจสอบเนื้อหาและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ เพื่อขอความเห็นชอบ

3. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับประชาชนผู้สันทิ์เลือกตั้งและอาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 338 ชุด ผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมแบบสอบถาม เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับมาแล้ว นำมาตรวจสอบความถูกต้องได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดจำนวน 338 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด และนำข้อมูลดิบที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป และการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์และเลือกใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันเพื่อหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างหลักสารานียธรรมกับพฤติกรรมทางการเมือง ที่เหมาะสมกับข้อมูลสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ และการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบบริบท และสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอในรูปของความเรียง

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่

จากการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม ประชาชนในพื้นที่มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.39$, $S.D.=0.50$) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ การศึกษาได้วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของการเมืองแบบประชาธิปไตย ได้แก่ อำนาจอธิปไตยของปวงชน สิทธิและเสรีภาพ ความเสมอภาค ภราดรภาพ สามารถแสดงค่าเฉลี่ยตามตารางต่อไปนี้

การเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาล ตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลค่า
1. ด้านอำนาจอธิปไตยของปวงชน	3.36	0.61	ปานกลาง
2. ด้านสิทธิและเสรีภาพ	3.28	0.60	ปานกลาง
3. ด้านความเสมอภาค	3.40	0.59	ปานกลาง

การเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาล ตำบลแม่จัว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลค่า
4. ด้านภราดรภาพ	3.53	0.59	มาก
ภาพรวม	3.39	0.50	ปานกลาง

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน
ในเทศบาลตำบลแม่จัว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ โดยภาพรวม

จากการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าแม่ประชาชนในพื้นที่ที่มีพื้นฐานของแนวคิดประชาธิปไตยอยู่ในระดับที่พอเหมาะ แต่ยังมีโอกาสในการพัฒนาอีกมาก โดยเฉพาะการส่งเสริมความตระหนักรู้ในสิทธิ เสรีภาพ และบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสราณียธรรมกับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสราณียธรรม ซึ่งประกอบด้วย (1) ด้านเมตตา กายกรรม (การร่วมมือกัน) (2) ด้านเมตตาวจีกรรม (การเจรจาด้วยเหตุผล) (3) ด้านเมตตามโนกรรม (การคิดพิจารณา) (4) ด้านสาธารณโภคี (การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ) (5) ด้านศีลสามัญญตา (การรักษาระเบียบวินัย) (6) ด้านทฎฐิสามัญญตา (การยึดถือในหลักการอุดมการณ์) กับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ ซึ่งประกอบด้วย ได้แก่ (1) ด้านอำนาจอธิปไตยของปวงชน (2) ด้านสิทธิและเสรีภาพ (3) ด้านความเสมอภาค (4) ด้านภราดรภาพ ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ตัวแปรตาม				
ตัวแปรอิสระ	ด้านอำนาจอธิปไตยของปวงชน	ด้านสิทธิและเสรีภาพ	ด้านความเสมอภาค	ด้านภราดรภาพ	การเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน
ด้านเมตตาทายกรรม	.481**	.522**	.398**	.207**	.486**
ด้านเมตตาวจีกรรม	.522**	.542**	.450**	.343**	.561**
ด้านเมตตามโนกรรม	.542**	.592**	.561**	.487**	.658**
ด้านสาธารณโภคี	.584**	.631**	.502**	.466**	.658**
ด้านศีลสามัญญตา	.512**	.471**	.547**	.616**	.646**
ด้านทฎฐิสามัญญตา	.594**	.560**	.590**	.564**	.696**
หลักสราณียธรรม	.662**	.681**	.622**	.545**	.757**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสราณียธรรมกับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน
ในเทศบาลตำบลแม่จัว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่

จากตาราง พบว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 338 คน พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ระหว่างหลักสราณียธรรมทั้ง หกกับทุกมิติของการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะหลักทฤษฎีสามัญญดา ($r=.696^{**}$) และ เมตตามโนกรรม ($r=.658^{**}$) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่สูงเด่นที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่า ความสัมพันธ์โดยรวมระหว่างหลักสราณียธรรมกับการเมืองแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูงมาก ($r=.757^{**}$) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การหล่อหลอมคุณธรรมทางพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของประชาชน สามารถส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ยั่งยืนในระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของ ประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จ๊ว อำเภอด่นชัย จังหวัดแพร่

แนวทางการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรม พบว่า สามารถแบ่งออกเป็น 6 ด้านหลัก ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งระหว่างหลักธรรมทางพุทธ ศาสนาและการเสริมสร้างประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ดังนี้

1) เมตตากายกรรม การร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม การอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน กัน ช่วยวางรากฐานของประชาธิปไตยที่เคารพในเสรีภาพของผู้อื่น การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ทางการเมืองอย่างเสรี การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง และการร่วมมือระหว่างประชาชนกับ ผู้นำท้องถิ่น ล้วนเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางการเมือง รัฐควรส่งเสริมการ แสดงออกโดยไม่ปิดกั้น พร้อมยึดหลักความเสมอภาค เพื่อให้ประชาชนใช้สิทธิเสรีภาพได้อย่าง แท้จริง

2) เมตตาวาจิกรรม การสื่อสารอย่างมีเมตตาและเหตุผล ประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต้องอาศัย การพูดคุยด้วยเหตุผล มีสติ และรับผิดชอบต่อคำพูดของตนเอง การเปิดกว้างในการแลกเปลี่ยน ข้อมูลอย่างเสรี และการใช้วาจาที่ให้เกิดประโยชน์ช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจในสังคม นักการเมืองควรยึดถือวาจาสัตย์ สื่อสารตรงไปตรงมา และไม่ใช้คำพูดยุยงให้เกิดความแตกแยก

3) เมตตามโนกรรม การคิดอย่างมีสติและใคร่ครวญ ประชาธิปไตยจะมั่นคงได้ ต้อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดพิจารณาอย่างมีเหตุผล ปราศจากอคติ การส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาส ใช้วิจารณ์ญานร่วมในการตัดสินใจ เช่น การร่วมประชุมหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องสำคัญของ ชุมชน จะช่วยเปิดพื้นที่แห่งการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ส่งผลให้การเมืองมีความโปร่งใส ยุติธรรม และยึดผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

4) สาธารณโภคี การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม การส่งเสริมจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละความสะดวกส่วนตนเพื่อประโยชน์ชุมชน เป็นหัวใจของประชาธิปไตยที่ยั่งยืน การสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหาร ท้องถิ่นช่วยกระตุ้นความเป็นธรรมและโปร่งใส และการสร้างทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับประชาธิปไตยและ การให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองจะช่วยให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิทางการเมือง ของตนได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม

5) ด้านสิทธิสามัญญตา การรักษาระเบียบวินัย การให้ความเคารพต่อสิทธิของตนเองและผู้อื่น การใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยในชุมชน การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นโดยปราศจากอคติ เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมประชาธิปไตย การเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจะทำให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและพัฒนาไปในทิศทางที่สร้างสรรค์ ภายใต้หลักการของระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและมั่นคง

6) ด้านทฤษฎีสามัญญตา การยึดถือในหลักการอุดมการณ์ การส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตนเอง ยึดมั่นในหลักการที่เท่าเทียมกันทางการเมือง การปลูกฝังอุดมการณ์ที่คล้ายคลึงกัน และการเคารพสิทธิของผู้อื่น การสร้างจิตสำนึกของพลเมืองที่ดี ควรส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงหลักความเสมอภาคและความยุติธรรม การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่ถูกต้องสร้างความเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตย

อภิปรายผลการวิจัย

1. อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ระดับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนมีความเข้าใจการเมืองแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับหนึ่งแต่ยังไม่สูงมาก ในเรื่องของความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้านอำนาจอธิปไตยของปวงชน คือ ประชาชนมีการไปใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างอิสระเสรี การได้รับฟังข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับการตัดสินใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้านสิทธิและเสรีภาพ คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย เพื่อรักษาสิทธิและเสรีภาพ การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองแบบเพื่อส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างเต็มใจทุกครั้ง และการใช้สิทธิเลือกตั้งเพื่อแสดงออกถึงสิทธิและเสรีภาพเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้านความเสมอภาค คือ การร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่นการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นและผู้ใหญ่บ้าน เพื่อส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย การร่วมตรวจสอบรายชื่อในการเลือกตั้งทุกครั้ง เพื่อรักษาความเสมอภาคทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และการมีความเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองเพื่อส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้านภราดรภาพ คือ การเคารพเหตุผลซึ่งกันและกัน เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในการเมืองแบบประชาธิปไตย การเคารพกฎหมายในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองทุกครั้ง เพื่อส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย และการปฏิบัติตามกฎหมายที่รัฐกำหนดออกทุกครั้งเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคในการเมืองแบบประชาธิปไตย สรุปได้ว่า ประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ มีความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับพื้นฐานในเรื่องสิทธิทางการเมืองเบื้องต้น เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การติดตามข่าวสาร การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง และการ

ปฏิบัติตามกฎหมาย สอดคล้องกับงานวิจัยของกรณีรัฐ ระเบียบทุกซ์ (2564) “การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และงานวิจัยของจิตรกร ลอศรี (2564) “การสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า จิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง การสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การสร้างจิตสำนึกทางการเมืองประกอบด้วย คุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านทักษะด้านบุคคล ด้านการอยู่ร่วมกัน และนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกที่ดีทางการเมือง ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมหลักนิติธรรม ($\bar{X}=4.22$) 2) การส่งเสริมหลักสิทธิเสรีภาพ ($\bar{X}=2.86$) และ 3) การส่งเสริมหลักความเสมอภาค ($\bar{X}=2.83$)

2. อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสราณียธรรมกับการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอด่นชัย จังหวัดแพร่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับสูง ($r=0.757^{**}$) กล่าวคือ ประชาชนสามารถนำหลักสราณียธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย ด้านเมตตาการุณยธรรม (การร่วมมือกัน) ด้านเมตตาจริยธรรม (การเจรจาด้วยเหตุผล) ด้านเมตตาโมกกรรม (การคิดพิจารณา) ด้านสาธารณโภคี (การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ) ด้านสัสสามัญญดา (การรักษาระเบียบวินัย) ด้านทฤษฏีสามัญญดา (การยึดถือในหลักการอุดมการณ์) มาประยุกต์เพื่อส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอด่นชัย จังหวัดแพร่ ด้านอำนาจอิทธิพลของปวงชน ด้านสิทธิและเสรีภาพ ด้านความเสมอภาค และด้านภราดรภาพ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตย การใช้ฉันทามติร่วมกันในการตัดสินใจในการเมืองแบบประชาธิปไตย การมีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองในการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย การปรึกษากันด้วยเหตุผลเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตย การมีความหวังดีต่อกันในการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย การคิดพิจารณาเกี่ยวกับการสร้างผลประโยชน์ร่วมกันเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตย การให้ความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในฐานะพลเมืองที่ดี การส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตยเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเมือง การไม่สร้างความเดือดร้อนในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การส่งเสริมการแสดงออกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยด้วยความสมานฉันท์ การมีความเชื่อมั่นในหลักการสร้างความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย การยอมรับและเข้าใจการเมืองแบบประชาธิปไตยเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในสังคม ดังนั้น หลักสราณียธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการเมืองแบบประชาธิปไตยได้พอสมควร แต่ยังคงขาดการส่งเสริมหลักสราณียธรรมที่ยึดหลักการอยู่ร่วมกันเพื่อให้ประชาชนมีแนวทางการปฏิบัติที่เป็นหลักการอยู่ร่วมกันได้ให้เป็นสุขตามพระพุทธานุชา

สอดคล้องกับงานวิจัยของวรรณิธร เป็กทอง (2565) “ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาของการแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในเขตพื้นที่ตำบลแม่ป๋าก อำเภอวังซัน จังหวัดแพร่” ผลการวิจัยพบว่า หลักสสารณียธรรมกับระดับภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในเขตพื้นที่ตำบลแม่ป๋าก อำเภอวังซัน จังหวัดแพร่ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูง ($r=.716^{**}$) อธิบายได้ว่า ภาครัฐหรือองค์กรปกครองท้องถิ่นและผู้นำในชุมชนจะต้องบูรณาการทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านปัจจัยสี่ ภาครัฐหรือองค์กรปกครองท้องถิ่นและผู้นำในชุมชน จะต้องบูรณาการทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านปัจจัยสี่ หน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่ในการช่วยเหลือการสื่อสารทำความเข้าใจกับประชาชนทั้งด้านการป้องกัน ตรวจสอบเฝ้าระวังและการรักษา การสื่อสารนั้นผู้นำจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะสื่อสารโดยเฉพาะการสื่อสารผ่านคนกลางผู้นำท้องถิ่นที่ต้องมีความตั้งใจ มุ่งมั่น สนับสนุนด้วยความจริงใจ ผู้นำชุมชนจะต้องสร้างความเชื่อถือ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการรู้จักเสียสละ เข้าใจในหลักของความเสมอภาคเท่าเทียมยอมรับฟังความคิดเห็นการร่วมปฏิบัติตามข้อระเบียบกติกา การอยู่ร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่นกับประชาชนในพื้นที่และจะทำให้ประชาชนมีความมั่นใจเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ และงานวิจัยของพระครูสุวรรณธรรมาภิมณฑ์ (สมชาย เจริญผา) (2564) เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสสารณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสสารณียธรรม 6 กับส่งเสริมความสมานฉันท์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในทิศทางเดียวกัน อยู่ในระดับสูง ($r=0.874^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า หลักสสารณียธรรม 6 กับส่งเสริมความสมานฉันท์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ทางบวกในทิศทางเดียวกันอยู่ในระดับสูงทุกด้าน มีความสอดคล้องกันเพราะว่ามีความสัมพันธ์ของหลักสสารณียธรรมอยู่ในระดับสูงเหมือนกัน อธิบายได้ว่า การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย การส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่น และการส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้ปกครองท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน สามารถนำหลักสสารณียธรรมมาเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้ได้เหมือนกัน

3. อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

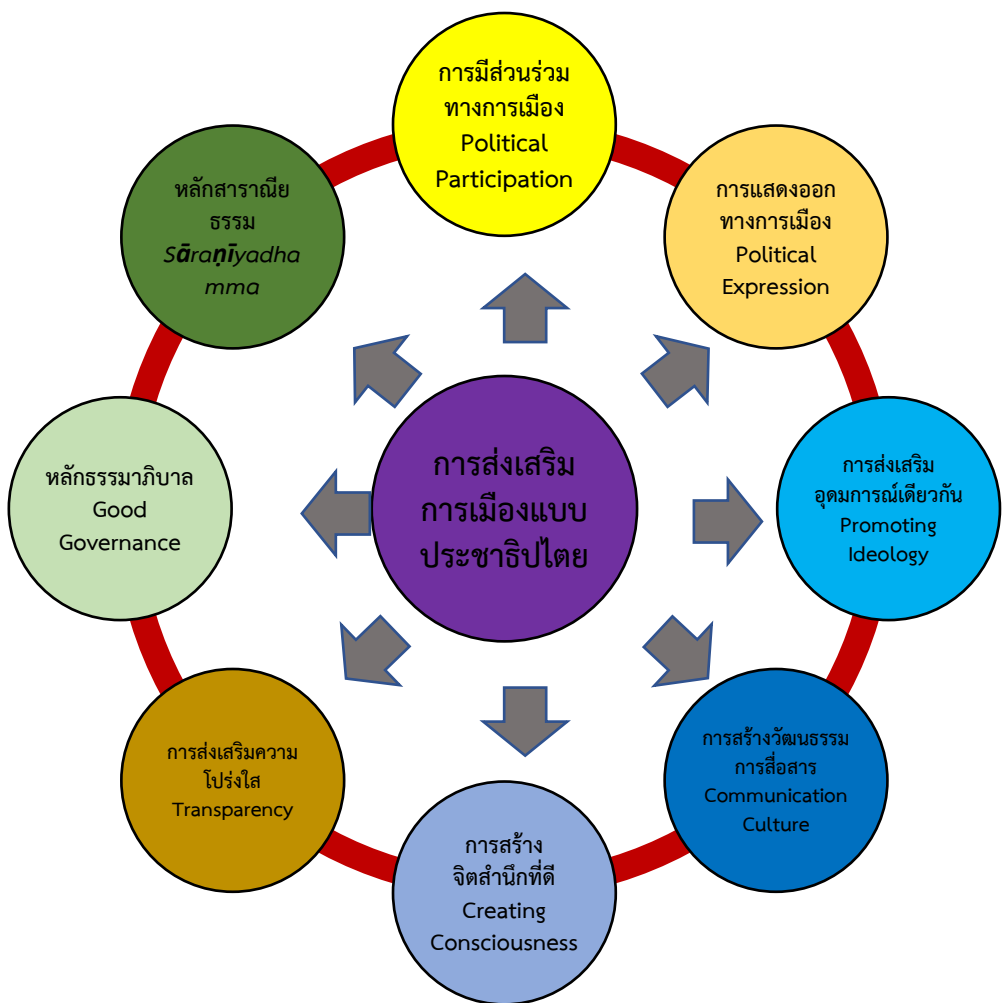
จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทำให้ได้แนวทางการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักสสารณียธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอด่นชัย จังหวัดแพร่ คือด้านเมตตาทายกรรม (การร่วมมือกัน) การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างอิสระเสรี เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง ด้านเมตตาวัจกรรม (การเจรจาด้วยเหตุผล) การมีสิทธิเท่าเทียมในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นความจริง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันได้อย่างเสรี ด้านเมตตาโมกรรม (การคิดพิจารณา) การตัดสินใจที่ปราศจากอคติ การใช้สติปัญญาในการพิจารณาข้อมูลข่าวสารที่มีความเกี่ยวข้องกัน ด้านสาธารณโภคี (การบำเพ็ญ

ประโยชน์ต่อสาธารณะ) สรุปได้ว่า สาธารณโภคี การมีจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย รู้จักรับเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน ด้านศีลสามัญญตา (การรักษาระเบียบวินัย) การให้ความเคารพต่อสิทธิของตนเองและผู้อื่น การรักษากฎระเบียบและการปฏิบัติตามกฎกติกาของชุมชน ด้านทฤษฎีสามัญญตา (การยึดถือในหลักการอุดมการณ์) มีความเห็นพ้องต้องกันในอุดมการณ์ประชาธิปไตย ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตนเอง มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริสุตา แสงทอง (2564) เรื่อง “การจัดสวัสดิการสังคมภาครัฐที่มีต่อแรงงานข้ามชาติในภาคเหนือตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมภาครัฐที่มีต่อแรงงานข้ามชาติในภาคเหนือตอนบน หลักสารานีธรรม 6 ประกอบด้วย คือ 1) เมตตาการุณยธรรม (การกระทำดีต่อกัน) การบริการต้องอยู่บนพื้นฐานของการบริการที่ดี ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อแรงงานข้ามชาติความเต็มใจตามหลักมนุษยธรรม 2) เมตตาจริยธรรม (การสื่อสารที่ดีต่อกัน) มีการสื่อสารที่ดี ลดความขัดแย้งและเกิดความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน 3) เมตตาโมกขธรรม (การปรารถนาดีต่อกัน) มีการบริหารงานด้วยการเอาใจใส่ มีจิตบริการที่ดี ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ 4) สาธารณโภคี (การแบ่งปันกัน) มีบริการและจัดสวัสดิการด้วยความเสียสละ ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนโดยคำนึงถึงความถูกต้องเป็นบรรทัดฐาน 5) ศีลสามัญญตา (การรักษากฎระเบียบข้อบังคับร่วมกัน) รักษากฎระเบียบข้อบังคับ เคารพในสิทธิและเสรีภาพ ไม่แบ่งแยก 6) ทฤษฎีสามัญญตา (การเคารพรับฟังความเห็นผู้อื่น) เคารพและยอมรับฟังความเห็น ยอมรับถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน การจัดสวัสดิการสังคมภาครัฐที่มีต่อแรงงานข้ามชาติจะมีประสิทธิภาพได้จะต้องมีความเห็นชอบร่วมกันเป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวินัยธโรธิษฐ์ สุวฑฺฒโน (สุขพานิช) (2564) เรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี ตามหลักสารานีธรรม 6 ประการด้าน 1) ด้านเมตตาการุณยธรรม (กระทำต่อกันด้วยความเมตตา) 2) ด้านเมตตาจริยธรรม (การพูดจากับผู้อื่นด้วยความรักและเมตตา) 3) ด้านเมตตาโมกขธรรม (คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี) 4) ด้านสาธารณโภคี (แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยให้ทั่วถึงกัน) 5) ด้านศีลสามัญญตา (มีความประพฤติสุจริตดีงามรักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม) 6) ด้านทฤษฎีสามัญญตา (เคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกัน) มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ทศนคติทางการเมือง ที่ต้องยึดมั่นหลักระบอบประชาธิปไตย เพื่อผลักดันให้มีการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองที่ดี โดยการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเข้ากับการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองโดยมุ่งเน้นประโยชน์สูงสุดที่จะทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองมีความเจริญก้าวหน้าตามหลักธรรมโดยยึดมั่นและเชื่อถือเคารพในศักดิ์ศรีความแตกต่างระหว่างบุคคล แสดงสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคตลอดถึงภราดรภาพควบคู่กับการรู้จักประนีประนอม สร้างความรู้สึที่ดีต่อกันซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย มีความสอดคล้องกันเพราะมีแนวทางการ

ส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย การจัดสวัสดิการสังคมภาครัฐที่มีต่อแรงงานข้ามชาติ และการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักสาราณียธรรมเหมือนกัน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่” ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากการวิจัย ดังนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัย ในการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่” ผู้วิจัยสังเคราะห์องค์ความรู้ได้ ดังนี้

การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยควรส่งเสริมการมีบทบาทของประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน (P=Political Participation การมีส่วนร่วมทางการเมือง) การปลูกฝังการใช้วิจารณญาณ และเหตุผลในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง (P=Political Expression การแสดงออกทางการเมือง) การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และสิทธิทางการเมือง (P=Promoting Ideology การส่งเสริมอุดมการณ์เดียวกัน) การสื่อสารที่สร้างสรรค์ มีเหตุผลที่เชื่อถือได้ มีความสุภาพในการแสดงความคิดเห็นที่ปราศจากอคติ (C=Communication Culture การสร้างวัฒนธรรมการสื่อสาร) การปลูกฝังเกี่ยวกับการเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น เคารพกฎหมายและมติของประชาชน (C=Creating Consciousness การสร้างจิตสำนึกที่ดี) การสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลเพื่อความโปร่งใส (T=Transparency การส่งเสริมความโปร่งใส) การทำงานที่ยึดหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า (G=Good Governance หลักธรรมาภิบาล) และการนำหลักสาราณียธรรม (S=Sāraṇīyadhamma หลักสาราณียธรรม) มาประยุกต์ใช้ให้เกิดความเมตตา มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ ดังนั้น การกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างเสรีและเท่าเทียม ผ่านการสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่มีความสุภาพและเป็นกลาง พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกให้เคารพในสิทธิกฎหมาย และมติของมหาชน ภายใต้หลักความโปร่งใสและธรรมาภิบาลที่เน้นความรับผิดชอบและความคุ้มค่า พร้อมทั้งยึดหลักสาราณียธรรมในการสร้างความสามัคคีและความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยสรุปได้ว่า ประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ มีความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับพื้นฐานในเรื่องสิทธิทางการเมืองเบื้องต้น เช่น ด้านอำนาจอธิปไตยของปวงชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้านสิทธิและเสรีภาพ คือ การใช้สิทธิเลือกตั้งเพื่อแสดงออกถึงสิทธิและเสรีภาพ ด้านความเสมอภาค คือ การมีความเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ด้านภราดรภาพ คือ การปฏิบัติตามกฎหมายที่รัฐกำหนด และประชาชนในเขตเทศบาลตำบลแม่จัวะ ยังขาดการส่งเสริมการมีความปรารถนาดีต่อกัน การใช้ความสุภาพในการสื่อสารทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตย การมีความประพฤติที่ดีในการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย และการเข้าใจเรื่องสิทธิเสรีภาพในการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้วยการนำหลักสาราณียธรรมมาประยุกต์เพื่อส่งเสริม

การเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตย มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองในการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย การคิดพิจารณาเกี่ยวกับการสร้างผลประโยชน์ร่วมกันเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตย การให้ความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในฐานะพลเมืองที่ดี การส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเมือง การมีความเชื่อมั่นในหลักการสร้างความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตย การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในเทศบาลตำบลแม่จัวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่” มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ด้านอำนาจอธิปไตยของปวงชน มีการจัดกิจกรรมให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ทางการเมืองของตนเอง มีการเพิ่มช่องทางการแสดงความคิดเห็นผ่านการจัดเวทีประชาคมหรือการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการเมือง มีการรณรงค์ให้ประชาชนใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างอิสระเสรี โดยเผยแพร่ข้อมูลและนโยบายของผู้สมัครให้เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม

1.2 ด้านสิทธิและเสรีภาพ มีการจัดโครงการอบรม การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ให้ประชาชนเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองของตนเองหรือการตั้งเวทีเสวนาทางการเมืองที่สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ สามารถใช้สิทธิของตนได้อย่างเต็มที่ และการออกกฎหมายคุ้มครองประชาชนจากการถูกข่มขู่ในการใช้สิทธิเลือกตั้ง

1.3 ด้านความเสมอภาค การสร้างจิตสำนึกผ่านกิจกรรมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และชนกลุ่มน้อย เพื่อให้สามารถเข้าถึงสิทธิทางการเมืองอย่างเท่าเทียม พัฒนากระบวนการตรวจสอบความถูกต้องเพื่อความโปร่งใสและความเป็นธรรมให้กับประชาชนและนักการเมืองอย่างเสมอภาค

1.4 ด้านภราดรภาพ การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ทางการเมืองผ่านกิจกรรมที่เปิดกว้างมีอิสระเสรีให้กับประชาชนได้แสดงความคิดเห็นที่มีความหลากหลาย และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเพื่อให้เกิดความโปร่งใส การส่งเสริมการใช้สื่อกลางที่เป็นกลางและมีความน่าเชื่อถือ เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

2.1 ด้านอำนาจอธิปไตยของปวงชน การส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนมีสติในการตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารทางการเมือง มีความเคารพกฎหมายและกฎระเบียบเกี่ยวกับการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2.2 ด้านสิทธิและเสรีภาพ ส่งเสริมให้ประชาชนเคารพสิทธิทางการเมืองของกันและกัน สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นหรือการเข้าถึงข้อมูลทางการเมือง มีการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร เพื่อลดการหลงเชื่อข้อมูลที่เป็นเท็จเพื่อประโยชน์ส่วนตัว และการส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

2.3 ด้านความเสมอภาค ส่งเสริมความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงสิทธิทางการเมืองของประชาชนทุกกลุ่ม ทุกเพศ เพื่อช่วยลดช่องว่างทางสังคม สร้างโอกาสการเข้าถึงสิทธิทางการเมืองอย่างเท่าเทียม เคารพกฎเกณฑ์ที่ทำให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิอย่างเท่าเทียม ปลูกฝังแนวคิดความเท่าเทียมในสังคม และสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเคารพสิทธิของผู้อื่น

2.4 ด้านภราดรภาพ ส่งเสริมการสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนทุกกลุ่มเพื่อลดความขัดแย้งทางการเมืองด้วยการใช้วาจาที่สุภาพ ไม่มีการบิดเบือนข้อมูลให้เป็นเท็จ เคารพความคิดเห็นของผู้อื่นให้ประชาชนมีแนวคิดทางการเมืองที่ยึดมั่นในสันติวิธี ด้วยการสร้างจิตสำนึกของการเสียสละเพื่อส่วนรวม ให้ความสำคัญกับความสามัคคีของสังคม

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมอำนาจอธิปไตยของปวงชนตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

3.2 ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองตามหลักพุทธธรรมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

3.3 ควรศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธนวัตกรรมการส่งเสริมความเสมอภาคทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

3.4 ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมหลักภราดรภาพตามหลักพุทธธรรมในการลดความขัดแย้งทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

- กรณีฐ ระงับทุกข์. (2564). การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร. (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- จิตรกร ลอศรี. (2564). การสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในเทศบาลเมืองไธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- ถวิลวดี บุรีกุล และรัชต์เสงมหมัด. (2557). ค่านิยม วัฒนธรรม และอุดมภูมิประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- เทศบาลตำบลแม่จิว. (2568). สภาพทั่วไป. สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2568, จาก <https://www.maechnua.go.th/condition.php>

- พระครูวินัยธรรณิษฐ์ สุวฑฺฒโน (สุขพานิช). (2564). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี. (ดุष्ฎินิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระครูสุวรรณธรรมาภิมณฑ์ (สมชาย เจริญผา). (2564). การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ.
- พระเนาวนนท์ ชยาภินนโท (จอมพนัส). (2562). จิตสำนึกทางการเมืองในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลต้นธง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน. (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- วรฉัตร เป็กทอง. (2565). ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาของการแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในเขตพื้นที่ตำบลแม่ป่าก อำเภอลำดวน จังหวัดแพร่. (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- ศิริสุดา แสงทอง. (2564). การจัดสวัสดิการสังคมภาครัฐที่มีต่อแรงงานข้ามชาติในภาคเหนือตอนบน. (ดุष्ฎินิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- สมนึก ภัททิยธนี. (2565). การวัดผลการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กาลสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). ความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบรายมาตราของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุรพล สุธะพรหม และสุทธิรักษ์ ศรีจันทร์เพ็ญ. (2553). ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลแม่จ๊วะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่. (2566). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570). แพร่: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่จ๊วะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่.

**ประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ
(1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
Assessing The Project to Upgrade the Economy and Society by
Integrating Sub-District (1 Sub-District, 1 University),
Pa Phai Sub-District, San Sai District, Chiang Mai Province**

จักรธาร โชคทองทองทวี¹ และ สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล²
Chakkathan Chokthongthongthawee¹ and Suriyajaras Techatunminasakul²

Received: 15 March 2025; Revised: 03 July 2025; Accepted: 19 July 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาประเมินระบบโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1ตำบล 1มหาวิทยาลัย) ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ CIPP Model เป็นกรอบการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม เครื่องมือในการศึกษา ยังประชากรกลุ่มตัวอย่าง 43 คน และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลที่ได้ถูกตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

ผลการศึกษา พบว่า โครงการมีเหตุผลและความจำเป็นเนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและการจ้างงาน โดยเฉพาะในชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งต้องปรับตัวเพื่อความยั่งยืน ด้านปัจจัยป้อน โครงการได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้และหน่วยงานภาคี แต่ยังพบปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณและทรัพยากรที่จำกัด ด้านกระบวนการ ได้มีแผนดำเนินงานที่ครอบคลุมตั้งแต่การพัฒนาทักษะ การส่งเสริมการแปรรูปไปจนถึงการพัฒนาแหล่งจำหน่ายสินค้า อย่างไรก็ตาม พบว่า ระยะเวลาของโครงการที่จำกัดส่งผลกระทบต่อเนื้อหาของกิจกรรม ส่วนในด้านผลผลิต พบว่า โครงการช่วยลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรและเพิ่มรายได้ของชุมชน แต่อุปสรรคด้านงบประมาณและบุคลากรส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงาน โดยสรุปแล้วผลการประเมินชี้ให้เห็นว่าการบริหารจัดการโครงการที่มีประสิทธิภาพและความร่วมมือของภาคีเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จทั้งนี้ ควรมีการพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนในระยะยาว

^{1 2} วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; School of Administrative Studies, Maejo University
Corresponding author, e-mail: chakkathan27@gmail.com

คำสำคัญ: การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน; 1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย; CIPP Model

Abstract

This article presents an evaluation study of U2T integrated local development project implemented in Pa Phai Subdistrict, San Sai District, Chiang Mai Province. The study employed the CIPP Model (Context, Input, Process, Product) as the evaluative framework and utilized qualitative research methods, including in-depth interviews and focus group discussions. The tools were applied to a sample group of 43 participants. Content analysis was used for data interpretation, and the reliability of the findings was verified through triangulation.

The findings revealed that the project was necessary and well-founded, particularly in light of the economic and employment impacts of the COVID-19 pandemic, which severely affected agricultural communities. Regarding the input factors, the project received support from Maejo University and partner agencies; however, issues related to limited budget and resources were observed. In terms of process, the implementation covered a wide range of activities—from skill development and value-added processing to market channel enhancement. Nonetheless, the limited project duration hindered the continuity of activities. For the product aspect, the project successfully reduced production costs for farmers and increased community income. However, budget and personnel constraints affected the overall operational efficiency. In conclusion, the evaluation suggests that effective project management and strong collaboration among stakeholders are key factors for success. It is recommended that future initiatives develop appropriate management strategies to ensure long-term sustainable outcomes.

Keywords: Community Economic Development; U2T; CIPP Model

บทนำ

การระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย โดยเฉพาะปัญหาการว่างงานที่เพิ่มสูงขึ้น สำนักงานสถิติแห่งชาติรายงานว่าในช่วงปี 2563 มีแรงงานที่ตกงานมากกว่า 5-6 ล้านคน โดยเฉพาะบัณฑิตจบใหม่ที่ขาดโอกาสในการเข้าสู่ตลาดแรงงาน (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2562) เพื่อบรรเทาปัญหาดังกล่าว รัฐบาลได้จัดทำโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ หรือ 1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างงานให้กับนิสิต นักศึกษา บัณฑิตจบใหม่ และประชาชน รวมกว่า

60,000 คน ใน 3,000 ตำบลทั่วประเทศ ซึ่งขยายผลต่อไปยัง 4,900 ตำบลเพื่อให้มีการจ้างงานถึง 150,000 คน

ซึ่งอย่างไรก็ตามผลกระทบดังกล่าวอันเป็นสาเหตุแห่งการเกิด โครงการยกระดับเศรษฐกิจ และสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) มาจากเหตุแห่งปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจประเทศไทย คือ ปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจเนื่องจากการผูกขาดทางเศรษฐกิจทำให้กลุ่มคนที่มีรายได้สูงเป็นเจ้าของธุรกิจที่มีอำนาจเหนือตลาดหรือธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนจากการลงทุนสูงส่วนกลุ่มชนชั้นกลางถึงชนชั้นเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กได้กำไรน้อยซึ่งทางออกของปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ คือ การเปิดโอกาสให้หมู่บ้านและชุมชนเมืองทั้งประเทศร่วมกันเป็นเจ้าของธุรกิจเพื่อสังคมที่มีอำนาจเหนือตลาดหรือธุรกิจให้ผลตอบแทนจากการลงทุนสูง เช่น การเป็นเจ้าของ community mall ที่มีรูปแบบและขนาดที่เหมาะสมเช่นตลาดมีโชคหรือตลาดรวมโชคในจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับแนวทางที่จะแก้ปัญหานี้ได้ คือ แนวทางในการบริหารพัฒนาอนาคต ต้องส่งเสริมให้คนไทยหันมาพึ่งพาตนเอง บนจุดแข็งของสังคมไทย ทั้งนี้เป็นการสร้างสมดุลในการพัฒนา ซึ่งสามารถทำได้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบพึ่งตนเอง ซึ่งมีรูปธรรมคือการนำทฤษฎีใหม่มาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย (สุริยจรัส เตชะตันมึนสกุล, 2564) นอกจากนี้ โครงการยังมีเป้าหมายในการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปัญหาความแตกต่างของรายได้ระหว่างกลุ่มประชากรที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลจาก World Inequality Lab. (2018) ระบุว่าประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้เป็นอันดับ 25 ของโลก และความเหลื่อมล้ำด้านทรัพย์สินเป็นอันดับ 10

ในการศึกษาจึงมุ่งเน้นศึกษาพื้นที่ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับงบประมาณในการดำเนินโครงการ โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการทำการเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนและครัวเรือนตลอดห่วงโซ่อุปทาน ด้วยนวัตกรรมการผลิตแบบง่ายได้ผลดีและนวัตกรรมการตลาดชุมชน แบบกาดมั่ว ครัวฮอม รูปแบบธุรกิจเพื่อสังคมตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 แรงงานที่ตกงานจำนวนมากต้องกลับคืนถิ่นและหันมาพึ่งพาเกษตรกรรมเพื่อความอยู่รอดอย่างไรก็ตาม ยังพบว่ากลุ่มแรงงานเหล่านี้ขาดองค์ความรู้ด้านการเกษตรและการพัฒนาธุรกิจชุมชน ส่งผลให้พวกเขาต้องพึ่งพาการแจกจ่ายอาหารจากภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาการพึ่งพาตนเองที่ลดลงในสังคมไทย จึงได้เกิดโครงการนี้ขึ้นและดำเนินการแล้วเสร็จแล้ว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาผลการดำเนินการของโครงการว่ามีผลสัมฤทธิ์อย่างไร มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่ให้งบประมาณดำเนินการหรือไม่ ที่สำคัญสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนจากสถานการณ์ดังกล่าวได้หรือไม่ ภายใต้แนวคิดการประเมินโครงการ CIPP Model ซึ่งพัฒนาโดย แดเนียล สตฟเฟิลบีม (Daniel Stufflebeam) ประกอบด้วย การประเมินสถานะแวดล้อม (Context Evaluation: C) การประเมินปัจจัยนำเข้า (input evolution: I) ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: p) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) ซึ่งแบบจำลองนี้มีความเหมาะสมและถูกใช้ในการประเมินผลของโครงการต่าง ๆ เช่น รักขณา สิงห์เทพ (2548) ได้ศึกษาผล

การประเมินการประเมินผลโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพอำเภอเปือยน้อยจังหวัดขอนแก่นโดยใช้แบบจำลอง (CIPP Model) ทำให้พบสถานะแวดล้อมโดยส่วนใหญ่ของโรงเรียนไม่มีความพร้อมต่อการตอบสนองนโยบายสู่การปฏิบัติ ขณะที่ ศุภกิจ สิงห์พงษ์ (2547) ได้ศึกษาผลการประเมินโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี พบว่า สถานะแวดล้อมเป็นปัจจัยหลักเช่นเดียวกับการสอดรับโครงการ เป็นต้น

จากการศึกษาในครั้งนี้มีความคาดหวังว่าจะได้เห็นประสิทธิผลของโครงการจากแนวทางนโยบายของการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนภายในสถานการณ์ฉุกเฉิน ได้เห็นจุดเด่นและจุดควรได้รับการแก้ไขเป็นแนวทางมหาวิทยาลัย ผู้บริหาร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารโครงการ นำผลการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาโครงการอื่นต่อไป เป็นสารสนเทศของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนากลุ่มวิสาหกิจและกลุ่มสัมมาชีพ พิจารณาเพื่อกำหนดนโยบายและปรับปรุงโครงการให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือแม้กระทั่งองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปต่อยอดในเชิงวิชาการทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอนและทำการต่อยอดงานวิจัยในด้านของมิติที่สอดคล้องครอบคลุมกว้างขวางและเป็นประโยชน์ที่มากขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์งานวิจัย

เพื่อประเมินระบบโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) ตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการประเมินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1ตำบล1มหาวิทยาลัย) ตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้รูปแบบจำลอง CIPP Model ของ Stufflebeam ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน คณะครูผู้ดูแลโครงการ เจ้าหน้าที่โครงการ และ ประชาชนที่เข้ารับบริการ โดยแบ่งประชากรกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 36 คน และสนทนากลุ่มจำนวน 7 คน

2. เครื่องมือวิจัย ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิจัยเชิงคุณภาพ โดยพัฒนาแบบสัมภาษณ์ที่สอดคล้องตามแบบของงานวิจัยนี้และสามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ทั้งนี้ใช้เครื่องมือในการวิจัย 3 ได้แก่ (1) การศึกษาข้อมูลเอกสารทางวิชาการ (Documentary research) เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่นเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักการ ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี บทความทางวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และหนังสือราชการที่เกี่ยวกับการประเมินผลโครงการ (2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

เป็นการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการฯ และ (3) แบบสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สำหรับผู้แทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1ตำบล1มหาวิทยาลัย) ตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่

3. การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้ทำการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและเชื่อถือได้ (Valid and Reliable) เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยไดมานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการใช้วิธีการหลายวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นเดียวกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลโดยการสอบถามซ้ำเพื่อเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงภายในอีกครั้งหนึ่ง อันจะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ขออนุญาตจากอาจารย์ที่ปรึกษาและวิทยาลัยบริหารศาสตร์มหาวิทยาลัยแม่โจ้ แล้วดำเนินการตามขั้นตอน คือ (1) การเก็บรวบรวมข้อมูล จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยดำเนินการ โดยขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล (2) สรุปและตรวจสอบข้อมูลตามข้อ 1.3 จากนั้นนำข้อมูลไปเก็บรวบรวมข้อมูลในการสนทนากลุ่ม และ (3) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากหนังสือราชการ ข้อมูลจากสื่อออนไลน์และข้อมูลออนไลน์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล เชิงคุณภาพ จะทำการศึกษาโดยสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้เกี่ยวข้องในชุมชนและการสนทนากลุ่มกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ มีขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่1 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In - depth Interview) และ แบบสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักมาถอดเทปหรือถอดบทสัมภาษณ์ แบบคำต่อคำ (Word by Word) และบันทึกลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ ทำความเข้าใจเพื่อค้นหาจุดสังเกตหรือข้อความที่มีความเชื่อมโยง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและคาดว่าจะประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูล ทำการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) ด้วยการจัดกลุ่มประเภทข้อมูลจากคำ หรือประโยคที่มีความหมายไปในทิศทางเดียวกันให้เป็นหมวดหมู่

ขั้นตอนที่2 การสังเคราะห์ข้อมูล นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In - depth Interview) และแบบสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มาเชื่อมโยงในส่วนที่สอดคล้องกัน โดยพิจารณาจากคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ ในประเด็นที่มีความต้องการเหมือนกันมากที่สุด เพื่อให้ได้บทสรุปของการศึกษาตามคำถามการศึกษาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา และขั้นตอนที่3 นำบทสรุปของการศึกษามาเชื่อมโยงกับข้อมูลที่ได้จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรม เพื่อนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการอภิปรายผล

สรุปผลงานวิจัย

จากการศึกษา โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการทำการเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนและครัวเรือนตลอดห่วงโซ่อุปทาน ด้วยนวัตกรรมการผลิตแบบง่ายได้ผลดี และนวัตกรรมการตลาดชุมชน แบบกาดมั่ว ครัวฮอม รูปแบบธุรกิจเพื่อสังคม ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการประเมินระบบโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

1) ด้านบริบท (Context Evaluation : C) มีการประเมิน 2 ประเด็น คือ เหตุผลความจำเป็นของโครงการ และ ความเป็นไปได้ของเป้าหมายโครงการ พบว่า ด้านเหตุผลความจำเป็นของโครงการเนื่องสถานการณ์ไวรัส กระตุ้นการดำเนินชีวิตปกติของประชาชน รัฐบาลจึงมีนโยบายในการดูแลประชาชนในยามวิกฤต โดยให้ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม โดยมหาวิทยาลัยแม่โจ้ในการดำเนินโครงการดังกล่าว สรุป โครงการมีเหตุและความจำเป็น ความเป็นไปได้ พบว่า โครงการมีความเป็นไปได้ คือ เป็นปัญหาความต้องการของชุมชน โครงการมีงบประมาณสนับสนุน มีแนวทางในการจ้างงานบุคคลเข้ามาช่วยดำเนินโครงการ และมีศักยภาพ มีการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ และความต้องการของชุมชน ในที่มาและความสำคัญของโครงการ พร้อมกับกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ นำไปสู่การวางเป้าหมายที่ชัดเจนในการดำเนินงาน ที่มีความสอดคล้องกับนโยบายกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ภายใต้โครงการหลัก

2) ด้านปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I) โครงการมีมีสิ่งสนับสนุนที่เอื้อต่อการบรรลุผลการดำเนินงานที่ตั้งไว้ เช่น การบูรณาการกับหน่วยงานภาคีในพื้นที่ที่หลากหลาย รวมถึงมีผู้นำชุมชนทำงานร่วมกับโครงการ เช่น วัด ผู้นำชุมชน เอกชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการสนับสนุนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับคนในชุมชน แต่ทั้งนี้ ด้านงบประมาณ ความเพียงพอของวัสดุอุปกรณ์ ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ และเจ้าหน้าที่ประจำโครงการ (บัณฑิตจบใหม่ ประชาชน นักศึกษา) ยังมีผลกระทบต่อการดำเนินโครงการ

3) ด้านกระบวนการ (Process Evaluation : P) โครงการมีแผนการดำเนินงานที่ดี โดยการใช้หลักการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเขามาร่วมในการออกแบบแผนการดำเนินโครงการ ที่สำคัญ คือ มีการสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน จัดเวทีในการระดมความคิดเห็นและออกแบบร่วมกัน โดยมีกิจกรรมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ กล่าวคือ มีการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร วิสาหกิจ ส่งเสริมการแปรรูปสร้างมูลค่า จนถึงการออกแบบการตลาด “กาดมั่ว ครัวฮอม” เพื่อให้ครบกระบวนการทางการตลาด

4) ด้านผลิตผล (Product Evaluation : P) ผลลัพธ์ของการดำเนินโครงการเป็นไปได้อย่างมีความสมบูรณ์ บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยเห็นได้ชัดเจนจาก การลดต้นทุนในการผลิต และรายได้ที่เพิ่มขึ้น

ทั้งนี้ จากหลัก CIPP Model แม้ ในด้านปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I) ยังพบปัญหาในการดำเนินงานอยู่ แต่ในภาพรวมก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ของโครงการ เช่น งบประมาณ

ส่วนใหญ่ถูกจัดสรรไปยังการจ้างงาน ทำให้มีงบประมาณไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือส่งเสริมอาชีพชุมชนอย่างเต็มที่ ขาดงบประมาณสำหรับการจัดซื้ออุปกรณ์ เช่น เครื่องอัดถ่านไบโमा ที่จำเป็นต่อการพัฒนานวัตกรรมในชุมชน โครงการดำเนินการในระยะเวลาสั้น ทำให้บางกิจกรรมยังไม่สามารถวัดผลสัมฤทธิ์ได้ชัดเจน โดยเฉพาะกิจกรรมด้านตลาดและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การอบรมเชิงปฏิบัติการหลายหลักสูตรต้องใช้เวลาต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน แต่โครงการมีระยะเวลาจำกัด จึงทำให้การติดตามผลลัพธ์ทำได้ยาก ปัญหาด้านการบริหารจัดการและบุคลากร หัวหน้าโครงการเป็นผู้บริหารระดับสูง ทำให้มีภาระงานอื่นที่ต้องดูแล ส่งผลให้ไม่สามารถกำกับติดตามงานในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงเจ้าหน้าที่โครงการส่วนใหญ่เป็นบัณฑิตจบใหม่และนักศึกษา ซึ่งขาดประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน ทำให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินโครงการ และความล่าช้าของระบบราชการการดำเนินงานต้องผ่านกระบวนการอนุมัติจากหน่วยงานกลาง ทำให้บางกิจกรรมล่าช้า และต้องเลื่อนออกไป ตลอดจนมีภาระงานเพิ่มเติมจากภาครัฐ เช่น การสำรวจผลกระทบจากโควิด-19 ทำให้ภาระงานของเจ้าหน้าที่โครงการเพิ่มขึ้น ส่งผลให้บางกิจกรรมไม่สามารถดำเนินการได้ตามแผน ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วเกิดจากการบริหารจัดการโครงการที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารโครงการความร่วมมือของภาคีเครือข่าย และการตั้งเป้าประสงค์โครงการที่สอดคล้องกับงบประมาณช่วงเวลา จึงทำให้ยังเห็นแนวโน้มผลลัพธ์ของโครงการได้

อภิปรายผลการวิจัย

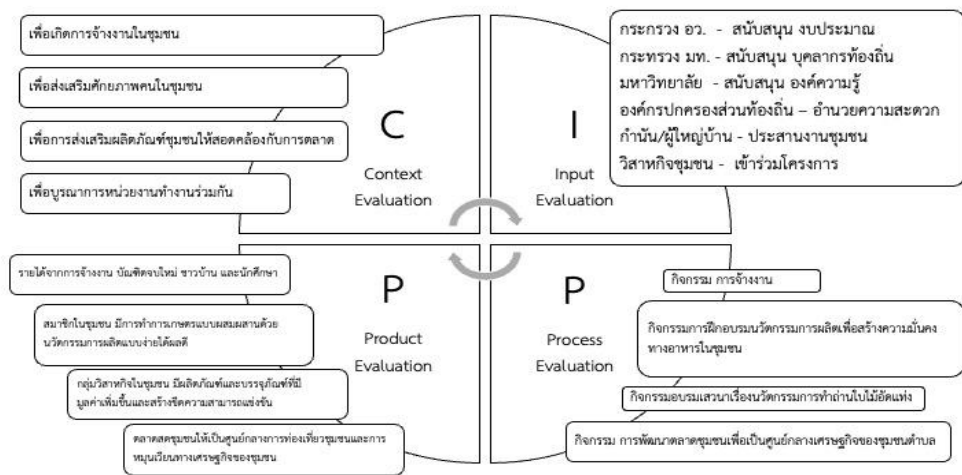
จากผลการการศึกษาการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการทำการเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนและครัวเรือนตลอดห่วงโซ่อุปทาน ด้วยนวัตกรรมการผลิตแบบง่ายได้ผลดีและนวัตกรรมการตลาดชุมชน แบบกาดมั่ว ครัวฮอม รูปแบบธุรกิจเพื่อสังคม ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการทำการเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนและครัวเรือนตลอดห่วงโซ่อุปทาน ด้วยนวัตกรรมการผลิตแบบง่ายได้ผลดีและนวัตกรรมการตลาดชุมชน แบบกาดมั่ว ครัวฮอม รูปแบบธุรกิจเพื่อสังคม ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มเชิงบวกของการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาชุมชนผ่านการจ้างงานและการเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินโครงการยังมีข้อจำกัดบางประการที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม เมื่อพิจารณาผลการประเมินเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะพบว่า มีทั้งส่วนที่สอดคล้องและแตกต่างกัน จากการศึกษาของ รักขณา สิงห์เทพ (2548) ซึ่งประเมินโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพโดยใช้ CIPP Model พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ คือ การมีบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจ และการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตรงกับโครงการตำบลป่าไผ่ที่ได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ หน่วยงานท้องถิ่น และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อย่างไรก็ตาม จุดแตกต่างที่สำคัญ คือ การขาดความต่อเนื่องในการประสานงานและการสนับสนุนจากภาคส่วนบางส่วน ซึ่งอาจส่งผลต่อประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการ นอกจากนี้

กรกฎ วงษ์สุวรรณ (2562) ศึกษาการประเมินผลโครงการป้องกันน้ำท่วมพื้นที่ชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่าโครงการ ฯ ที่มีความสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐและมีการมีส่วนร่วมของประชาชนสูง มีแนวโน้มประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่มุ่งเน้นการจ้างงานในชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก อย่างไรก็ตาม พบว่า ยังมีข้อจำกัดด้านระยะเวลาในการดำเนินโครงการ ทำให้บางกิจกรรม เช่น การพัฒนาตลาดชุมชน กาดหมั้ว ครัวฮอม ไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ตามแผนที่วางไว้เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของ ศุภกิจ สิงห์พงษ์ (2547) ซึ่งศึกษาโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษาโครงการที่มีเป้าหมายชัดเจนและมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง จะสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกได้มากกว่า ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังขาดอยู่ เนื่องจากระยะเวลาการดำเนินงานที่จำกัด และความซับซ้อนของการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำให้การบริหารจัดการยังไม่ราบรื่นเพียงพอ อีกปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนถึงข้อจำกัดของโครงการ คือ การจัดสรรงบประมาณ โดยพบว่าปัญหางบประมาณที่จำกัดสำหรับการพัฒนาตลาดและการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งแตกต่างจากผลการศึกษาของ มยุรี หนุมนาราชธน (2546) ที่ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินโครงการที่มีการจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอจะช่วยให้สามารถพัฒนาโครงการได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในการดำเนินงานนี้งบประมาณส่วนใหญ่ถูกใช้ไปกับการจ้างงาน ทำให้ไม่มีงบประมาณสำหรับการลงทุนในอุปกรณ์หรือเทคโนโลยีที่สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ ดังนั้นแล้วเมื่อหากพิจารณางานวิจัยจากแหล่งต่างประเทศ เช่น งานของ Stufflebeam (2003) ซึ่งเป็นผู้พัฒนา CIPP Model ที่เน้นว่าการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) และผลลัพธ์ (Outcome) ที่ชัดเจนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้สามารถพัฒนาโครงการต่อเนื่องได้ ซึ่งโครงการที่ศึกษาอย่างขาดระบบติดตามผลในระยะยาว ซึ่งอาจทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ช่งสอดคล้องกับงานของ Patton (2008) ยังชี้ให้เห็นว่าโครงการควรมีระบบประเมินที่สามารถนำไปใช้จริงได้ทันที

โดยสรุปแล้ว โครงการที่ได้ศึกษาดังกล่าว ยังมีแนวทางการดำเนินงานและผลลัพธ์ที่ยังไม่มีความสอดคล้องเป็นไปตามแนวทาง CIPP Model ครบถ้วน ซึ่งมีความสอดคล้องในแง่ของการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากผ่านการจ้างงานและการพัฒนาศักยภาพของชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็พบข้อจำกัดโดยเฉพาะในเรื่องของงบประมาณ ระยะเวลา และการบริหารจัดการโครงการ อีกทั้งที่สำคัญคือยังขาดระบบติดตามผลในระยะยาว หากสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ โครงการก็จะสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างผลกระทบที่ยั่งยืนต่อชุมชนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

ภาพ 1 แนวทางการดำเนินงานโครงการเพื่อส่งเสริมศักยภาพชุมชนจากโครงการ U2T ต.ป่าไผ่

แนวทางในการการบูรณาการเพื่อพัฒนาชุมชน ตามกรอบแนวคิด CIPP

การประเมินโครงการตามกรอบแนวคิด CIPP (Context, Input, Process, Product) เป็นแนวทางในการศึกษาและการพัฒนาชุมชน ครอบคลุมของการดำเนินงานในทุกมิติ ตั้งแต่การวิเคราะห์บริบท ไปจนถึงการประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ในแผนภาพ ได้แสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด CIPP อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการประเมินบริบท (Context Evaluation) ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างงานในชุมชน ส่งเสริมศักยภาพของคนในพื้นที่ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถแข่งขันในตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการงานประชาสัมพันธ์ร่วมกันยังช่วยเสริมสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

ต่อมาในส่วนของการประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) มีการระดมทรัพยากรจากหลายภาคส่วน ได้แก่ กระทรวง อว. ที่สนับสนุนงบประมาณ กระทรวงมหาดไทยที่สนับสนุนบุคลากรท้องถิ่น มหาวิทยาลัยที่ให้การสนับสนุนองค์ความรู้ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ประสานงานกับชุมชน รวมถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้าร่วมโครงการอย่างแข็งขัน การบูรณาการทรัพยากรเหล่านี้สะท้อนถึงความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคประชาชนอย่างแท้จริง

ในด้านการประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) มีการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลายและมีเป้าหมายชัดเจน เช่น การสร้างงานในชุมชน การผลิตนวัตกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร การอบรมเกษตรกรปลอดสารเคมี และการพัฒนาอาชีพเพื่อยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเอง แต่ยังช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสุขภาพให้กับประชาชนในพื้นที่

และสุดท้าย คือ การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ รายได้จากการจ้างงานของบัณฑิต ชาวบ้าน และนักศึกษา ผลกำไรจากผลผลิตและบริการทางเกษตรที่นำมาพัฒนาชุมชน การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการขยายตลาดจำหน่ายผลผลิตตามมาตรฐานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลลัพธ์เหล่านี้สะท้อนถึงความสำเร็จของโครงการในการสร้างความยั่งยืนและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้กับประชาชนในพื้นที่

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้เป็นการประเมินผลโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ โดยมีเป้าหมายหลักในการสร้างงาน พัฒนาทักษะ และส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนผ่านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนในพื้นที่ ภายใต้ความเร่งด่วนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและการจ้างงาน โดยเฉพาะในชุมชนเกษตรกรรมที่ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด โครงการจึงมุ่งเน้นการสร้างงานให้กับบัณฑิตจบใหม่ นักศึกษา และประชาชนในพื้นที่ พร้อมทั้งส่งเสริมการพึ่งพาตนเองผ่านการพัฒนาทักษะและนวัตกรรมชุมชน ซึ่งโครงการสามารถตอบสนองต่อวิกฤตโควิด-19 ได้อย่างเหมาะสม มีการบูรณาการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน รวมถึงการออกแบบกิจกรรมที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบและมีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น การสร้างงานและเพิ่มรายได้ ส่วนในช่องว่างที่ควรปรับปรุง ได้แก่ การออกแบบงบประมาณที่จำกัด โดยเฉพาะสำหรับการลงทุนในอุปกรณ์และเทคโนโลยี รวมถึงระยะเวลาการดำเนินงานที่สั้นเกินไป ขาดระบบติดตามผลในระยะยาว และบุคลากรที่ขาดประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่งควรเป็นจุดเน้นในการพัฒนาโครงการลักษณะนี้ต่อไปในอนาคต และผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรปรับระยะเวลาโครงการให้ยาวขึ้น เพื่อให้กิจกรรมสามารถดำเนินการได้ครบถ้วนและเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน มีระบบติดตามผลและประเมินผลลัพธ์ในระยะยาว เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงและขยายผล

1.2 ควรมีจัดสรรงบประมาณอย่างสมดุล นอกจากการจ้างงาน ควรมีงบประมาณเฉพาะสำหรับการพัฒนาอุปกรณ์ เทคโนโลยี และการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน

1.3 ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับนโยบาย เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบโครงการและกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการจริง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ควรมีการพัฒนาทักษะบุคลากรที่ทำงานร่วมกับชุมชน จัดอบรมให้กับบัณฑิตจบใหม่และนักศึกษาในด้านการสื่อสาร การทำงานร่วมกับชุมชน และการบริหารโครงการ

2.2 สร้างระบบสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ เช่น การจัดตั้งทีมสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและติดตามความคืบหน้า

2.3 มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน เช่น การใช้แอปพลิเคชันในการติดตามผล การจัดการข้อมูล และการสื่อสารระหว่างทีมงานและชุมชน

3. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

3.1 จากผลการศึกษาี้ควรมีการขยายโครงการไปยังพื้นที่อื่น โดยปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ และใช้บทเรียนจากตำบลป่าไผ่เป็นแนวทางในการวางแผน

3.2 นำข้อมูลไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับมหาวิทยาลัย โดยบูรณาการองค์ความรู้จากโครงการเข้าสู่หลักสูตรที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การบริหารโครงการ หรือการวิจัยเชิงพื้นที่

3.3 ใช้เป็นข้อมูลประกอบการจัดทำข้อเสนอขอรับงบประมาณในอนาคต โดยเน้นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่าย

เอกสารอ้างอิง

- กรกฎ วงษ์ สุวรรณ. (2562). การประเมินผลความสำเร็จของโครงการป้องกันน้ำท่วมพื้นที่ชุมชนตามแบบจำลอง CIPP Model กรณีศึกษา: โครงการป้องกันน้ำท่วมพื้นที่ชุมชนเมืองเชียงรายอำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2562). รายงานสถานะเศรษฐกิจและการเงินของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- มยุรี อนุมานราชธน. (2546). การบริหารโครงการ. เชียงใหม่ :คณินิจการพิมพ์.
- รักขณา สิงห์เทพ. (2548). ผลการประเมินโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพอำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น โดยใช้แบบจำลอง CIPP Model. วารสารการศึกษาไทย, 15(3), 45-62.
- ศุภกิจ สิงห์พงษ์. (2547). ผลการประเมินโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี. วารสารศึกษาศาสตร์, 12(2), 55-70.
- สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล. (2564). การพัฒนาทักษะและความยั่งยืนในโครงการ 1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย: การบูรณาการองค์ความรู้สู่ท้องถิ่น (รายงานวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- Patton, M. Q. (2008). Utilization-focused evaluation: The new century text. (4th ed.). SAGE Publications.
- Stufflebeam, D. L. (2003). The CIPP model for evaluation. In D. L. Stufflebeam (Ed.), Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation Springer, 278–319.
- World Inequality Lab. (2018). World Inequality Report 2018. World Inequality Database.

การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก The Participation of Learning Management of Phitsanulok Science Centre for Education

วรลักษณ์ เรืองรุ่งวิระกุล¹, ธนัสธา โรจนตระกูล² และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์³
Waralak Ruangroongwirakul¹, Tanastha Rojanatrakul² and
Kampanart Wongwatthanaphong³

Received: 11 May 2025; Revised: 20 July 2025; Accepted: 20 July 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก 2) ผลการดำเนินงานและการประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่าย และ 3) แนวทางการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายดังกล่าว โดยกลุ่มประชากรในการศึกษาคือผู้บริหารสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัด ผู้บริหาร ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอ ข้าราชการครู ครู กศน. ครู ศรช. และครูผู้สอนคนพิการในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ และสุโขทัย รวมจำนวน 236 คน เครื่องมือการวิจัยใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที

ผลการศึกษาพบว่า ภาคีเครือข่ายมีระดับการมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการรับผลประโยชน์จากกิจกรรม รองลงมาคือการตัดสินใจ ดำเนินงาน และประเมินผล ตามลำดับ ทั้งนี้ ความต้องการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายก็อยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยกิจกรรมที่ได้รับความสนใจสูง ได้แก่ งานห้องฟ้าจำลอง งานบริการวิชาการ งานนิทรรศการ งานกิจกรรมการศึกษา และงานค่ายวิทยาศาสตร์ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้มีความหลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย ผ่านกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ที่เน้นการเสริมสร้างจินตนาการและทักษะชีวิต พร้อมทั้งส่งเสริมพัฒนานวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกจึงถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการและสามารถบูรณาการความรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศต่อไป

^{1 2 3} รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น/มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม; Faculty of Social Science and Local Development Pibulsongkram Rajabhat University
Corresponding author, e-mail: waralaksakura@gmail.com

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม; ความร่วมมือของภาคีเครือข่ายทางการศึกษา; ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา

Abstract

This study aimed to examine: (1) the level of participation in learning management by educational network partners of the Phitsanulok Science Centre for Education; (2) the outcomes and collaborative efforts in learning management; and (3) the participatory approaches for educational engagement among the partners involved. The target population comprised administrators of provincial and district learning promotion offices, government school teachers, Non-Formal and Informal Education (NFE) teachers, Community Learning Center (CLC) instructors, and teachers for students with disabilities across four provinces: Phitsanulok, Phetchabun, Uttaradit, and Sukhothai. A total of 236 participants were selected. Data were collected using a questionnaire and analyzed using basic statistics such as frequency, percentage, mean, standard deviation, and t-tests.

The results revealed that the overall level of participation by the network partners was high, particularly in receiving benefits from educational activities, followed by participation in decision-making, implementation, and evaluation, respectively. The demand for participation in learning activities was also high. Activities that attracted significant interest included planetarium programs, academic services, exhibitions, educational events, and science camps. The participation in learning management was diverse and aligned with the needs of learners at different stages of life, through a variety of engaging activities and educational media. These initiatives emphasized the development of imagination, life skills, and scientific innovation. The Phitsanulok Science Centre for Education is thus considered a vital learning resource that effectively responds to public needs and fosters knowledge integration for the country's sustainable development.

Keywords: Participatory Learning Management; Educational Network Collaboration; Science Centre for Education

บทนำ

การเรียนรู้การสอนวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 ต้องปรับการเรียนการสอนจากเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไปสู่การพัฒนาทักษะที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตและเรียนรู้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลง

การเรียนรู้เพื่อเข้าใจเนื้อหาสาระวิทยาศาสตร์คงไม่เพียงพอ แต่ต้องเติมคุณลักษณะต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสม ครูต้องพัฒนาตนเองให้มีทักษะของการเรียนรู้ด้วย และต้องมีทักษะในการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 21 ซึ่งไม่เหมือนการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 20 หรือ 19 (วิจารณ์ พานิช, 2555) จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เริ่มจากการให้ความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นการให้สารสนเทศเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการต่อยอดกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในระดับที่สูงขึ้น ขั้นที่สอง เป็นการสำรวจและการค้นพบเป็นกระบวนการวิทยาศาสตร์ที่เน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทั้งพุทธิพิสัยและทักษะพิสัย เมื่อพัฒนาจนเกิดความชำนาญแล้วก็จะเข้าสู่ขั้นที่ 3 คือจินตนาการและการสร้างสรรค์ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนานวัตกรรมและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และสามารถเข้าสู่ขั้นที่ 4 คือการสร้างความรู้สึกละค่านิยมที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ สามารถประยุกต์วิทยาศาสตร์สู่การพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็น องค์กรวม ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยน เปิดโอกาสให้นักเรียน ได้คิดอย่างสร้างสรรค์และเข้ากับบริบทของโลกที่ได้เปลี่ยนแปลง เป็นไปตามเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 –2579 ที่ต้องการพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะ ในการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานและการพัฒนาประเทศ มีขีดความสามารถในการแข่งขันทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ

ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก จัดตั้งขึ้นเนื่องจากนโยบายรัฐบาลให้เร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการปฏิรูประบบความรู้ของสังคมไทย อันประกอบด้วยการยกระดับองค์ความรู้ให้ได้มาตรฐานสากล รวมทั้งสร้างโอกาสทางการศึกษา กระจายโอกาสทางการศึกษาในสังคมไทย โดยคำนึงถึงการสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทุกกลุ่ม พัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อสาธารณชน เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ อย่างทั่วถึง เพื่อให้บริการประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ รับผิดชอบพื้นที่บริการ 4 จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ สุโขทัย เพชรบูรณ์ และพิษณุโลก ที่มีบทบาทของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก มีหน้าที่ในการจัดและให้บริการการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและทรัพยากรมนุษย์ ร่วมกันส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป

จากความสำคัญของการดำเนินงานศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต การบริหารจัดการที่เหมาะสม สอดคล้องกับแนวทางปฏิรูปการศึกษา พัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้รับบริการ เกิดแรงบันดาลใจต่อการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นหัวใจของการศึกษาเพื่อการพัฒนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานและการประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก
3. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก เป็นการวิจัยที่ใช้ รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในลักษณะของการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ตลอดจนแนวทาง ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนรู้ของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร ข้าราชการครู ครู กศน. ครู ศรช. ครูอาสา และครูผู้สอนคนพิการ ในเขตพื้นที่บริการของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ครอบคลุม 4 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และอุตรดิตถ์ รวมทั้งสิ้น 573 คน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 236 คน คำนวณจากสูตรของ Taro Yamane โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 95%

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้คือแบบสอบถาม ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยศึกษาทฤษฎี แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือ จากนั้นจึงจัดทำและปรับปรุงแบบสอบถาม เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความถูกต้องของภาษา โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.5–1.0 และได้ทดลองใช้กับกลุ่มนอกตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.946 ก่อนนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่ออนุมัติและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์ แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป (แบบตรวจสอบรายการ) ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย (แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ) และตอนที่ 3 แนวทางการจัดการเรียนรู้ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ (คำถามปลายเปิด)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการผ่านแบบสอบถาม โดยเริ่มจากการขอหนังสืออนุเคราะห์จากคณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่นมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เพื่อใช้ในการติดต่อและเก็บข้อมูลจากสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพิจิตร จากนั้นได้นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์แจกจ่ายผ่านสำนักงานดังกล่าวไปยังสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ใน 4 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และอุตรดิตถ์ เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืน ได้ดำเนินการตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องก่อนนำข้อมูลเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติในสังคมศาสตร์ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อมูลส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ (2) ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่าย ซึ่งวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้มาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ (3) ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนรู้ วิเคราะห์ด้วยวิธีเดียวกัน เพื่อสะท้อนความคิดเห็นและแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษิตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 236 คน คิดเป็นร้อยละ 78.3 มีอายุ 31 - 40 ปีมีจำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 38.5 มีระดับการศึกษาระดับการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง มีจำนวน 199 คน คิดเป็นร้อยละ 69.6 อาชีพ ข้าราชการครู จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 39.2 อายุการทำงานที่มีอายุการทำงานน้อยกว่า 5 ปี จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 28.0

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก พบว่าด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยสามารถสรุปตามค่าเฉลี่ย และเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	4.04	0.72	มาก
2. ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	4.04	0.71	มาก
3. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	4.10	0.68	มาก
4. ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล	3.98	0.75	มาก
ภาพรวม	4.04	0.72	มาก

ตารางที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก

จากตารางผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าภาคีเครือข่ายมีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนในทุกกระบวนการของการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะในด้านการได้รับประโยชน์จากกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์ฯ อย่างไรก็ตาม ควรส่งเสริมให้มีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นในด้านการประเมินผลเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่รอบด้านและยั่งยืน

2. ผลการดำเนินงานและการประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก โดยสามารถสรุปตามค่าเฉลี่ย และเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังนี้

ความต้องการในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. งานนิเทศการ	4.20	0.62	มาก
2. งานค่ายวิทยาศาสตร์	3.98	0.76	มาก
3. งานกิจกรรมการศึกษา	4.20	0.59	มาก
4. งานบริการวิชาการ	4.21	0.58	มาก
5. งานท้องฟ้าจำลอง	4.28	0.57	มาก
ภาพรวม	4.17	0.62	มาก

ตารางที่ 2 ระดับความต้องการในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกในภาพรวมแต่ละกิจกรรม

จากตารางผลการดำเนินงานและการประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก พบว่า ระดับความต้องการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยกิจกรรมแต่ละประเภทมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเช่นกัน ได้แก่ งานท้องฟ้าจำลอง, งานบริการวิชาการ, งานนิเทศการ, งานกิจกรรมการศึกษา และงานค่ายวิทยาศาสตร์ สะท้อนให้เห็นว่า ภาคีเครือข่ายให้ความสนใจและมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย ทั้งในด้านการให้บริการ การเรียนรู้นอก

ห้องเรียน และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ส่งเสริมการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของศูนย์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. แนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก

จากการศึกษาแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 236 คน พบว่า การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่มีความหลากหลายต่อความต้องการของประชาชนในแต่ละช่วงวัยอย่างเหมาะสม ในรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านนิทรรศการ กิจกรรมการศึกษา หรือการเรียนรู้ผ่านสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ การบริการวิชาการ กิจกรรมค่ายวิทยาศาสตร์ การเรียนรู้ผ่านท้องฟ้าจำลอง ที่เสริมสร้างจินตนาการของผู้เรียนในด้านการเรียนรู้ผ่านสื่อกิจกรรมการเรียนรู้ เรียนรู้ผ่านนิทรรศการ หรือกิจกรรมที่เสริมสร้างทักษะดำเนินชีวิตของผู้เรียน ที่จะต่อยอดสู่การพัฒนาเป็นนวัตกรรมใหม่ที่มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้นศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิต บุรณาการให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศให้มีความก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์ต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ผู้วิจัยได้มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากผลการวิจัยระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก พบว่า ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการรับผลประโยชน์ การตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ และความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานท้องฟ้าจำลองและการบรรยายดาว ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความน่าสนใจและดึงดูดผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเข้าร่วมกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับและความกระตือรือร้นในการมีบทบาทร่วมกันในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะของกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย สามารถตอบสนองต่อความสนใจและความต้องการของผู้เรียนได้อย่างตรงจุด โดยเฉพาะกิจกรรมทางดาราศาสตร์และวิทยาศาสตร์อวกาศ ที่มีโครงสร้างแรงจูงใจและความประทับใจแก่ผู้เข้าร่วม ทั้งนี้ ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐภัสสร แดงมณี (2567) ซึ่งศึกษาการพัฒนาเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก พบว่า ผู้เรียนและภาคีเครือข่ายมีความต้องการองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์โลกและอวกาศ ชีวภาพ และเทคโนโลยี ซึ่งมักนำเสนอผ่านนิทรรศการและสื่อการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายและเข้าถึงง่าย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

อย่างยั่งยืนของภาคีเครือข่าย นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนถึงความสำคัญของการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีบทบาทพร้อม ทั้งในเชิงบริหารจัดการ เชิงเนื้อหา และเชิงนวัตกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศูนย์การเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ที่จำเป็นต้องเชื่อมโยงความรู้สู่ชุมชนและผู้เรียนอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแนวทางที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการจัดการเรียนรู้ในระยะยาวได้

2. จากผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ซึ่งศึกษาผลการดำเนินงานและการประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก พบว่าการดำเนินงานด้านกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์ฯ อยู่ในระดับมากในทุกกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมด้านท้องฟ้าจำลอง นิทรรศการ และบริการวิชาการ ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกสามารถจัดการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย มีความเหมาะสมกับความสนใจของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย และเอื้อต่อการบูรณาการองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และดาราศาสตร์สู่การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมในรูปแบบนิทรรศการและท้องฟ้าจำลอง ซึ่งมีลักษณะเป็นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) และส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์และจินตนาการของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สาเหตุที่ผลการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากการมีแนวทางการทำงานที่ชัดเจน การประสานงานที่มีระบบ และการมีส่วนร่วมจากหลากหลายภาคีเครือข่าย เช่น ครู กศน. ครู ศรช. และครูผู้สอนคนพิการ ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนการเรียนรู้นอกห้องเรียนและใช้พื้นที่ของศูนย์วิทยาศาสตร์ฯ เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระศรเพชร มินาลาว (2566) ซึ่งศึกษาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของข้าราชการครูในสังกัดกรมอาชีวศึกษาสงฆ์ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า การบูรณาการเทคนิคการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับช่วงวัยของผู้เรียน โดยเฉพาะผ่านการสร้างสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น นิทรรศการทางวิทยาศาสตร์ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างเข้าใจและความสนใจต่อเนื่อง ทั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการควบคู่กับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย คือปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ และสามารถขยายผลสู่การพัฒนาศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางเลือกที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

3. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า แนวทางการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านสื่อนิทรรศการ กิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจและกระตุ้นการเรียนรู้อย่าง มีประสิทธิภาพ สาเหตุที่ผลการวิจัยสะท้อนแนวโน้มในเชิงบวก อาจเนื่องมาจากการออกแบบกิจกรรมของศูนย์ฯ ที่สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง และการใช้เทคโนโลยีเป็น

เครื่องมือเสริมทักษะที่จำเป็น ทั้งในด้านการคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และการเรียนรู้อย่างยั่งยืน โดยภาคีเครือข่ายมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมพัฒนาองค์ความรู้ไปกับศูนย์ฯ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตินันท์ ดาวศรี และคณะ (2566) ที่ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นการพัฒนาทักษะของผู้สอนให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีจินตนาการ ความเข้าใจในแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ และสามารถต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรมทางความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสนับสนุนการจัดกิจกรรมในลักษณะห้องเรียนวิทยาศาสตร์และนิทรรศการของศูนย์ฯ ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน กล่าวโดยสรุป แนวทางการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมที่ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกนำมาใช้นั้น ไม่เพียงแต่ตอบโจทย์ความสนใจของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัยเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของภาคีเครือข่ายในการร่วมกันพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ สอดรับกับความต้องการของสังคม และการเรียนรู้ในโลกยุคใหม่อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ทำให้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกเป็นแผนภาพ ดังนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากแผนภาพองค์ความรู้ใหม่สรุปได้ว่า กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก มีหน้าที่ในการจัดนิทรรศการ กิจกรรมบริการวิชาการ ท้องฟ้าจำลอง พัฒนาองค์ความรู้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และพัฒนาบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม สู่การประสานสัมพันธ์ภาคีเครือข่ายผ่านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลเชิงวิชาการ และกิจกรรมการเรียนรู้เชิงวิทยาศาสตร์ ไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน สนับสนุนบทบาทของ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ให้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้รับบริการในแต่ละช่วงวัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของภาคีเครือข่ายของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก สามารถสรุปได้ว่าตามวัตถุประสงค์ในแต่ละด้านดังนี้ 1) ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมของศูนย์ รองลงมาคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน และการประเมินผล แสดงให้เห็นว่าภาคีเครือข่ายมีบทบาทอย่างชัดเจนในทุกกระบวนการของการจัดการเรียนรู้ 2) ความต้องการในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยกิจกรรมที่ได้รับความสนใจสูงสุด ได้แก่ งานท้องฟ้าจำลอง บริการวิชาการ นิทรรศการ กิจกรรมการศึกษา และค่ายวิทยาศาสตร์ สะท้อนให้เห็นว่าภาคีเครือข่ายมีความพร้อมและความต้องการในการร่วมจัดกิจกรรมที่หลากหลายและตอบโจทย์การเรียนรู้นอกห้องเรียน 3) แนวทางการพัฒนา ควรมุ่งส่งเสริมกิจกรรมที่ตอบสนองความสนใจของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย โดยใช้สื่อและกิจกรรมที่ส่งเสริมจินตนาการ ทักษะชีวิต และการคิดนวัตกรรม ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลกจึงเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่สามารถขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสนับสนุนการพัฒนาประเทศในด้านวิทยาศาสตร์อย่างยั่งยืนนอกจากนั้น ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ควรจัดสรรงบประมาณในการจัดให้มีแหล่งเรียนรู้หรือนิทรรศการที่หลากหลายและมีความน่าสนใจ

1.2 ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อการส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการพัฒนาสมรรถนะ

1.3 ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิษณุโลก ควรมีนโยบายสนับสนุน การจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การเรียนในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ การเรียนในห้องเรียนออนไลน์ การจัดค่ายพักแรม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 นำผลการวิจัยในส่วนของระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายมาพัฒนาปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้มีระดับการมีส่วนร่วมเพิ่มมากยิ่งขึ้น

2.2 นำผลการวิจัยด้านความต้องการในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้รับบริการมีความสนใจมาพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ขั้นสูงและต่อยอดด้านการให้บริการที่เป็นเลิศ

2.3 การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และเพิ่มแนวทางการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องโดยอาศัยความร่วมมือของภาคีเครือข่าย

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาการบูรณาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิชณูโลก ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งภายในสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้และหน่วยงานภายนอก

3.3 ควรศึกษาการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจินตนาการของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2545). กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ (2551). การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.
- ฐิตินันท์ ดาวศรี และคณะ. (2566) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. การศึกษบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 11 (1), 59 – 74.
- ณัฐภัสสร แดงมณี. (2567). การศึกษาวิจัยและพัฒนาเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้ด้าน วิทยาศาสตร์ของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิชณูโลก. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/1unrC>
- พระศรเพชร มีนาลาวง. (2566). สภาพการดำเนินงาน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของข้าราชการครูในสังกัดห้องการกรรมาธิการศึกษาสงฆ์แห่งจำปาสัก. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 9(34), 104-113.
- ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิชณูโลก (2567). รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) ประจำปีงบประมาณ 2567. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/SzkgH>
- ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิชณูโลก. (2567). แผนการปฏิบัติการศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาพิชณูโลก. สืบค้นเมื่อ 22 เมษายน 2568, จาก <http://plksience.ac.th/>

**การพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีไทย
ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอฟรหมีพรัม จังหวัดพิษณุโลก**
**Enhancing the Potential of Thai OTOP
Nawatwithi Community-Based Tourism in Ban Soeng Wai,
Taluk Thiam Subdistrict, Phrom Phiram District, Phitsanulok Province**

พัชรารณ บุกขำ¹, กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์² และ ภาสกร ดอกจันทร์³
Patcharaporn Bunkham¹, Kampanat Wongwattanapong² and Phasakorn Dokchan³

Received: 13 May 2025; Revised: 30 June 2025; Accepted: 19 May 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอฟรหมีพรัม จังหวัดพิษณุโลก ตามหลัก SWOT 2) วิเคราะห์ปัจจัย SWOT จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล และ 3) เสนอแนะแนวทางการยกระดับศักยภาพชุมชนท่องเที่ยวดังกล่าว การวิจัยเป็นเชิงปริมาณ ใช้วิธีสำรวจด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 287 คน ซึ่งเป็นตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐานด้วย ค่า t-test และ F-test พบว่า 1) ศักยภาพการพัฒนา โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีศักยภาพสูงที่สุดคือ การดึงดูดทางการท่องเที่ยว รองลงมาคือ การบริหารจัดการ การสร้างคุณค่า ศักยภาพบุคลากร และการให้บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว ตามลำดับ 2) การวิเคราะห์เชิง SWOT พบว่า จุดแข็ง ของชุมชนคือการมีเอกลักษณ์ ท้องถิ่นชัดเจน อาทิตวิถีชีวิต วัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ OTOP ที่ สะท้อน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น วิสาหกิจไก่ดำ ผลิตภัณฑ์จากผักข้าว ถั่วแปบรูป และไม้กวาดท้องถิ่น จุดอ่อน ได้แก่ ขาดงบประมาณ อย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และขาดการพัฒนา ศักยภาพบุคลากร อย่างทั่วถึงโอกาส อยู่ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งด้านองค์ความรู้และงบประมาณ ขณะที่ อุปสรรค คือ ประชาชนยังขาดความเข้าใจและทักษะที่จำเป็นในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว บางส่วนสูญเสียภูมิปัญญา เมื่อผู้นำชุมชน หรือผู้เชี่ยวชาญในอดีตเสียชีวิต 3) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา คือ การเสริมสร้างทรัพยากร โดยเฉพาะทุนทางเศรษฐกิจ และ ส่งเสริมการบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อสนับสนุนอย่างยั่งยืน รวมถึงการแบ่งกลุ่มลูกค้าเป้าหมายอย่างชัดเจน และพัฒนาสินค้า และบริการให้ตรงกับความต้องการเฉพาะกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อยกระดับศักยภาพของชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างมี ประสิทธิภาพและยั่งยืน

^{1 2 3} มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม; Pibulsongkram Rajabhat University
Corresponding author, e-mail: nampat2009@hotmail.com

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพชุมชน; การท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี; บ้านเชิงหวาย; จังหวัดพิษณุโลก

Abstract

This research aims to 1) study the potential of developing innovative OTOP tourism communities in Ban Saeng Wai, Tambon Taluk Thiam, Amphoe Phrom Phiram, Phitsanulok Province, according to the SWOT principle; 2) analyze SWOT factors classified by individual characteristics; and 3) propose guidelines for enhancing the potential of such tourism communities. The research was quantitative, using a questionnaire survey of 287 samples, representing households in the area. Data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, standard deviation, and hypothesis testing using t-test and F-test. It was found that 1) the overall development potential was at a high level, with the highest potential being tourism attraction, followed by management, value creation, personnel potential, and tourist information services, respectively. 2) The SWOT analysis found that the community's strengths were its clear local identity, such as lifestyle, culture, and OTOP products that reflected local wisdom, such as the Black Chicken Enterprise, products made from pumpkin seeds, processed bananas, and local brooms. Weaknesses included a continuous lack of budget for promoting tourism and a lack of comprehensive development of personnel potential. Opportunities lie in support from government agencies. Both in terms of knowledge and budget, while the obstacle is that people still lack the understanding and skills necessary to carry out tourism activities. Some lost their wisdom when community leaders or experts in the past died. 3) Suggestions for development are to enhance resources, especially economic capital, and promote integration with government agencies to provide sustainable support, including clearly dividing target customers and developing products and services to meet the needs of specific groups. This is to enhance the potential of the community to drive tourism effectively and sustainably.

Keywords: Community Potential Development; OTOP Innovative Tourism; Ban Saengwai; Phitsanulok Province

บทนำ

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือที่เรารู้จักกันโดยทั่วกันว่า โอท็อป (One Tambon One Product : OTOP) คนไทยส่วนใหญ่จะรู้จักกันเป็นอย่างดี ปัจจุบันสินค้า OTOP ของไทยเราได้รับการยกระดับและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศ และนำรายได้กลับเข้าสู่ประเทศไทยจำนวนมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ประเทศไทยได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ของ OTOP มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สินค้าต้นน้ำไปสู่ปลายน้ำ เป็นการพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการทางความคิด การรักษากฎมีปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศ (กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ, 2564)

ภาครัฐมีนโยบายที่ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ตั้งแต่การสร้างความสามารถในการแข่งขัน โดยใช้อัตลักษณ์และภูมิปัญญาพื้นถิ่นมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ มาพัฒนาผลิตภัณฑ์การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม โดยมีกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก และหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ มีกลไกการดำเนินงานที่สนับสนุนผลิตภัณฑ์ OTOP เช่น มีฐานข้อมูล OTOP ขนาดใหญ่ (OTOP Big Data Analysis) ช่วยให้มีข้อมูลในการวางแผนและพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP มีการพัฒนาผู้ประกอบการ OTOP การส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชีวิตมีการจัดงานมหกรรมต่าง ๆ เพื่อขยายช่องทางการตลาด การพัฒนาสู่ตลาดต่างประเทศ รวมทั้งมีเว็บไซต์ให้ผู้บริโภคเข้าถึงผลิตภัณฑ์ OTOP ผ่านช่องทางออนไลน์ (กระทรวงพาณิชย์, 2567) โดยมีหลักการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่สำคัญ คือ 1) ด้านการดึงดูดนักท่องเที่ยว 2) ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว 3) ด้านการจัดการข้อมูลเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว 4) ด้านการสร้างการรับรู้คุณค่า และ 5) ด้านศักยภาพของบุคลากร

บ้านเชิงหวาย ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลตลุกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ฝั่งทิศตะวันออก มีครัวเรือนทั้งหมด จำนวน 287 คน หมู่บ้านเชิงหวายก่อตั้งเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด แต่จากการสอบถามจากคนแก่กล่าวกันว่าเดิมมาราชกรกลุ่มหนึ่งตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่รวมกัน ซึ่งปัจจุบันอยู่ทุ่งนาริมทางรถไฟ เรียกว่า “บ้านหัวโนน” ตั้งอยู่ริมหนองน้ำใหญ่ และมีการสร้างวัดวาอาราม เรียกว่า “วัดหัวโนน” ปัจจุบันยังมีหลักฐานให้เห็นต่อมา เกิดโรคระบาดชาวชุมชนพร้อมใจกันอพยพย้ายถิ่นฐานบ้านเรือนมาตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำน่านด้านฝั่งทิศตะวันออกบริเวณปัจจุบัน เดิมชื่อหมู่บ้านท่าตำหนัก ต่อมาเมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้นได้แยกจากหมู่บ้านท่าตำหนักมาตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ ๆ กัน จึงได้ตั้งชื่อว่า “บ้านเชิงหวาย” โดยมี นายดอกหวาน ศรีนวลอินทร์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน และมีวัดประจำหมู่บ้านชื่อ “วัดเชิงหวาย” ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษางานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวายตำบลตลุกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก” ว่าในบ้านเชิงหวายนั้นมีศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีอย่างไร และควรมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลกอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่ บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ตามหลัก SWOT
2. เพื่อวิเคราะห์ SWOT ของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการยกระดับการพัฒนาศักยภาพของการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **ประชากร** คือ ตัวแทนครัวเรือนบ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 287 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลตลุกเทียม, 2568) โดยเก็บจากประชากรทั้งหมดในการวิจัยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ จำนวน 1 คน ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 2 คน ผู้นำท้องที่ จำนวน 1 คน และคณะกรรมการบ้านเชิงหวาย จำนวน 5 คน รวมทั้งหมดจำนวน 9 คน โดยคัดเลือก การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview)

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** คือ แบบสอบถาม แบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน คือ ตอน ที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามลักษณะให้เลือกตอบ (Checklists) ตอน ที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่ บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 1) ด้านการดึงดูดทางการท่องเที่ยว 2) ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว 3) ด้านการจัดการข้อมูลเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว 4) ด้านการสร้างการรับรู้คุณค่า และ 5) ด้านศักยภาพบุคลากร เป็นแบบสอบถามประเภทมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) ประกอบไปด้วย 5 ระดับ และตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปลายเปิด โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ในการวิจัย

3. **ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ** ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และกำหนดกรอบแนวคิด ดำเนินการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมขอบเขตเนื้อหา นำแบบสอบถามเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน แล้วมาคำนวณหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา หาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยข้อคำถามที่มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทดสอบ

(Try Out) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยเครื่องมือการวิจัยได้ค่าของแบบสอบถาม = 0.844 และนำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้แล้วเสนอ ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มประชากรต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ขอนหนังสือจากคณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เพื่อขอความร่วมมือให้ข้าราชการ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลลูกเทียม ผู้ใหญ่บ้านตำบลลูกเทียม หมู่ที่ 3 และประชากรในเขตพื้นที่ตอบแบบสอบถามการวิจัย จำนวน 287 ชุด และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง นำมาตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนและสมบูรณ์ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติ และวิเคราะห์เนื้อหาต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ คือ ความถี่ (Frequency) หาค่าร้อยละ (Percentage) การวิจัยเป็นเชิงปริมาณ ใช้วิธีสำรวจด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 287 คน ซึ่งเป็นตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐานด้วย ค่า t-test และ F-test

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาศักยภาพของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก ตามหลัก SWOT โดยสรุปภาพรวมตามค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน ดังนี้

(n = 287)

ลำดับ	การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	ด้านการดึงดูดทางการท่องเที่ยว	4.10	0.43	มาก
2.	ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว	4.04	0.45	มาก
3.	ด้านการจัดการข้อมูลเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว	3.99	0.45	มาก
4.	ด้านการสร้างการรับรู้คุณค่า	4.00	0.43	มาก
5.	ด้านศักยภาพบุคลากร	4.03	0.48	มาก
ภาพรวม		4.03	0.36	มาก

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาศักยภาพของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก ตามหลัก SWOT

จากตาราง 2 พบว่า ศักยภาพของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอรหมพริราม จังหวัดพิษณุโลก ตามหลัก SWOT โดยให้

ความสำคัญ ด้านการดึงดูด การท่องเที่ยวการบริหารจัดการที่มากกว่า ในด้านอื่น ๆ ส่วนถัดมาที่เป็นที่ยอมรับคือ การบริหารจัดการท่องเที่ยว

ในด้านศักยภาพบุคคลกร ก็ยังถือว่าสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับที่น่าพอใจของชุมชน ส่วนด้านการสร้าง การรับรู้คุณค่า และด้านการจัดการข้อมูลเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว ยังคงต้องมีการประชาสัมพันธ์มากขึ้น เพื่อให้ทันกับสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เข้าถึงได้ง่าย และเป็นที่ยึดจับสำหรับนอกเขตพื้นที่ในชุมชน

2. เพื่อวิเคราะห์ SWOT ของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่ บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
มีเอกลักษณ์ของชุมชน ที่ชัดเจน	ขาดเงินทุนงบประมาณในการดำเนินการ	มีหน่วยงานของพัฒนาชุมชนเข้ามาให้ความรู้และงบประมาณเพื่อการพัฒนาฝีมืองานศิลป หัตถกรรม พัฒนาด้านอาหารพื้นบ้านให้มีคุณภาพ	ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการ
ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณี ท้องถิ่นของสินค้า OTOP ของชุมชน	ชาวบ้านบางคนไม่มีความสามารถ และไม่ค่อยมีเวลาให้ชุมชน	พื้นที่เป็นจุดเชื่อมต่อกันหลายหมู่บ้านตำบล เขตรอยต่อของจังหวัด และมีหมู่บ้านที่เป็นต้นแบบให้กับชุมชนได้	ผู้เชี่ยวชาญบางท่าน ในอดีตเสียชีวิต
พื้นที่สภาพอากาศ มีความเหมาะสมชุมชนมีประวัติศาสตร์/เรื่องเล่า/มีอัตลักษณ์ของตนเอง	ขาดแรงงาน และความรู้ ผู้สืบทอดกับฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ	การท่องเที่ยวในลักษณะคณะศึกษาดูงานยังคงมีอย่างต่อเนื่อง	เทรนด์การท่องเที่ยวส่วนบุคคล/ครอบครัวเริ่มมีการแบ่ง Segment ที่ปลื้มก้อย มากขึ้น ทำให้มีการแย่งส่วนแบ่งของตลาดการท่องเที่ยวชุมชนที่มากขึ้น

ตารางที่ 2 วิเคราะห์ SWOT ของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่ บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

3. แนวทางการยกระดับการพัฒนาศักยภาพของการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอรพรมพิรามจังหวัดพิษณุโลก ควรมีการจัดทำยุทธศาสตร์แผนการท่องเที่ยวของชุมชน ประยุกต์กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การบูรณา

การกับหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน การพัฒนาการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคม Online ตลอดจน มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการท่องเที่ยวของชุมชนทั้งด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทุนทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสนับสนุนอย่างยั่งยืน รวมถึงการแบ่งกลุ่มลูกค้าเป้าหมายอย่างชัดเจน และการพัฒนาสินค้า การบริการ ให้ตรงกับความต้องการเฉพาะกลุ่ม ทั้งนี้ เพื่อยกระดับศักยภาพของชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยว อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตุ๊กเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ตามหลัก SWOT โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า

1.1 ด้านการดึงดูดทางการท่องเที่ยว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ชุมชนท่องเที่ยว โอท็อป (OTOP) นวัตวิถีบ้านเชิงหวาย มีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น ไร่ดำสมุนไพร ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชุมชนมีจุดแข็งในการเป็นชุมชนที่มีกระบวนการในการอนุรักษ์วิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจ และโปรแกรมการท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศิวพร พยัคฆนันท์ และคณะ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนผ้าไหมทอมือตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพและความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว ด้านการจัดการข้อมูลเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว และด้านบุคลากรมีสัมพันธ์ระดับมาก และงานวิจัยของวาสนา อาจสาสิทธิ์, รัชฎากร วินิจกุล และพิษณุ บุญนิยม (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนทางวัฒนธรรมกับการส่งเสริมศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีไผ่ดำ บ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมของบ้านวังน้ำ มี 2 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และ 2) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ สำหรับบทบาทของทุนทางวัฒนธรรมบ้านวังน้ำ ประกอบด้วย 8 ด้าน มีเส้นต่อผู้มาเยือนและสร้างความประทับใจโดยมีแนวทางพัฒนาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการส่งเสริมศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

1.2 ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการจัดบริการนำเที่ยว ให้กับนักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งต่าง ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชุมชนควรจัดให้มีศูนย์หรือมีผู้ประสานงาน เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว และเตรียมความพร้อมในการบริการนักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การจัดบริการนำเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งต่าง ๆ เนื่องจาก กิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ในรูปแบบฐานท่องเที่ยวที่กระจายอยู่ในชุมชน โดยอาจจัดบริการการเดินทางให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ ชุมชน ควรเพิ่มความรู้ และทักษะ

ในการจัดการที่พักโฮมสเตย์ให้กับคนในชุมชน ชุมชนมีการจัดการบริการ อาหารที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศิวาพร พัทธมนันท์ และคณะ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนผ้าไหมทอมือ ตำบลสวาย อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพและความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว ด้านการสร้างการรับรู้คุณค่าของผ้าไหมทอมือ ด้านการจัดการข้อมูลเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว และด้านบุคลากรมีสัมพันธ์ระดับมาก และงานวิจัยของเพียงใจ คงพันธ์,อนงค์ ไต้วัลย์ และประเสริฐ สิทธิจิรพัฒน์ (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี จังหวัดพัทลุง ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีความหลากหลาย และโดดเด่นทางวัฒนธรรม ชุมชนมีความตระหนักรู้ในคุณค่าของชุมชนโดยเจ้าของวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวเข้าใจลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต ชุมชนเชิงสร้างสรรค์ การตลาดเชิงสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1.3 ด้านการจัดการข้อมูลเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การพัฒนาการให้บริการนักท่องเที่ยว ในรูปแบบของสื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชุมชนมีข้อมูลในการให้บริการนักท่องเที่ยวในรูปแบบของสื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ ป้ายบอกทางป้ายประชาสัมพันธ์หรือสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ควรจัดทำสื่อให้ มีความน่าสนใจและให้เป็นข้อมูลปัจจุบัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละฐานได้ด้วยตนเองควรให้ความสำคัญกับ ข้อมูลด้านคุณค่าของกิจกรรม วิถีชีวิตของชุมชนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวรินธร ยังปากน้ำ และคณะ (2566) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาดของธุรกิจที่พักประเภทรีสอร์ตทะเลหลิเป๊ะ จังหวัดสตูลภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ผลการวิจัยพบว่า ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ผู้ประกอบการรีสอร์ตเพิ่มการใช้ช่องทางการสื่อออนไลน์ โดยการประชาสัมพันธ์ทางสื่อสังคมออนไลน์ การจัดจำหน่ายผ่านตัวแทนบริษัทตัวแทนท่องเที่ยวออนไลน์ ด้านการส่งเสริมการตลาด ผู้ประกอบการรีสอร์ตทำการส่งเสริมการตลาดด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมทางการตลาดของรัฐบาล โครงการเราเที่ยวด้วยกัน ด้านบุคคล ผู้ประกอบการรีสอร์ตมีการจัดประชุมอบรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเองภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาด และงานวิจัยของจิราวรรณ สมหวัง (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการโลจิสติกส์การท่องเที่ยวชุมชน:กรณีศึกษาบ้านวังขรณ์ หมู่ 11 ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านวังขรณ์ หมู่ 11 ตำบลโพชนไก่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผู้นำชุมชน และชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว และตัดสินใจร่วมกัน ได้รับการอบรมพัฒนาเรียนรู้จากสำนักพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในเรื่อง ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน เป็นอย่างดี

1.4 ด้านการสร้างการรับรู้คุณค่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนสร้างประสบการณ์จริงในการดำเนินชีวิต เช่น การสาธิตผลิตภัณฑ์โอท็อป (OTOP) เป็นต้น ให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชุมชนควรมีกระบวนการในการสร้างให้นักท่องเที่ยวรับรู้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนบางคนอาจจะไม่ได้เที่ยวครบทุกฐานท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง โดยอาจมีข้อจำกัดเรื่องเวลา ชุมชนจึงกำหนดกระบวนการหรือกิจกรรมหรือการเล่าเรื่องเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชนแก่นักท่องเที่ยว โดยอาจจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อเล่าเรื่องราวของชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทพร เชื้ออิสาน,สพภาพ พ่อคำทอง (2568) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การแสวงหาข่าวสาร การรับรู้คุณค่าตราสินค้าและการตัดสินใจซื้อเครื่องจักรกลหนักประเภทแบคโฮ แบรินต์ชาณี ของผู้บริโภค ในเขตภาคตะวันออก ด้านการรับรู้ตราสินค้า ค่าเฉลี่ยรวม 4.25 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดข้อเสนอแนะที่ควรตระหนัก นั่นคือ จากผลการวิจัย พบว่ามีโอกาสในการพัฒนา แบรินต์ให้เติบโตยิ่งขึ้น โดยสามารถดำเนินการดังนี้ ต้องมีระบบการควบคุมคุณภาพที่เข้มงวด ตั้งแต่ขั้นตอนการผลิตจนถึงการส่งมอบ เพื่อให้มั่นใจว่าผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ควรมีนโยบายการรับประกันคุณภาพที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับลูกค้า

1.5 ด้านศักยภาพบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ คนในชุมชนสร้างความพึงพอใจ และความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวที่เป็นสมาชิกของฐานท่องเที่ยวให้มีความสามารถ และคนในชุมชนมีทักษะในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศศิภา จันทักษ์ และคณะ (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบศักยภาพบุคลากรของทีมงานด้านการจัดการความรู้ของรัฐวิสาหกิจในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาศักยภาพของทีมงานด้านการจัดการความรู้ของรัฐวิสาหกิจในประเทศไทย ซึ่งได้รับการเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคู่มือแนวทางได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญในด้านความเหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้ในระดับมากที่สุดเพื่อพัฒนาศักยภาพของทีมงานด้านการจัดการความรู้ของรัฐวิสาหกิจในประเทศไทยได้ และงานวิจัยของเพ็ญใจ คงพันธ์,อนงค์ ไต้วัลย์ และประเสริฐ สิทธิจิรพัฒน์ (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี จังหวัดพัทลุง ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีความหลากหลาย และโดดเด่นทางวัฒนธรรม ชุมชนมีความตระหนักรู้ในคุณค่าของชุมชนโดยเจ้าของวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวเข้าใจลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต ชุมชนเชิงสร้างสรรค์ การตลาดเชิงสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2. เพื่อวิเคราะห์ SWOT ของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ส่วนบุคคลพบว่า แม้ว่าชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลตลุกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก มีกิจกรรมมากมาย แต่ก็ยังมีปัญหา อุปสรรคต่อการดำเนินงาน คือ

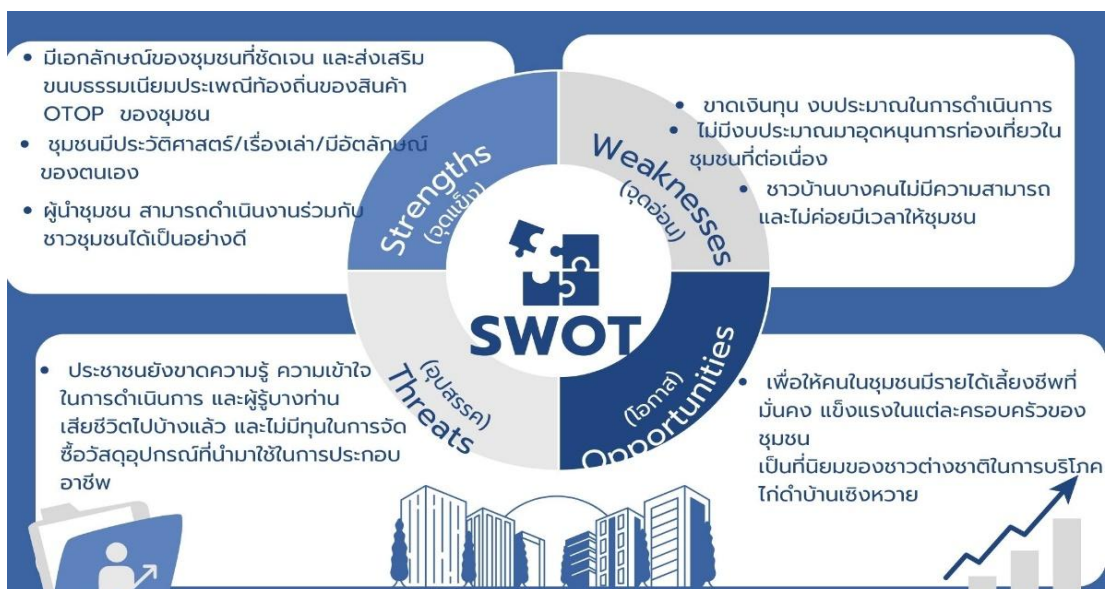
ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอพรหมพิราม เสื่อมสภาพไปตามเวลาและสภาวะลมฟ้าอากาศ ไม่มีงบประมาณเข้ามาปรับปรุง แก้ไขในส่วนที่เสื่อมสภาพ เพราะไม่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแล เพราะไม่มีค่าตอบแทนอะไร ไม่มีเยาวชนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำอย่างแท้จริง เยาวชนรุ่นใหม่ไม่ค่อยได้อยู่ในชุมชน ที่เพียงคนแก่หรือผู้สูงอายุ ทำให้ไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่รุ่นลูกหลาน และคนรุ่นหลังก็ไม่รู้เรื่องเทคโนโลยี คนในชุมชนไม่เห็นความสำคัญของผลิตภัณฑ์ตนเอง ทำให้ไม่สามารถเป็นหลักประกันถึงความดีหรือความยอดเยี่ยมของผลิตภัณฑ์ในชุมชน คนในชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดสรรรูปแบบเวลา ในการจัดการอุปกรณ์สิ่งของต่าง ๆ และไม่มีทุนในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการประกอบอาชีพในการทำอาชีพ OTOP นวัตวิถีของชุมชน เมื่อไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม หรือมีแต่น้อย โดยเฉพาะช่วงของโรคระบาดของโรคโควิดเชื้อไวรัสโคโรนา เมื่อปี 2019 มีการปิดระบบการท่องเที่ยว จึงทำให้การท่องเที่ยวหมดไป และปิดกิจการไปหลายพื้นที่ ทำให้ไม่มีรายได้จากการนำเที่ยวหรือการขายสินค้าในชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว ทำให้คนในชุมชนเริ่มหมดกำลังใจ และขาดรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนภณ นิธิเชาวกุล (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ SWOT Analysis กับสถิติ ผลการวิจัย พบว่า จำนวนข้อของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค นั้นมีจำนวนมากและไม่ทราบว่าจะตัดข้อใดออก ดังนั้น เพื่อลดปัญหาดังกล่าว การนำสถิติเข้ามาผสมผสานช่วยในการวิเคราะห์ควบคู่กับการระดมความคิด ภายใต้สมมติฐานที่ว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็น และให้คะแนนความสำคัญในแต่ละข้อแตกต่างกัน ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะช่วยให้เกิดความกระชับของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และใกล้เคียงกับของศักยภาพของกิจการ โดยจะต้องความเป็นกลางและอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง

3. แนวทางการยกระดับการพัฒนาศักยภาพของการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก พบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ต้องเข้าใจถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากทรัพยากร ความยั่งยืน และประสิทธิภาพ โดยเน้นการสร้างทรัพยากรที่เพียงพอในการขับเคลื่อนกิจกรรม ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ แม้ว่าทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิต ไม่ได้มีเพียงเงิน แต่เงินก็เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญด้วยความสามารถที่มีสภาพคล่องสูง สามารถเปลี่ยนรูปเป็นทรัพยากรอื่นได้ง่าย จึงเน้นการสร้างเงิน เพื่อเปลี่ยนเงินให้เป็นปัจจัยการผลิตอื่นที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพ และสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างยั่งยืน สำหรับชุมชน OTOP นวัตวิถีไทย ได้นำเสนอสินค้าชุมชนในพื้นที่ คือ วิสาหกิจไก่อำบ้านเชิงหวาย เป็นต้น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาเป็นหลักในการนำเสนอรวมทั้งผลิตภัณฑ์ OTOP อื่น ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์ผักข้าว ผลิตภัณฑ์ไม้กวาด กลุ่มวิสาหกิจไก่อำ ผลิตภัณฑ์เชือกถัก ผลิตภัณฑ์กล้วยแปรรูป สาเกแปรรูป เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวาสนา อาจสาธิต วรรณ, รัชฎากร วินิจกุล และพิษณุ บุญนิยม (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนทางวัฒนธรรมกับการส่งเสริมศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีไก่อำ บ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอลองขลุ่ย จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางวัฒนธรรมของบ้านวังน้ำ มี 2 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) ทุน

ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และ 2) ทูทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้สำหรับบทบาทของทุนทางวัฒนธรรมบ้านวังน้ำ ประกอบด้วย 8 ด้าน มีเส้นต่อผู้มาเยือนและสร้างความประทับใจ โดยมีแนวทางพัฒนาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการส่งเสริมศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ได้ดำเนินการดังต่อไปนี้ 1) พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว 2) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก 3) พัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว 4) เชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวแต่ละท้องถิ่น และ 5) ส่งเสริมการตลาดชุมชนท่องเที่ยว

องค์ความรู้ใหม่

การค้นคว้าอิสระเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเตี้ยม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก” ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพอธิบายได้ว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเตี้ยม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย

1. จุดแข็ง (Strengths) คือ ชุมชนควรมีเอกลักษณ์ของชุมชนที่ชัดเจน และส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของสินค้า OTOP ของชุมชน พื้นที่สภาพอากาศมีความเหมาะสม ผู้นำชุมชน สามารถดำเนินงานร่วมกับชาวชุมชนได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านมีความสามัคคี ประองดองช่วยเหลือให้ความร่วมมือ ชุมชนมีเครือข่ายของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งในด้านภาครัฐ ภาคเอกชนภาคประชาคม คอยส่งเสริมการดำเนินงาน

2. จุดอ่อน (Weaknesses) คือ การพัฒนาต่อยอด หรือปรับตัวให้ทันตามรูปแบบความนิยม ด้านการท่องเที่ยวชุมชนยังไม่เด่นชัด ขาดเงินทุน งบประมาณในการดำเนินการ แม้ชุมชนมีทุน มีทรัพยากรที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวแต่ยังไม่สามารถปรับปรุงให้มีความสะดวกสบายสูงสุดต่อการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น พื้นที่จุดเยี่ยมชมต่าง ๆ ฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ ยังไม่สามารถเอื้ออำนวยความสะดวกได้อย่างเต็มที่

3. โอกาส (Opportunities) คือ พื้นที่เป็นจุดเชื่อมต่อกันหลายหมู่บ้านตำบลเขตรอยต่อ ของจังหวัด และมีหมู่บ้านเป็นต้นแบบให้กับชุมชนได้ เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้เลี้ยงชีพที่มั่นคง แข็งแรงในแต่ละครอบครัวของชุมชน การท่องเที่ยวในลักษณะคณะศึกษาดูงานยังคงมีต่อเนื่องการท่องเที่ยวลักษณะส่วนบุคคล หรือครอบครัว อาจมีกลุ่ม Slow Living เติบโตในอนาคต ที่มองหาพื้นที่สงบ ความเป็นชนบทผสมกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มเป้าหมายในอนาคต และผลิตภัณฑ์ที่ดำเนินงานเชิงหยาบเป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติในการบริโภคที่ดำเนินงานเชิงหยาบ

4. อุปสรรค (Threats) คือ ประชาชนในชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดสรรรูปแบบเวลาในการจัดการอุปกรณ์ สิ่งของต่าง ๆ และไม่มีทุนในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการประกอบอาชีพ การท่องเที่ยว ส่วนบุคคล ครอบครัว เริ่มมีการแบ่ง Segment ที่ปลีกย่อยมากขึ้น การปรับลดงบประมาณขององค์กรหน่วยงานในการศึกษาดูงานอาจทำให้กิจกรรมพื้นที่ชุมชนลดลง ชาวบ้านบางท่านไม่ให้ความร่วมมือ

5. แนวการพัฒนา คือ ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ยกกระดับสวัสดิการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ สร้างโอกาสในอาชีพ และการจ้างงานพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านกระบวนการประชาคมการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการพัฒนาอาชีพ และสร้างรายได้ในชุมชน สนับสนุนวิสาหกิจชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น ปฏิรูปการโครงสร้างการผลิตภาคการเกษตรทั้งระบบ ควบคุมการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าทางการเกษตร และส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่

สรุปและข้อเสนอแนะ

ศักยภาพการพัฒนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีศักยภาพสูงที่สุดคือการดึงดูดทางการท่องเที่ยว การวิเคราะห์เชิง SWOT พบว่า จุดแข็ง ของชุมชนคือการมีเอกลักษณ์ท้องถิ่นชัดเจน อาทิวถีชีวิต วัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ OTOP ที่ สะท้อน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา คือ การเสริมสร้างทรัพยากร โดยเฉพาะทุนทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการบูรณาการกับ หน่วยงานภาครัฐเพื่อสนับสนุนอย่างยั่งยืน รวมถึงการแบ่งกลุ่มลูกค้าเป้าหมายอย่างชัดเจน และพัฒนาสินค้า และบริการให้ตรงกับความต้องการเฉพาะกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อยกระดับศักยภาพของชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างมี ประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ด้านความสำคัญ ได้แก่ ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริมพัฒนาบุคลากรในชุมชนเพื่อเสริมสร้างทักษะความรู้ที่จำเป็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความตระหนักรู้ และให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

1.2 หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อกระตุ้นความต้องการมาเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่จะมาสัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในทุกประเภท เพื่อสนับสนุน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน OTOP นวัตกรรม วิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

2.2 ควรมีการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการบูรณาการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม วิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย ตำบลลูกเทียม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

เอกสารอ้างอิง

- จิราวรรณ สมหวัง. (2563). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการโลจิสติกส์ การท่องเที่ยวชุมชน: กรณีศึกษาบ้านวังขรณ์ หมู่ 11 ตำบลโพธิ์ไกร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการวิจัยการสื่อสาร, 14(2), 7-16.
- ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม วิถี ในเขตพื้นที่บ้านเชิงหวาย.(2568). สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2568, จาก <https://sites.google.com/view/choengwai/%E0%B8%AB%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B9%81%E0%B8%A3%E0%B8%81%3Fauthuser=4>
- ธนภณ นิธิเชาวกุล. (2565).การวิเคราะห์ SWOT Analysis กับสถิติ. วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย, 18(1), 119-120.
- นันทพร เชื้ออิสาน,สหภาพ พ่อค้าทอง. (2568).การแสวงหาข่าวสาร การรับรู้คุณค่าตราสินค้าและการตัดสินใจซื้อเครื่องจักรกลหนัก ประเภทแบคโฮ แบรินด์ชานี้ ของผู้บริโภค ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารสมาคมนักวิจัย, 30(1), 14-18.
- เพ็ญใจ คงพันธ์, อนงค์ ไต้วัลย์ และประเสริฐ สิทธิจิรพัฒน์. (2566). การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม วิถี จังหวัดพัทลุง โดยใช้กระบวนการ EDR.วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 15(1), 84-89.
- วรินทร์ ยังปากน้ำ, ดารินทร์ คมเหตุ, อธิป จันทรสุริย์ และยุวเรศ มาขอริ. (2566). กลยุทธ์การปรับตัวทางการตลาดของธุรกิจ ที่พักประเภทรีสอร์ตทะเลหาดลิ้นปี่ จังหวัดสตูลภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 40(3), 49-52.

- วาสนา อาจสาลิกรณ์, รัชฎากร วินิจกุล และพิษณุ บุญนิยม. (2563). ทูทางวัฒนธรรมกับการส่งเสริมศักยภาพชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีไผดำ บ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร. วารสารพิบูล, 18(2), 269-287.
- ศศิภา จันทรักษ์, ไพโรจน์ สติรยากร, สักรินทร์ อยู่ผ่อง และวิเชียร เกตุสิงห์. (2567). การพัฒนารูปแบบศักยภาพบุคลากรของทีมงานด้านการจัดการความรู้ของรัฐวิสาหกิจในประเทศไทย. วารสารพัฒนาเทคนิคศึกษา, 37(132), 55-58.
- ศิวาพร พยัคฆนันท์, อัครเดช สุพรรณฝ่าย, พรรณิการ์ กงจักร, พุฒิพงษ์ รับจันทร์, อาภาพร บุญประสพ และรุจิเรศ รุ่งสว่าง. (2564). การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนผ้าไหมทอมือตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์จังหวัดสุรินทร์. วารสารธรรมศาสตร์, 40(2), 130-156.

**ประสิทธิภาพของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ในการคุ้มครองความรู้
ดั้งเดิม : กรณีศึกษาการคุ้มครองวิธีการผลิตมังคุดคัดของจังหวัดนครศรีธรรมราช**
**The Effectiveness of Existing Intellectual Property Laws in
Protecting Traditional Knowledge: A Case Study of the Protection of
the Production Method for Fresh Cut Mangosteen in
Nakhon Si Thammarat Province**

อมรรัตน์ อัมมาตเสนา¹ และ ทวีลักษณ์ พลราชม²
 Amonrat Ammartsena¹ and Taweeluck Pollachom²

Received: 21 March 2025; Revised: 09 August 2025; Accepted: 11 August 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามังคุดคัดในฐานะองค์ความรู้ดั้งเดิมของจังหวัดนครศรีธรรมราช วิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาไทยในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น และเสนอแนวทางการพัฒนาให้เกิดการคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพ การวิจัยใช้วิธีเชิงผสมผสาน โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางกฎหมายและงานวิชาการ ร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ผลิต นักธุรกิจรุ่นใหม่ และหน่วยงานรัฐ ผ่านการสัมภาษณ์และประชุมระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า มังคุดคัดเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมที่มีลักษณะเฉพาะและมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเหมาะสมภายใต้กฎหมายปัจจุบัน เช่น พระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งยังขาดกลไกเฉพาะในการรองรับภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์โดยไม่ได้รับอนุญาต และสร้างความเสียหายต่อชุมชนผู้สืบทอดภูมิปัญญา งานวิจัยเสนอให้มีการปรับปรุงกฎหมายให้ชัดเจนในเรื่องสิทธิ นิยาม และกลไกการคุ้มครอง พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการภูมิปัญญา เพื่อสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น; สิทธิชุมชน; กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา

¹ คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์; Faculty of Law National Institute of Development Administration

² สำนักวิชาพหุภาษาและการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์; School of Languages and General Education Walailak University

Corresponding author, e-mail: amonrat.amm@nida.ac.th

Abstract

This research aims to examine the traditional knowledge of “Fresh Cut Mangosteen” in Nakhon Si Thammarat Province as a form of local wisdom, and to analyze the strengths and limitations of Thailand’s intellectual property laws in protecting such community-based knowledge. Employing a mixed-methods approach, the study integrates documentary legal analysis with qualitative fieldwork, including interviews and focus group discussions with producers, entrepreneurs, and government officials. The findings reveal that Fresh Cut Mangosteen represents a distinctive and economically valuable traditional practice, yet remains inadequately protected under existing legal frameworks. Current laws lack mechanisms tailored to the communal nature of local wisdom, resulting in unauthorized commercial exploitation and harm to the communities that preserve this heritage. The study proposes legal reforms to clarify definitions, rights, and protective mechanisms, and emphasizes the importance of community participation in managing and safeguarding traditional knowledge to ensure sustainable cultural and economic development.

Keywords: Local Wisdom; Community Rights; Intellectual Property Law

บทนำ

จังหวัดนครศรีธรรมราชถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม (พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข, 2525) โดยเฉพาะวัฒนธรรมอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลาย ซึ่งอาหารที่สร้างรายได้และเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้กับจังหวัดนครศรีธรรมราช ก็คือการผลิตมังคุดคัด ซึ่งคำว่า คัด เป็นภาษาใต้หมายถึงการแกะออก การศึกษาวิธีการผลิตมังคุดคัดของจังหวัดนครศรีธรรมราชสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปมังคุดดิบ ซึ่งเป็นการสร้างอาชีพและรายได้ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนหน้าสถานีรถไฟจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่อันเป็นจุดเริ่มต้นของการผลิตมังคุดคัด และมีการสืบทอดการประกอบอาชีพดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ทุกคนรู้จัก (สารสนเทศนครศรีธรรมราช, 2563)

การอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลักการที่รองรับไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 43 โดยกำหนดให้มีการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างคุณค่าและความมั่นคงให้แก่ชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐได้ให้ความสำคัญกับการปกป้องรักษาทรัพยากรท้องถิ่น โดยมีแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น รวมถึงการศึกษาและสร้างความตระหนักรู้ในชุมชนเพื่อให้คนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแนวทางด้านกฎหมายของประเทศไทยพบว่า ประเทศไทยมีกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิด้านทรัพย์สินทางปัญญาลากหลายฉบับ ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 แต่ยังคงมีช่องว่างด้านการคุ้มครองสิทธิในการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ แม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญา ก็ยังคงไม่สามารถปกป้องภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์ความรู้ดั้งเดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดข้อกังวลด้านความเสี่ยงจากการดัดแปลงและการใช้งานโดยผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ใช่คนไทย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตและผู้ประกอบการในชุมชน

การศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่เกี่ยวกับมั่งคุดคัด ของชุมชนรถไฟและชุมชนใกล้เคียง ในอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความสำคัญในการประเมินสถานการณ์ปัจจุบันและวิเคราะห์ศักยภาพของการคุ้มครององค์ความรู้ดั้งเดิมอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นและเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชุมชน การวิจัยจำเป็นต้องศึกษาองค์ความรู้และสิ่งอำนวยความสะดวกในการผลิต รวมถึงผลกระทบจากการคุ้มครองสิทธิการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ดังกล่าว การวิจัยนี้มุ่งหวังที่เสนอแนวทางในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน ด้วยความเข้าใจในกระบวนการผลิต “มั่งคุดคัด” ที่ไม่เพียงแต่จะส่งเสริมคุณค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังแสดงถึงการอนุรักษ์และการสืบทอดวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ดั้งเดิมในการผลิตมั่งคุดคัด ในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของไทยในปัจจุบัน
3. เพื่อนำเสนอแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาให้องค์ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายตามแนวทางที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งทำการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีกฎหมายภายใน ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย และของต่างประเทศ รวมถึงความคิดเห็นทางวิชาการจากหนังสือ สารสาร บทความ การสัมมนาทางวิชาการ และข้อมูลในอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษารายละเอียดของ แนวคิด ทฤษฎี กฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในหัวข้อที่ดำเนินการทำวิจัย โดย

กลุ่มประชากร 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ผลิตและจำหน่ายมังคุดคัดในพื้นที่เทศบาลนครศรีธรรมราช จังหวัด นครศรีธรรมราช กลุ่มนักธุรกิจรุ่นใหม่ที่สนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์มังคุดคัด กลุ่มหน่วยงานภาครัฐใน ระดับที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนและคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งมีรูปแบบการ เก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ การเก็บข้อมูลผ่านการประชุมระดมความคิดเห็น และการสัมภาษณ์ ซึ่งทั้งหมดผ่านการได้รับอนุญาตให้ดำเนินการภายใต้การรับรองการวิจัยในมนุษย์ สำนักงาน คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เลขที่ WUEC-24-153-01

สรุปผลการวิจัย

1. ความเป็นมา ลักษณะเฉพาะ และการผลิตมังคุดคัดของชุมชนรถไฟ จังหวัด นครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ในการปลูกมังคุดและมีผลผลิตมังคุดเป็นอันดับ 1 ของภาคใต้และเป็นอันดับ 2 ของประเทศ โดยพื้นที่ที่มีการปลูกมังคุดมากที่สุดคือ อำเภอลานสกา มังคุดในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะแตกต่างจากมังคุดอื่น ๆ คือ มีผลขนาดใหญ่ เปลือกหนา รสชาติ เปรี้ยวอมหวาน (สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2565) โดยกรรมวิธีในการผลิตมังคุด คัดนั้น เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนรถไฟ (สะพานยาว) จังหวัดนครศรีธรรมราช เริ่มจากการ นำมังคุดแก่ที่มีผลสีเขียวใกล้สุกที่ชาวสวนทิ้งไปเนื่องจากไม่สามารถสุกได้หรือผลที่มีสามารถเจริญ สมบูรณ์ได้ มาทำความสะอาดและแกะเปลือก (คัดหรือจัด) โดยให้เนื้อและเมล็ดคงรูปเดิมไม่แตก กระจายออกจากกัน เพื่อรับประทานดิบ ๆ โดยจะมีรสชาติหวานนิ่ม ๆ กรอบ อร่อย (กรมส่งเสริม วัฒนธรรม, 2567) ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นอาชีพสร้างรายได้ โดยเฉพาะในชุมชนหน้าสถานี รถไฟ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันมีการจำหน่ายทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ ขยายตลาดไปทั่วประเทศและบางส่วนส่งออกต่างประเทศ (นิพนธ์ สุขสะอาด, 2559)

1.1 ประวัติของการเกิดมังคุดคัด จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวหนึ่งที่ชุมชนรถไฟ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้พบเห็นมังคุดแก่ถูกทิ้งไว้ใกล้ทางเดิน จึงนำเอาไปกรีดเปลือกออก จากนั้นนำผลด้านในที่แกะได้ไปแช่น้ำเกลือ เพื่อล้างยางของมังคุดให้สะอาด สามารถรับประทานได้ อย่างปลอดภัย และมีรสชาติ หวาน มัน กรอบ อร่อย ซึ่งครอบครัวนี้ได้นำผลมังคุดแก่ที่ถูกทิ้งไว้มา คัดรับประทานกันในครอบครัวของตนเป็นประจำ จนเมื่อชาวบ้านในชุมชนเห็นและลองรับประทาน ก็ชอบใจในรสชาติจึงได้เกิดความนิยมในการบริโภคกันมากขึ้น ความนิยมเริ่มกระจายเป็นวงกว้าง แม้บ้านของครอบครัวนี้จึงได้นำมังคุดคัดออกไปจำหน่ายบริเวณใกล้กับชุมชนสถานีรถไฟ นครศรีธรรมราช จากนั้นลูกหลานในครอบครัวจึงสืบทอดการทำมังคุดคัดจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง รุ่นสู่รุ่น

1.2 วิธีการทำมังคุดคัด มังคุดคัดใช้มังคุดแก่ (ดิบ) ขณะที่ยังมีเปลือกสีเขียว ซึ่งจะมีอายุ ประมาณ 25 - 40 วันหลังดอกบาน หรือที่เรียกว่า “มังคุดก่อนเป็นสายเลือด” (กรมส่งเสริม วัฒนธรรม, 2567) กรรมวิธีการทำมังคุดคัด คือ การนำผลมังคุดมาล้างให้สะอาด ใช้มีดที่คมขนาด กลางปาดหัวปาดท้าย และกรีดเปลือก ใช้มีดแกะสลักค่อย ๆ แกะเปลือกออกเป็นส่วน ๆ ด้วยความ

ประณีตและรวดเร็ว เรียกว่า "คัด" ต้องอาศัยทักษะและความประณีตสูงเพื่อไม่ให้เนื้อมังคุดถูกมีดเฉือนเป็นแผลเสียหาย จากนั้นต้องรีบนำผลมังคุดแช่ในน้ำเกลือหรือน้ำผสมสารส้ม เพื่อล้างยาง และทำให้เนื้อกรอบ ทำเช่นนี้ 2-3 ครั้ง เพื่อให้เนื้อมังคุดคัดมีสีเขียวนำรับประทาน จากนั้นเสียบด้วยไม้เพื่อความสะดวกในการจำหน่าย โดยไม้หนึ่ง ๆ จะมีมังคุดคัดเพียง 3 - 4 ผล ขึ้นอยู่กับขนาดผลมังคุด มังคุดคัดจะมีสีขาวสะอาด รสชาติหวานอมเปรี้ยว กรอบ และสามารถทานได้ทั้งเนื้อและเมล็ด (กองวิชาการและแผนเทศบาลนครศรีธรรมราช, 2563)

ปัจจุบันการผลิตมังคุดคัดยังเป็นแบบครัวเรือนและ SME เป็นส่วนใหญ่ ใช้แรงงานคน มีการจ้างคนในชุมชนและบางส่วนมาจากพื้นที่อื่นมาช่วยคัด ขยายตลาดโดยการขายออนไลน์และการส่งออก มีการพัฒนาเทคโนโลยีในการเก็บรักษาโดยใช้ Modified Atmosphere Packaging (MAP) เพื่อยืดอายุการเก็บรักษาให้นานขึ้น และยังมีการศึกษาการใช้สารละลายเพื่อช่วยรักษาสีและความกรอบ

2. ปัญหาการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้กฎหมายของประเทศไทย

ปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยในหลากหลายสาขากำลังถูกฉกฉวยนำภูมิปัญญานั้นไปใช้เป็นฐานความรู้ในการคิดค้น พัฒนาต่อยอดสิ่งต่าง ๆ และนำไปขอรับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรอยู่เสมอ โดยปราศจากการอ้างอิงแหล่งที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ไม่มีการจ่ายค่าตอบแทนหรือแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนแหล่งกำหนดภูมิปัญญา ซึ่งถือเป็นการกระทำที่ไม่สมควรไม่เหมาะสม และไม่มีความเคารพต่อผู้เป็นเจ้าของสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่น (สมชาย รัต นชื้อสกุล, 2546)

การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีความแตกต่างจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น ๆ ที่ได้มีการวางรากฐานความคุ้มครองไว้ทั้งในระดับข้อตกลงระหว่างประเทศและกฎหมายภายใน แต่ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ของเทคโนโลยีสมัยใหม่และประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย (จิรเดช ศัฆมาตย์, 2554) เนื่องจากการคุ้มครองเชิงปัจเจก (Individualistic Innovation) ซึ่งเกิดจากแนวคิดหลักการคุ้มครองนวัตกรรมภายใต้กรอบของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยเปิดเผยและส่งต่อกันมารุ่นต่อรุ่นอย่างต่อเนื่อง โดยแทบจะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในองค์ความรู้นั้นกลับขาดการคุ้มครองที่เป็นรูปธรรม เนื่องจากมีความแตกต่างด้วยลักษณะเฉพาะตัว (Sui Generis) และไม่สอดคล้องกับการปกป้องสิทธิของแนวความคิดทรัพย์สินทางปัญญาทั่วไป (วิส ดิงสมิตร, 2543)

จากการศึกษาพบว่า ประเทศไทยมีการบัญญัติให้สิทธิแก่ชุมชนรวมตัวกันเพื่อปกป้อง รักษา พัฒนา คุ้มครอง และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540³ เป็นต้นมา จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้

³ มาตรา 46 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

มีการกำหนดไว้ในหมวดหน้าที่ของปวงชนชาวไทย หน้าที่ของรัฐและแนวนโยบายของรัฐในการดำเนินการส่งเสริม และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวด้วย⁴

ในขณะที่กฎหมายแม่บทในระดับพระราชบัญญัติของไทยมีเพียงกฎหมายที่คุ้มครองภูมิปัญญาเฉพาะด้านเท่านั้น ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ส่วนพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 ก็ให้ความสำคัญคุ้มครองเฉพาะภูมิปัญญาประเภทการแสดงออก ซึ่งวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore) อย่างเช่น วรรณกรรม ภาษา ศิลปะการแสดงและงานช่างฝีมือเท่านั้น มิได้ให้ความสำคัญคุ้มครองครอบคลุมภูมิปัญญาในด้านอื่น ๆ ทั้งไม่ได้มีการบัญญัติถึงหลักเกณฑ์การเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ที่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งไม่มีการกำหนดลักษณะของการกระทำอันเป็นการละเมิดต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและบทกำหนดแต่อย่างใด โดยภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 กระทรวงวัฒนธรรมได้มีการประกาศรายชื่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อขึ้นทะเบียนคุ้มครอง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้สังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าอันโดดเด่น และเป็นการยกย่ององค์ความรู้และภูมิปัญญาบรรพบุรุษและเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่มีอยู่ทั่วประเทศ ตลอดจนเป็นการรวบรวมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและเป็นหลักฐานที่สำคัญอันจะใช้ประกาศความเป็นเจ้าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

โดยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จะได้รับการขึ้นทะเบียนนั้นจะต้องมีลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ มีลักษณะเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นที่เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือมีลักษณะเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นที่ยังมีผู้สืบทอดและปฏิบัติอยู่หรือเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ชัดเจนและมีการปฏิบัติ ซึ่งในการประกาศมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2557 ในหมวดความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ได้กำหนดให้ “มังคุดคัด” เป็นหนึ่งในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่น่ายกย่อง (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2557) อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากระทรวงวัฒนธรรมจะได้ดำเนินการรวบรวมขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาดังกล่าวไว้แล้ว แต่ก็ไม่ได้มีมาตรการบังคับทางกฎหมายในแง่ของการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติแต่อย่างใด

3. แนวทางการคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับสากล

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันมีประเทศที่ทำการพัฒนากฎระเบียบด้านการกำกับดูแลเรื่องการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ไม่มากนัก ซึ่งกฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศต่าง ๆ นั้น นอกจากจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันแล้ว รายละเอียดหรือข้อกำหนดในเรื่องการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและการแบ่งปันผลประโยชน์ของแต่ละประเทศก็มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นของประเทศนั้น ๆ บางประเทศมีการจัดให้มีการเข้าถึงภูมิปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำรายได้จากการอนุญาตในการใช้สิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับสู่ประเทศและชุมชนได้

⁴ มาตรา 43 และมาตรา 57 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถนำเสนอมาตรการการคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละประเทศ ได้ดังนี้

	สหรัฐอเมริกา	อินเดีย	ฟิลิปปินส์	อินโดนีเซีย
นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	Indian Arts and Crafts Act	National Policy on Traditional Knowledge	Indigenous Peoples' Rights Act	Permenkumham Nomor 13 Tahun 2017
นิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่น	กฎหมายไม่ได้กำหนดนิยามคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” โดยตรง	“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” คือ ความรู้และการแสดงออกทางวัฒนธรรมซึ่งอาจอยู่ในรูปของลายลักษณ์อักษรหรือแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร สืบทอดกันมาอย่างน้อย 3 ชั่วอายุคน มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มหรือชุมชนที่รักษาและใช้ความรู้นั้น ทั้งนี้ ไม่รวมความรู้ที่ได้รับการคุ้มครองอยู่แล้วตามกฎหมายอื่น ๆ	กฎหมายกำหนดนิยามชนพื้นเมือง คือ การระบุตัวตนเองและการรับรู้จากผู้อื่น การใช้ถิ่นฐานร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง การครอบครอง การใช้ประโยชน์ และความผูกพันในดินแดนบรรพบุรุษ การแบ่งปันภาษา ประเพณี และลักษณะทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น	“ความรู้ดั้งเดิม Pengetahuan Tradisional)” เป็นผลงานทางปัญญาความรู้และเทคโนโลยีที่มีลักษณะเป็นมรดก ที่เกิดขึ้น พัฒนา และอนุรักษ์โดยชุมชนหรือกลุ่มคน นอกจากนั้น ยังรวมถึงการแสดงออกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ทรัพยากรพันธุกรรม และศักยภาพสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
สิทธิ	สิทธิในการป้องกันการแสดงหรือขายสินค้าที่แสดงข้อมูลที่ผิด โดยมีสิทธิในการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหาย	กรรมสิทธิ์เป็นของรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่น บุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญานั้นจะมีสิทธิในการสร้างรักษา ควบคุมและพัฒนา โดยสามารถอนุญาตหรือปฏิเสธการเข้าถึงและการใช้ภูมิปัญญานั้นจากคนภายนอกได้	สิทธิในการครอบครองและใช้ประโยชน์จากที่ดินบรรพบุรุษ สิทธิในการปกครองตนเอง สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร สิทธิในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สิทธิในการได้รับการคุ้มครอง	สิทธิในการขึ้นทะเบียนและรวบรวมข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญาของชุมชนเพื่อการปกป้อง การอนุรักษ์และการพัฒนา
กลไกการคุ้มครอง	คณะกรรมการด้านศิลปะและหัตถกรรมมีหน้าที่ในการสร้างตราสินค้าและกำหนดมาตรฐาน รวมถึงการรับเรื่องร้องเรียนและสิ่งต่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	สำนักงานคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นแห่งชาติ ทำหน้าที่กำกับดูแล ออกกฎและบริหารจัดการ โดยใช้ระบบการจดทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น (TKDS) เป็นฐานข้อมูลกลางเพื่อระบุกลุ่มชุมชนและภูมิปัญญา กฎหมายนี้มีมาตรการป้องกันการจดสิทธิบัตร	คณะกรรมการชาติพันธุ์ชนพื้นเมืองแห่งชาติทำหน้าที่ในการกำหนดแผนและนโยบายเพื่อคุ้มครองสิทธิและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี ตลอดจนการออกเอกสารรับรองสิทธิในแก่นชนพื้นเมือง	การจัดทำข้อมูลกลางระดับชาติ (Pusat Data KIK) และเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถยื่นเรื่องร้องเรียนในกรณีที่มีความไม่ถูกต้องของข้อมูล

	สหรัฐอเมริกา	อินเดีย	ฟิลิปปินส์	อินโดนีเซีย
การบังคับใช้	กำหนดบทลงโทษทางอาญาและแพ่งสำหรับการละเมิดกฎหมายเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ไม่ใช่ของชาวอินเดียน รวมถึงการดำเนินการทางกฎหมายที่สามารถทำได้โดยคณะกรรมการและบุคคลที่ได้รับความเสียหาย	กำหนดบทลงโทษสำหรับการละเมิดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจะลงโทษทั้งจำคุกและปรับ	กฎหมายกำหนดบทลงโทษสำหรับการละเมิดสิทธิชนพื้นเมือง	ไม่ได้กำหนดโทษไว้โดยตรง เพียงแต่กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการตรวจสอบและแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้อง
ภาษีและค่าลิขสิทธิ์	-	ไม่ได้กำหนดอัตรา แต่เน้นหลักการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมระหว่างกลุ่มชุมชนผู้มีความรู้และผู้ได้รับอนุญาต	-	-
อื่น ๆ	-	กฎหมายนี้มีการกำหนดการแก้ไขข้อพิพาท การอุทธรณ์ การกำหนดกฎระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้องไว้ด้วย	กฎหมายยังกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การส่งเสริมองค์ความรู้และการศึกษารวมถึงการให้ชนพื้นเมืองที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย	กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญาท้องถิ่น

ตารางที่ 1 มาตรการการคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละประเทศ

อภิปรายผลการวิจัย

1. มังคุดคัด ในบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การผลิตมังคุดคัดเป็นความรู้พิเศษ ซึ่งปัจจุบันพบอยู่ที่ชุมชนหน้าสถานีรถไฟจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นภูมิปัญญาในการนำสิ่งที่ผู้อื่นไม่เห็นค่าแล้วมาทำให้เกิดคุณค่า ปกติมังคุดแก่จะทานไม่ได้ เพราะมียางที่เป็นอันตรายต่อริมฝีปาก การผลิตมังคุดคัดจึงเป็นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อขจัดยางมังคุดออก ทำให้มังคุดมีรสชาติ หวาน กรอบ ทานได้ทั้งเม็ด และสามารถใช้เป็นยาได้ด้วย องค์ความรู้การแปรรูปมังคุดดังกล่าวทำให้ผู้บริโภคมีมังคุดกินนอกฤดูกาล และเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเพิ่มรายได้และมูลค่าเพิ่มให้กับกลุ่มชาวสวนและกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าเนื่องจากผลมังคุดแก่มีปริมาณมากขึ้นในกระบวนการทำการเกษตรของเกษตรกร การต่อยอดในการพัฒนาทำให้มังคุดคัดเป็นแหล่งรายได้ของเกษตรกร นอกจากนั้นยังเป็นการลดภาวะมังคุดล้นตลาด รวมทั้งเป็นทางเลือก

ของคนรักสุขภาพ เพราะการทานมังคุดสุกจะมีน้ำตาลมาก การกินมังคุดคัดแทน จะได้รับปริมาณน้ำตาลที่ต่ำกว่าและเม็ดมังคุดมีสรรพคุณทางยา

จากการสัมภาษณ์และการระดมความเห็นทำให้ทราบว่า มังคุดคัด นครศรีธรรมราช ถือเป็นทุนทางภูมิปัญญาที่มีความสำคัญ ซึ่งมีมาอย่างช้านาน และอยู่คู่วิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราช สามารถสะท้อนความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างคนและธรรมชาติ จนกลายเป็นความรู้ความสามารถเฉพาะถิ่นที่ไม่มีที่ใดเหมือน และถือเป็นการต่อยอดการสร้างอาชีพมาอย่างช้านาน และเป็นเอกลักษณ์ของเมืองคอน (จังหวัดนครศรีธรรมราช) ซึ่งการทบทวนเอกสารพบว่า มังคุดคัดเกิดขึ้นมาเกือบ 100 ปี จนปัจจุบันกลายเป็นสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัด และมีเอกสารที่กล่าวถึงมังคุดคัดของเมืองนครศรีธรรมราชจำนวนมาก ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยที่ทำให้มังคุดคัด ได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ประจำปี 2557 ซึ่งหมายถึง มังคุดคัดเป็น องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม การทำมังคุดคัดเป็นกระบวนการผลิตที่จำเป็นต้องใช้ทักษะหรือความถนัดของบุคคล รวมถึงความชำนาญในการผลิตเพื่อให้ผลมังคุดสวย และสีขาวไม่คล้ำ ดูน่ากิน ซึ่งความยากในการผลิตมังคุดคัดนี้ ทำให้หลายครั้งที่พบว่า มีผู้ผลิตบางพื้นที่ใช้วิธีการที่ไม่เหมาะสมการผลิตเพื่อรักษาความขาวของมังคุดคัดให้สดและกรอบนานมากขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นภัยต่อผู้บริโภค และใช้ชื่ออ้างอิงถึงมังคุดคัดนครศรีธรรมราช อาจทำให้กระทบต่อชื่อเสียงของมังคุดคัดอันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนสถานีรถไฟ จังหวัดนครศรีธรรมราชได้

2. ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้กฎหมายไทย

แม้ว่าประเทศไทยจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นในมรดกทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “มังคุดคัด” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ การใช้ชีวิตของประชาชน เป็นองค์ความรู้ของบุคคลในชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้จากธรรมชาติ โดยมังคุดคัดนั้น เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ คือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรม ด้วยความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่นี้ การขาดมาตรการในการคุ้มครองสิทธิอาจทำให้มีการอ้างเป็นเจ้าของ และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยไปแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ

ด้วยประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่ให้ความคุ้มครองการสร้างสรรคภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการคุ้มครองความรู้ดั้งเดิมที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม แม้จะมีกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ เช่น กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช กฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กฎหมายวัฒนธรรมแห่งชาติ และกฎหมายส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมก็ตาม แต่กฎหมายเหล่านี้ก็มิได้ให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นครอบคลุมทั้งหมด ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศที่ได้กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการดำเนินการส่งเสริม และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ก็ได้ให้ความคุ้มครองเฉพาะสินค้าหัตถกรรมและสินค้าเกษตรกรรมที่

เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ ตลอดจนระบบการจัดการทรัพยากรสินทางปัญญาที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ก็มุ่งให้ความสำคัญและคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ที่เป็นปัจเจกชน เพื่อเป็นผู้รับผลประโยชน์ตอบแทนในทางเศรษฐกิจ ในขณะที่การให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดปัจเจกนิยม เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความรู้ดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาในชุมชนหลายชั่วอายุคน การกำหนดหรือระบุตัวผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์จึงเป็นสิ่งที่แทบเป็นไปได้เลยในทางปฏิบัติ แม้คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลในชุมชนก็เป็นผู้มีความรู้ดังกล่าวก็ตาม แต่การดูแลและเก็บรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นไปในลักษณะธรรมเนียมปฏิบัติที่ยึดถือเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนจะต้องอนุรักษ์ พัฒนา และส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไปเสมือนผู้พิทักษ์ในสิทธิแห่งชุมชน โดยมีได้หวงกันในลักษณะของทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวเช่นปัจเจกชน

จากประเด็นดังกล่าว ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกหวงกันไว้ในลักษณะของทรัพย์สิน (Property) ทำให้การเข้าถึงในภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ของบุคคลโดยทั่วไปอย่างสะดวก สภาพการณ์เข้าถึงภูมิปัญญาเช่นนี้ กลายเป็นช่องทางให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยอาจถูกนำไปใช้โดยผู้ทรงสิทธิหรือเจ้าของภูมิปัญญานั้น ๆ โดยไม่ได้รับค่าผลประโยชน์ใด ๆ เป็นการตอบแทนและมีบางส่วนรั่วไหลไปสู่ต่างประเทศได้ รวมถึงอาจเกิดการถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มนายทุนต่าง ๆ ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปแสวงหาประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งลักษณะเช่นนี้มีกรณีเกิดขึ้นมากมายในประเทศกำลังพัฒนา

3. แนวทางการพัฒนาการคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

จากการวิเคราะห์กฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของต่างประเทศ พบว่า ประเทศสหรัฐอเมริกา อินเดีย ฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย ไม่ได้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะ แต่ได้มีการกำหนดกฎหมายชนพื้นเมืองและนโยบายของภาครัฐที่มีสภาพบังคับชัดเจน โดยมีการนำขั้นตอนและวิธีการของการคุ้มครองทรัพยากรสินทางปัญญามาใช้ กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นเจ้าของและเป็นต้นกำเนิดทางวัฒนธรรมของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ดั้งเดิมนั้นเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีอำนาจในการอนุญาตการเข้าถึงองค์ความรู้ การบริหารจัดการ และการแบ่งปันผลประโยชน์อันเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านคณะกรรมการบริหารจัดการ หรือหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่น ในขณะที่ประเทศไทย มีหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายหน่วยงาน เช่น กระทรวงวัฒนธรรม แต่กลับไม่มีมาตรการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุญาตใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญา ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาจากการที่มีภาคธุรกิจหรือปัจเจกชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในภูมิปัญญานั้นส่งผลกระทบต่อประโยชน์อันควรได้แก่ชุมชนและเป็นภาระของชุมชนท้องถิ่นเองในการกำกับ ดูแล โดยไม่มีมาตรการตามกฎหมายที่จะสามารถบังคับกับผู้ใช้ประโยชน์ที่ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง หรือใช้ประโยชน์โดยละเลยหลักการอนุรักษ์วัฒนธรรมของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน นอกจากนั้นแล้วยังขาดการกำหนดสิทธิเกี่ยวกับการเรียกร้องความเสียหาย และการเพิกถอนการให้สิทธิเข้าถึงกรณีที่เกิดความเสียหายจากการกระทำของผู้ใช้ประโยชน์ที่ไม่เป็นไปตามข้อตกลง โดยนโยบายด้านการคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

ประเทศอินเดีย ได้กำหนดการเพิกถอนใบอนุญาต การให้ชดใช้ค่าเสียหายและการลงโทษในทางอาญาไว้ด้วยเช่นเดียวกัน

3.1 การกำหนดนิยามความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษาในประเด็นความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในส่วนของประเทศไทย ปัจจุบันไม่ได้มีการให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างเป็นรูปธรรมหากแต่เมื่อพิจารณา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายคำว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ทรรศนารบบุคคล ทรรศนารบความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคน หรือลักษณะสากลที่หลายถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ประกอบกับระเบียบของกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้เคยกำหนดให้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกเป็น 2 ประเภท คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านก่อนยกเลิกไป ทำให้ในปัจจุบันขาดความชัดเจนในเรื่องการกำหนดนิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหากพิจารณาแนวทางการให้นิยามของต่างประเทศ พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้และการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่เป็นผลงานซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของลายลักษณ์อักษรหรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ โดยจะต้องมีลักษณะการสืบทอดต่อ ๆ กันมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นเพียงการกำหนดนิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้แบบกว้าง ๆ

อย่างไรก็ตามการกำหนดนิยามภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการสร้างมาตรการคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นครอบคลุมความรู้หลากหลายประเภท ซึ่งได้พัฒนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและคงพัฒนาเรื่อยมาไม่หยุดนิ่งตายตัว มีความหลากหลายและหลายรูปแบบในการแสดงออก ดังนั้นเพื่อให้สามารถคุ้มครองสิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างครอบคลุมทุกภูมิปัญญา ประเทศไทยจึงควรมีการกำหนดนิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ครอบคลุม ซึ่งการกำหนดนิยามเช่นเดียวกับตัวอย่างของกฎหมายในต่างประเทศจะสามารถความยืดหยุ่น และเปิดช่องให้สามารถตีความภูมิปัญญาอย่างเหมาะสมตามแต่ละกรณีได้

3.2 การกำหนดสิทธิและกลไกการคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น สามารถที่จะเป็นได้ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับชุมชน ซึ่งสิทธิในภูมิปัญญาที่ได้มานั้น ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ทรงสิทธิจะเป็นเจ้าของสิทธิเด็ดขาดหรือสิทธิแต่เพียงผู้เดียว กล่าวคือ สิทธิดังกล่าวจะป้องกันมิให้ผู้อื่นล่วงละเมิดใช้ประโยชน์ในสิทธิแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนและมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้อื่นรับผิดชอบในการล่วงละเมิดในสิทธิที่ตนดูแลอยู่ด้วย หากมีผู้อื่นเข้ามาใช้หรือแสวงหาประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิดังกล่าวถือเป็นการละเมิดสิทธิ

โดยส่วนใหญ่แล้วรูปแบบในการอนุญาตให้ใช้สิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น อาจแบ่งได้ 2 ประเภท ตามวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ ดังนี้

1) การอนุญาตให้ใช้สิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า เช่น ในการศึกษาวิจัย การสำรวจภูมิปัญญาเพื่อจดทะเบียน หรือการศึกษาเพื่อนำภูมิปัญญามาพัฒนาต่อยอด เป็นต้น รวมถึงการใช้ภูมิปัญญาตามจารีตประเพณีตามปกติ แม้จะมีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องก็ยังคงถือเป็นการใช้โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นต้น

2) การอนุญาตใช้สิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์

การอนุญาตให้ใช้สิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ในทางธุรกิจ การสร้างแบรนด์ หรือการอนุญาตให้เอกชนใช้สิทธิในการเข้าถึงองค์ความรู้หรือความรู้ดั้งเดิมของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ซึ่งเมื่อพิจารณาแนวทางการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในต่างประเทศ ซึ่งกำหนดรูปแบบการกำหนดให้รัฐบาลท้องถิ่นหรือคณะกรรมการของรัฐด้านภูมิปัญญาเป็นผู้ทรงสิทธิ โดยมีชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญานั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการจะมีสิทธิในการสร้าง รักษา ควบคุมและพัฒนา โดยสามารถอนุญาตหรือปฏิเสธการเข้าถึงและการใช้ภูมิปัญญานั้นจากคนภายนอกได้ แต่เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนให้ชุมชนสามารถเป็นผู้ทรงสิทธิในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญา โดยสามารถมีส่วนร่วมกับรัฐเพื่อดำเนินการใด ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ ซึ่งทำให้เห็นว่า ชุมชนสามารถมีสิทธิในการอนุญาตหรือการไม่อนุญาตในการเข้าถึง หรือนำองค์ความรู้ดั้งเดิมของภูมิปัญญาไปใช้หรือไปสร้างสรรค์ผลงานให้เกิดประโยชน์ได้ อย่างก็ดี ประเด็นการพิจารณาว่าควรให้หน่วยงานของรัฐหรือชุมชนสามารถมีสิทธิหรือเป็นผู้ทรงสิทธิในกรณีนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่ของปัจเจกชนคนใดคนหนึ่งที่สามารถอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของและหวงแหนไว้ใช้ประโยชน์เฉพาะตนได้ แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรเป็นองค์ความรู้ที่ทุกคนในชาติควรช่วยกันอนุรักษ์ ซึ่งการกำหนดให้รัฐและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลสิทธิ อาจจะเป็นแนวทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนมากกว่า

3.3 การกำหนดการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากเห็นได้ว่า เพื่อเป็นการป้องกันการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความรู้ดั้งเดิม อย่างเช่นในกรณีการผลิตมังคุดคัด ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช และด้วยเหตุผลที่ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งมักจะถูกโจรกรรมองค์ความรู้ทางด้านชีวภาพุกรานอยู่บ่อยครั้ง ประกอบกับ โดยหลักการแล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสมบัติสาธารณะ (Public Domain) ไม่มีความเป็นเจ้าของ ผู้คนสามารถที่จะนำไปใช้ได้อย่างอิสระ ซึ่งในมุมมองของผู้วิจัย เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ดั้งเดิมนั้นเกิดจากการสร้างสรรค์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่ควรเป็นการตีความให้เป็นสมบัติสาธารณะ เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีที่มาจากภูมิปัญญาหรือความคิดจากรุ่นสู่รุ่น จากรากเหง้า มาจากอัตลักษณ์ จึงควรจะมีระเบียบหรือกฎหมายมาคุ้มครองการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาดังกล่าว เพราะมีเหตุผลเพื่อการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน ไม่ให้ใครไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ หรือต่างชาติเข้ามาฉกฉวยหาผลประโยชน์แต่อย่างเดียว ดังนั้นจึงควรมีกฎหมายที่กำหนดกรอบการบริหารจัดการสิทธิในภูมิปัญญา การแบ่งปันผลประโยชน์และการลงโทษในกรณีใช้สิทธิเกินขอบเขตหรือไม่ถูกต้อง ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมคืนแก่ท้องถิ่นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมด้วย

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับการจากสังเคราะห์งานวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ในการคุ้มครองความรู้ดั้งเดิม : กรณีศึกษาการคุ้มครองวิธีการผลิตมังคุดคัตของจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพ 1 กรรมวิธีผลิตมังคุดคัต ต้นตำรับนครศรีธรรมราช

ภาพ 2 มังคุดคัตที่พร้อมนำออกจำหน่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งฝังรากอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนคนไทยมาอย่างยาวนาน ซึ่งที่ผ่านมามักปรากฏหลายเหตุการณ์ที่ไทยถูกละเมิดนำองค์ความรู้ดั้งเดิมอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในทางธุรกิจและเกิดความเสียหายกระทบต่อชุมชนผู้เป็นกลุ่มสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านั้น เช่นเดียวกันกับกรณีการผลิตมังคุดคัตของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันมีลักษณะที่เป็นความรู้ดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ที่ปัจจุบันมี

การนำไปใช้ประโยชน์ในทางธุรกิจมากมายภายใต้ชื่อ มังคุดคัตนครศรีธรรม และในหลากหลายครั้งที่การใช้ประโยชน์ในทางธุรกิจทำให้เกิดความเสียหายกระทบต่อผู้บริโภคและส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม จากสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความสำคัญที่ควรจะต้องระหนักถึงการคุ้มครองสิทธิในฐานะความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนและสร้างหลักเกณฑ์ กลไกการเข้าถึงและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ ให้เกิดประโยชน์

อย่างไรก็ตามการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงมีข้อจำกัด โดยในประเทศไทยยังไม่มีระบบกฎหมายเฉพาะที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างครอบคลุมและครบถ้วน การกำหนดกฎหมายที่มีความชัดเจนในนิยาม สิทธิ กลไกในการคุ้มครองสิทธิ ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมายจะช่วยป้องกันการละเมิดสิทธิในภูมิปัญญาของชุมชนและของชาติ ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ อันเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพย์สินทางปัญญาของชาติร่วมกันได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ ทั้งด้านข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีการพิจารณาให้มีกฎหมายการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะเจาะจง โดยกำหนดนิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ครอบคลุม และมีความยืดหยุ่นรองรับสภาพการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลายและควรจัดทำระบบการรวบรวมและการเข้าถึงการใช้สิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อป้องกันการฉกฉวยนำองค์ความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยไม่สุจริต

1.2 เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน ควรมีการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานรัฐท้องถิ่นและชุมชนอันเป็นต้นกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทำระเบียบหรือนโยบาย หรือโครงการในการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ร่วมกันขับเคลื่อนแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์มังคุดคัตสู่ผลิตภัณฑ์โอท็อป ของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการจัดทำโครงการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยครอบคลุมทั้งการบรรจุผลิตภัณฑ์เป็นโอท็อปและการเสริมสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตอาหาร

2.2 กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน ควรรักษามาตรฐานการผลิตมังคุดคัตที่สอดคล้องกับมาตรฐานการผลิตอาหารและเป็นไปตามสิทธิการได้รับความคุ้มครองของผู้บริโภค เพื่อให้มังคุดคัตเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการยอมรับทั้งในแง่ของภูมิปัญญาและมาตรฐานการจำหน่ายสินค้าประเภทอาหาร

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การศึกษาองค์ความรู้เพื่อพัฒนาการยืดอายุและรักษาความสดใหม่ของผลิตภัณฑ์มังคุดคัต จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.2 การจัดการองค์ความรู้เพื่อนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มความสะดวกในการผลิตมั่งคุดคัด จังหวัดนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). มั่งคุดคัดเป็นภูมิปัญญาการกิน. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2568, จาก https://www.culture.go.th/culture_th/ewt_dl_link.php?nid=641&filename=food
- กองวิชาการและแผนเทศบาลนครศรีธรรมราช. (ม.ป.ป.). แผนพัฒนาชุมชนเทศบาลนครศรีธรรมราชประจำปี. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://www.nakhoncity.org/document/plan/plan2563.pdf>
- จิรเดช คัชมาตย์. (ม.ป.ป.). ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่น: ศึกษากรณีการคุ้มครองโดยอาศัยพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอื่นที่เกี่ยวข้อง. Feu Academic Review.
- พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข. (ม.ป.ป.). ศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชนโบราณในภาคใต้. ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.
- วัส ดิงสมิตร. (2543). บทบาทของทรัพย์สินทางปัญญากับการประกอบธุรกิจ. ดุลพาห, 47(2).
- สมชาย รัตนเชื้อสกุล. (ม.ป.ป.). โจรสลัดชีวภาพ (Bio-piracy): ที่มา ปัญหา และแนวทางสำหรับประเทศไทยตามกรอบความตกลงทริปส์. นิติศาสตร์.
- สารสนเทศนครศรีธรรมราช. (ม.ป.ป.). มั่งคุดคัด: ของดีหนึ่งเดียวของนครศรีธรรมราช. ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2568, จาก https://library.wu.ac.th/NST_localinfo/freshcut/mangsteen/
- Peraturan Menteri Hukum Dan Hak Asasi Manusia Republik Indonesia Nomor 13 TAHUN 2017. (2017). No.964.
- U.S. Department of the Interior. (n.d.). The Indian Arts and Crafts Act of 1990. Retrieved March 12, 2025, from <https://www.doi.gov/iacb/act>
- Yohanes Budi Sarwo. (n.d.). Perlindungan Hukum Pengetahuan Tradisional di Indonesia. Bacaan 7 Menit.

การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถน้อยเชิงพาณิชย์
ในจังหวัดเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
The Potential development of farmers on Rice Grow in
Xiang Khouang Province, Lao People's Democratic Republic

อุดร วงสมหมาย¹ และ รภัสสรณ์ คงธนจารูณันต์²
Oudone Vongsommy¹ and Raphassorn Kongtanajaruanun²

Received: 09 June 2025; Revised: 03 September 2025; Accepted: 05 September 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการผลิต แนวโน้มการตลาดของข้าวไถน้อย และแนวทางการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวไถน้อยในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยทำการสำรวจข้อมูลจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถน้อยในอำเภอปาก อำเภอคำ อำเภอคูน อำเภอผาไซ และ อำเภอภูคุด ในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 400 ราย ด้วยแบบสอบถามและจัดเวทีสนทนากลุ่ม จากตัวแทนเกษตรกร เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และ ผู้ประกอบการด้านผลิตภัณฑ์ข้าวไถน้อย จำนวนทั้งสิ้น 45 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า 1) เกษตรกรมีจำนวนแรงงานเฉลี่ย 3.56 คนต่อครัวเรือนมีประสบการณ์การทำเกษตรเฉลี่ย 8.46 ปี และมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 0.86 เฮกตาร์ ส่วนใหญ่ใช้ดินเหนียวและน้ำชลประทานในการผลิต โดยเกษตรกรนิยมใช้รถไถเดินตามและเมล็ดพันธุ์ข้าวไถน้อยเหลือง เนื่องจากคุณภาพดีและเป็นที่ต้องการของตลาด ส่วนใหญ่ใช้ทุนส่วนตัวในการผลิตและปลูกข้าวแบบนาดำ ซึ่งช่วยเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน ปัญหาที่พบคือโรคพืช ผลผลิตต่ำ และความยากลำบากในการดูแลพื้นที่ สำหรับวิถีทางการตลาด พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ขายผลผลิตให้พ่อค้าในชุมชน รองลงมาคือขายให้หน่วยงานรัฐวิสาหกิจและโรงสี ข้าวไถน้อยเมื่อแปรรูปแล้วจะถูกจัดจำหน่ายไปยังตลาดท้องถิ่น นครหลวงเวียงจันทน์ และผู้ประกอบการที่ใช้ในการผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ผลการวิเคราะห์ความต้องการเสริมการตลาดตามปัจจัย 4P พบว่า เกษตรกรมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์มากที่สุด รองลงมาคือการกำหนดราคา สถานที่จำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด โดยต้องการพัฒนาคุณภาพข้าว เพิ่มมูลค่าและสร้างช่องทางจำหน่ายที่สะดวกและมีประสิทธิภาพ 2) แนวทางการพัฒนาศักยภาพการผลิตและการตลาดข้าวไถน้อยประกอบด้วย 3 มิติหลัก ได้แก่

^{1 2} คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้; Faculty of Agricultural Production, Maejo University
Corresponding author, e-mail: phassy77@gmail.com

1. การสนับสนุนองค์ความรู้และปัจจัยการผลิต เช่น การฝึกอบรม การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ 2. การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น การรวมกลุ่มเกษตรกร พัฒนาระบบชลประทาน และส่งเสริมการวิจัยพันธุ์ข้าว 3. การบริหารจัดการผลผลิตและตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การประกันราคา ขยายตลาดภายในและต่างประเทศ และพัฒนาช่องทางการตลาดเชิงสร้างสรรค์

คำสำคัญ: เกษตรกรผู้ปลูกข้าวไก่น้อย; การพัฒนาศักยภาพ; การเกษตรเชิงพาณิชย์

Abstract

This study aimed to examine the production capacity, market trends, and strategies for enhancing the production of Kai Noi rice in Xiang Khouang Province, Lao People's Democratic Republic. Data were collected from 400 Kai Noi rice farmers in Pak, Kham, Khoun, Phasay, and Phou Koud districts using questionnaires and from 45 key informants—including farmer representatives, district agricultural officers, and rice product entrepreneurs—through focus group discussions. Data were analyzed using descriptive statistics and content analysis.

The results revealed that farmers had an average of 3.56 laborers per household, 8.46 years of farming experience, and 0.86 hectares of land. Most farmers used clay soil and irrigation systems, preferred walking tractors, and cultivated yellow Kai Noi rice due to its high quality and market demand. Production was primarily self-financed, using traditional transplanting methods, which helped reduce costs and increase yield. Major challenges included crop diseases, low yield, and difficulties in managing scattered plots. Regarding marketing, most farmers sold their products to local traders, followed by state enterprises and rice mills. Processed Kai Noi rice was distributed to local markets, Vientiane, and beverage manufacturers. Analysis of marketing needs using the 4Ps framework indicated the highest priority was product development, followed by pricing, distribution, and promotion, emphasizing quality improvement, value addition, and convenient marketing channels. The study proposed three main strategies to enhance production and marketing: 1) supporting knowledge and production inputs, including training, technology adoption, and product processing; 2) government support, including farmer group formation, irrigation system development, and rice variety research; and 3) effective management of production and marketing, including price guarantees, domestic and international market expansion, and innovative marketing channels.

Keywords: Kai Noi Rice Farmers; Capacity Development; Commercial Agriculture

บทนำ

การเกษตรเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ในปี ค.ศ. 2021 ภาคการเกษตรสามารถสร้างรายรับเข้าประเทศ คิดเป็นร้อยละ 2.2 ของ GDP (ศูนย์สถิติแห่งชาติ กระทรวงแผนการและการลงทุน, 2564) ประชาชนลาวกับการเกษตรเป็นวัฒนธรรมคู่กันมาแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบัน ประชาชนลาวส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม (ทำการผลิตทางการเกษตร: เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ เกษตรกรรมและป่าไม้) รวม 644,098 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 52 ในนั้นข้าวถือเป็นพืชหลักที่ประชาชนลาวนิยมปลูกและบริโภค โดยเฉลี่ยคนลาวบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก คิดเป็น ร้อยละ 60 (FAO, 2021) ในปีงบประมาณ 2019/2020 พบว่าครัวเรือนเกษตรปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 90 ของครัวเรือนทั้งหมดใน สปป.ลาว การกระจายของครัวเรือนปลูกข้าวคือครัวเรือนปลูกข้าวฤดูฝน ได้แก่ แขวงสะหวันนะเขต จำปาสัก ซายะบุรี และเวียงจันทน์

แม้ว่าข้าวจะเป็นพืชอาหารหลักสำหรับลาว แต่เนื่องจากลาวเป็นประเทศที่มีภูเขาจึงมีพื้นที่เพาะปลูกเพียงร้อยละ 4 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ การผลิตข้าวส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่ราบลุ่มของประเทศ มีเพียงประมาณร้อยละ 11 ที่ทำการผลิตในพื้นที่เนินสูง โดยการปลูกข้าว แต่อย่างไรก็ตามการปลูกข้าวยังเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนลาวเพราะคนลาวจะบริโภคข้าวเป็นหลัก (ศูนย์สถิติแห่งชาติ กระทรวงแผนการและการลงทุน, 2564) จากการรายงานของ Global Agricultural Information Network พบว่าคนลาวบริโภคข้าวเฉลี่ย 60 กิโลกรัมต่อคนต่อปี และคนลาวส่วนใหญ่นิยมรับประทานข้าวเหนียวมากกว่าข้าวพันธุ์อื่น ข้าวเหนียวบางพันธุ์มีลักษณะพิเศษเพราะมีถิ่นกำเนิดและสามารถปลูกได้ในพื้นที่เฉพาะเท่านั้น โดยเกษตรกรในถิ่นนั้นๆ ได้ทำการเพาะปลูกและคัดเลือกพันธุ์ที่มีความทนทานต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่ของตนและเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ข้าวไก่น้อยลักษณะพิเศษ คือ มีกลิ่นหอมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ข้าวไก่น้อยร้อยละ 10 ของผลผลิตทั้งหมดถูกนำไปแปรรูปเป็นอาหารและผลิตภัณฑ์อื่นๆ เช่น ทำเส้นหมี่ ก๋วยจั๊บ สาโท เหล้าไห เหล้าขาว และยังเป็นวัตถุดิบหลักสำหรับผลิตเบียร์ลาวโกลด์ (Ministry of Agriculture and Forestry, 2017) เนื่องจากเป็นที่นิยมของผู้บริโภคจึงส่งผลทำให้ข้าวไก่น้อยมีราคาแพงกว่าข้าวเหนียวชนิดอื่น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแขวงเชียงขวางจะมีศักยภาพทางพื้นที่ในการผลิตข้าวไก่น้อย แต่ในแง่ของการส่งเสริมด้านเทคนิคการผลิตและคุณภาพของผลผลิตข้าวไก่น้อยยังมีจำกัด เกษตรกรส่วนใหญ่ยังใช้พันธุ์ข้าวปีต่อปี ขาดเทคนิคการคัดเลือกพันธุ์ ทำให้สูญเสียความบริสุทธิ์ของเมล็ดพันธุ์อันเป็นเหตุให้ปริมาณและคุณภาพผลผลิตตกต่ำ การใช้เครื่องจักรกลเข้าในกระบวนการผลิตยังจำกัด บรรดาโรงสีต่างๆ ยังเป็นไม้ทันสมัย ไม่สามารถสีข้าวให้มีคุณภาพ และ ไม่สามารถแยกเกรดได้ ส่วนด้านการแปรรูปผลผลิตข้าวไก่น้อยก็ยังเป็นลักษณะการผลิตแบบครอบครัว และรูปแบบการขายผลผลิตยังจำกัดภายในระดับท้องถิ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นข้อจำกัดในการยกระดับศักยภาพการผลิตข้าว

ไถ่และผลิตภัณฑจากข้าวไถ่ให้ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดภายในประเทศ และกร้าสู่กานส่งออกไปต่างประเทศได้

ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถ่มีปัจจัยการผลิตใดบ้างที่บ่งชี้ถึงศักยภาพในการผลิต รูปแบบและแนวโน้มการตลาดข้าวไถ่มีลักษณะอย่างไรบ้าง การพัฒนาศักยภาพในการผลิตและการตลาดควรเป็นไปในทิศทางใดเพื่อให้ข้าวไถ่สามารถแข่งขันในเชิงพาณิชย์ได้ และเพื่อเป็นการการต่อยอดนโยบายภาครัฐในการผลิตข้าวไถ่เพื่อการค้าให้มีปริมาณที่เพียงพอและคุณภาพเป็นที่ยอมรับของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพการผลิต และแนวโน้มการตลาดของข้าวไถ่ในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวไถ่ในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วิธีดำเนินงานวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถ่เชิงพาณิชย์ในจังหวัดเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นการวิจัยที่ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ และคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณศึกษาจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถ่ใน อำเภอปาก อำเภอคำ อำเภอคูน อำเภอผาไซ และ อำเภอภูคด ในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถ่ทั้งหมด 20,093 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคำนวณตามสูตร Taro Yamane (1970) โดยได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 400 ราย

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้กระบวนการจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อหาแนวทางพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑข้าวไถ่ ได้แก่ ตัวแทนเกษตรกร อำเภอละ 4 คน เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอละ 2 คน และ ผู้ประกอบการด้านผลิตภัณฑข้าวไถ่ อำเภอละ 3 คน โดยการใช้เทคนิคการคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง รวมกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มทั้งสิ้น 45 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลหลักเป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง ซึ่งออกแบบให้ครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง สภาพการผลิตข้าวไถ่ สภาพการตลาดข้าวไถ่ และความต้องการส่งเสริมด้านการผลิตและการตลาด นอกจากนี้ ยังใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวไถ่ในแขวงเชียงขวาง

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวัดความสอดคล้องของเครื่องมือ (Index of Consistency: IOC) มีค่าเท่ากับ 0.80 แสดงถึงความเหมาะสมในการใช้งาน ส่วนค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Coefficient Alpha) อยู่ระหว่าง 0.846 – 0.993 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความเชื่อถือได้สูง สามารถสะท้อนข้อมูลจริงของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างแม่นยำ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการจากสองแหล่งหลัก ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งรวบรวมโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียในกระบวนการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตข้าวไถ่น้อย และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่ได้จากการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ รายงาน และข้อมูลออนไลน์ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการค้าข้าวไถ่น้อย ระดับราคา ต้นทุนการผลิต และแนวโน้มตลาด ข้อมูลทั้งสองประเภทนี้ช่วยให้ได้มุมมองที่ครบถ้วนทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลจากแบบสอบถามจะถูกสรุปและนำเสนอในรูปแบบตารางโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อแสดงลักษณะทั่วไปและแนวโน้มของตัวแปรต่าง ๆ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวไถ่น้อยในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ การใช้เครื่องมือและวิธีการวิเคราะห์อย่างมีระบบและรอบคอบ ทำให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถ่น้อยเชิงพาณิชย์ในจังหวัดเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

1. สภาพการผลิตข้าวไถ่น้อย ในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 3.56 คน โดยครอบครัวที่มีจำนวนแรงงานสูงที่สุดคือ 8 คน และน้อยที่สุดคือ 1 คน เกษตรกรมีประสบการณ์ในการทำเกษตรเฉลี่ย 8.46 โดยประสบการณ์สูงสุดอยู่ที่ 35 ปี และต่ำสุดอยู่ที่ 1 ปี ซึ่งเกษตรกรมีการสั่งสมประสบการณ์ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ในการผลิตเกษตรได้ว่าควรผลิตสินค้าประเภทใดจึงจะทำให้ได้รับผลผลิตที่ดี และมีกำไรสูง โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองประมาณ 0.86 เฮกตาร์ต่อครัวเรือน โดยเกษตรกรมีที่ดินถือครองมากที่สุดคือ 3 เฮกตาร์ และน้อยที่สุดคือ 0.06 เฮกตาร์ ทั้งนี้การได้มาของที่ดินส่วนใหญ่ได้มาจากการสืบทอดมรดกจากบรรพบุรุษหรือจากรุ่นสู่รุ่นจึงทำให้พื้นที่ทำการเกษตรลดลงเรื่อย ๆ อีกทั้งปัจจุบันการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้มีการขยายพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย การขยายโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่การผลิตทางการเกษตรถูกรุกล้ำ

สำหรับในส่วนประเภทของดินในพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกข้าวไถน้อยส่วนมากเป็นดินเหนียว ซึ่งดินเหนียวเป็นดินที่มีเนื้อละเอียดที่สุด โดยเป็นดินที่มีการระบายน้ำ และอากาศได้ไม่ดี แต่สามารถอุ้มน้ำได้ดี เหมาะที่จะใช้ดินเหนียวในการทำนาปลูกข้าว รวมถึงปลูกพืชชนิดต่างๆ แหล่งน้ำที่ใช้ทำการผลิตข้าวไถน้อย ส่วนมากเป็นน้ำชลประทาน จำนวน 237 คน คิดเป็นร้อยละ 59.20 เนื่องจากปัจจุบันรัฐบาลได้มีการขยายระบบชลประทานทุกภูมิภาค เพราะระบบชลประทานเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนศักยภาพการผลิตและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร สะท้อน จากข้อมูลสถิติที่พบว่าครัวเรือนภาคการเกษตรในพื้นที่ชลประทานมีรายได้สูงกว่าครัวเรือนที่อยู่นอกเขตชลประทาน เนื่องจากมีน้ำเพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม การใช้เครื่องมือในการผลิตข้าวไถน้อย พบว่าเกษตรกรเกือบทั้งหมดมีการใช้รถไถเดินตาม ร้อยละ 98.50 และมีเกษตรกรเพียงส่วนน้อยที่ใช้รดดำนา และเครื่องนวดข้าว ที่มีสัดส่วนการใช้เท่ากัน คือ ร้อยละ 0.8 จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ารถไถเดินตามเป็นเครื่องทุ่นแรงสำคัญของการทำเกษตรในปัจจุบัน เพราะธุรกิจการเกษตรมีการแข่งขันที่สูงขึ้น เกษตรกรที่เลือกใช้รถไถเพื่อทำงานเกษตรได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้น สร้างผลกำไรได้ตั้งใจหวัง

นอกจากนี้การเลือกใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เลือกใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวไถน้อยเหลือง จำนวน 286 คน คิดเป็นร้อยละ 94.50 รองลงมาคือใช้พันธุ์ข้าวไถน้อยแดง จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 14.90 ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวไถน้อย 50 – 100 กิโลกรัม และมีเกษตรกรที่ใช้พันธุ์ข้าวไถน้อยลาย จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 6.9 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวไถน้อยเหลืองมากกว่าเมล็ดพันธุ์ข้าวไถน้อยชนิดอื่น ทั้งนี้เนื่องจากเมล็ดพันธุ์ข้าวไถน้อยเหลืองเป็นเมล็ดพันธุ์ที่มีรสชาติหอม นุ่ม และตลาดมีความต้องการสูง จึงทำให้เกษตรกรนิยมปลูก และส่วนมากเป็นเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรเก็บไว้ใช้เอง จำนวน 373 คน คิดเป็นร้อยละ 93.30 แสดงให้เห็นว่าส่วนมากเกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ของตัวเองเก็บรักษาไว้จากปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เองจะช่วยให้เกษตรกรประหยัดต้นทุน และยังมีมั่นใจว่าได้ใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพอีกด้วย

สำหรับแหล่งเงินทุนในการผลิตข้าวไถน้อยของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดใช้ทุนตัวเอง จำนวน 391 คน คิดเป็นร้อยละ 97.60 ส่วนมากเกษตรกรใช้เงินทุน 5,001 – 10,000 บาท เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นไม่มาก ทำให้ต้องการเงินทุนไม่สูง ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่นิยมสร้างหนี้สินให้แก่ตนเอง จึงอาศัยเงินออมของตนเองที่ได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตร แต่ก็ยังมีเกษตรกรอีกจำนวนหนึ่งที่มีการกู้ยืมเงินทุนจากแหล่งอื่นมาใช้ในการผลิตข้าว สาเหตุที่มีเกษตรกรกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุนจำนวนน้อยเนื่องจากปัญหาในการกู้ยืมคือมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและยังต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เลยทำให้เกษตรกรส่วนมากไม่ค่อยสนใจที่จะกู้ยืมจากแหล่งทุนต่าง ๆ แต่แหล่งทุนดังกล่าวเป็นแหล่งทุนที่ให้การกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ ทำเกษตรกรสามารถชำระคืนได้ในระยะเวลาที่กำหนด ปริมาณการใช้เงินทุนจะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยไม่ว่าจะเป็นจำนวนที่ดิน แรงงาน และ ปัจจัยการผลิต จากการสัมภาษณ์และการสังเกตตัวจริงเกษตรกรที่มีต้นทุนมากจะมีพื้นที่การผลิตมาก ประกอบกับการมีเงินทุนในการผลิต จึงทำให้ได้ผลผลิตที่สูงกว่าเกษตรกรที่มีทุนน้อย ที่ไม่สามารถซื้อปัจจัยการผลิตได้เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัชพืช

โดยในขั้นตอนของการปลูกข้าวปลูกข้าวไถน้อย พบว่า วิธีการที่เกษตรกรส่วนมากเลือกใช้ ในการปลูกข้าวไถน้อยเกือบทั้งหมดเป็นนาดำ จำนวน 386 คน คิดเป็นร้อยละ 96.50 เนื่องจาก ส่วนมากเกษตรกรนิยมการปลูกแบบนาดำมากกว่านาหว่าน เหตุผลหลักที่ทำให้เป็นเช่นนั้นมาจาก ความเคยชินที่สืบเนื่องกันมาจากบรรพบุรุษ ทั้งนี้การดำเนินงานดังกล่าวช่วยลดต้นทุน เพิ่มผลผลิตได้ มากกว่าการนาหว่าน และปัจจัยที่ทำให้ตัดสินใจปลูกข้าวไถน้อย คือ ราคาข้าวไถน้อยสูงกว่า ราคาข้าวชนิดอื่น จึงเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจปลูกข้าวไถน้อย รองลงมาคือชอบ บริโภค นอกจากนี้ปัจจัยที่ทำให้ตัดสินใจปลูกเพราะพื้นที่เพาะปลูกมีความเหมาะสม มีการสนับสนุน จากภาครัฐ และเนื่องจากมีบริษัทรับซื้อผลผลิต เนื่องจากว่าราคาข้าวไถน้อยจะสูง โดยปัญหาในการ ปลูกข้าวไถน้อยที่เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องเผชิญคือปัญหาโรคพืช รองลงมาคือปัญหาผลผลิตต่ำ และมี เกษตรกรที่มีปัญหาการดูแลพื้นที่ปลูกข้าว ตามลำดับ

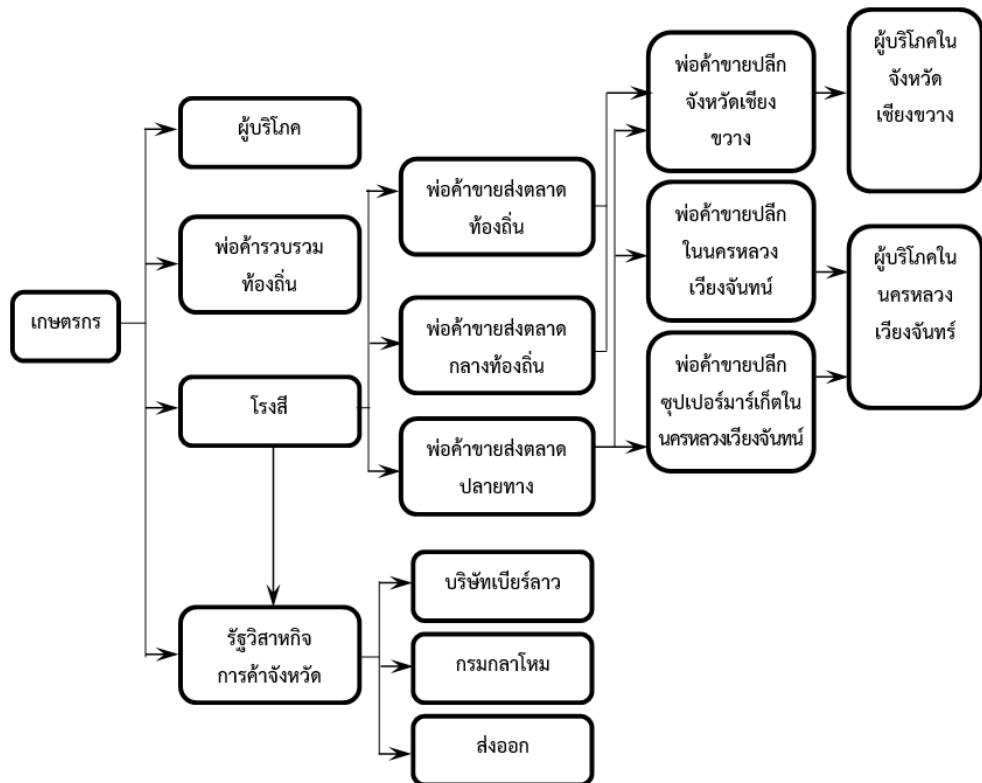
อย่างไรก็ดี การจำหน่ายผลผลิตข้าวไถน้อยของเกษตรกรส่วนมากขายผลผลิตของตนให้กับ พ่อค้าในชุมชน เนื่องจากการจำหน่ายผลผลิตให้กับพ่อค้าในชุมชนเป็นวิธีการที่สะดวก ไม่มีต้นทุนใน การขาย พ่อค้าในชุมชนมารับซื้อผลผลิตถึงบ้านทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลา รองลงมาคือ เกษตรกรเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน จำหน่ายให้กับพ่อค้าต่างถิ่น จำหน่ายให้แก่โรงสีข้าว และ จำหน่ายไปยังตลาดต่างจังหวัด ตามลำดับ โดยเกษตรกรส่วนมากยังไม่มีมารวมกลุ่มการผลิต เนื่องจากว่าพื้นที่ของเกษตรกรส่วนมากมีขนาดเล็ก ประกอบกับพื้นที่การผลิตอยู่ใกล้กัน การขาย ผลผลิตในจำนวนไม่มากจึงทำให้มีความยุ่งยากในการรวมกลุ่ม

2. วิถีทางการตลาดข้าวไถน้อย

การตลาดข้าวไถน้อยเป็นช่องทางการเคลื่อนย้ายผลผลิตข้าวจากเกษตรกรไปสู่มือของ ผู้บริโภคโดยผ่านผู้มีส่วนได้เสียทางการตลาดหลายกลุ่ม โดยกระบวนการส่งต่อผลผลิตข้าวเปลือก คือ เกษตรกรจะนำผลผลิตส่วนหนึ่งไปจำหน่ายให้กับผู้บริโภคในท้องถิ่นแต่มีสัดส่วนที่น้อยมาก จากนั้นจะนำผลผลิตส่วนใหญ่ไปขายให้กับพ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น หรือโรงสี หรือขายให้กับหน่วยงาน รัฐวิสาหกิจการค้าจังหวัด อย่างไรก็ตาม พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐวิสาหกิจการค้าจังหวัด จะถูกนำไปจำหน่ายให้กับโรงสีในที่สุด

เมื่อมีการแปรรูปข้าวไถน้อยจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสารเรียบร้อยแล้ว จากนั้น ผู้ประกอบการโรงสีจะดำเนินการสีข้าวไถน้อยให้เป็นข้าวสาร เพื่อนำไปจำหน่ายโดยกระจายสู่พ่อค้าขายส่งตลาดท้องถิ่น พ่อค้าขายส่งตลาดกลางท้องถิ่น และพ่อค้าขายส่งตลาดปลายทาง และส่วน หนึ่งจะนำกลับไปจำหน่ายให้กับรัฐวิสาหกิจการค้าจังหวัด ทั้งนี้แต่ละหน่วยจะมีการกระจายผลผลิต ข้าวสารข้าวไถน้อยที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พ่อค้าขายส่งตลาดท้องถิ่น พ่อค้าขายส่งตลาดกลาง ท้องถิ่น จะขายผลผลิตข้าวสารให้กับพ่อค้าขายปลีกในแขวงเชียงขวางและนครหลวงเวียงจันทน์ ส่วนพ่อค้าขายส่งตลาดปลายทาง จะนำผลผลิตข้าวสารขายให้กับพ่อค้าขายปลีกในแขวงเชียงขวาง และนครหลวงเวียงจันทน์ รวมถึงขายให้กับพ่อค้าขายปลีกร้านซูเปอร์มาร์เก็ตในนครหลวง เวียงจันทน์ ขณะที่หน่วยงานรัฐวิสาหกิจการค้าจังหวัดจะเป็นผู้ผูกขาดในการจำหน่ายข้าวสารข้าวไถ

น้อยให้กับบริษัทเปียร์ลาวเพื่อผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีลักษณะเฉพาะตัว และยังเป็นผู้รวบรวมส่งให้กับกรมกลาโหมและเป็นผู้ส่งออกต่างประเทศที่ 1

ภาพ 1 วิธีการตลาดข้าวไก่่น้อย

3. แนวโน้มการส่งเสริมการตลาดของข้าวไก่่น้อย โดยพิจารณาจากปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 4P พบว่า

1. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า เกษตรกรมีความต้องการพัฒนาด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวไก่่น้อยเชิงพาณิชย์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.51$, S.D.=0.39) โดยต้องการพัฒนาคุณภาพข้าว ความสมบูรณ์ของเมล็ดข้าว ความนุ่มของข้าว การเก็บรักษาไว้ได้นาน ความสะอาดของข้าว ตามลำดับ

2. ด้านการกำหนดราคา ความต้องการพัฒนาการกำหนดราคาเพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวไก่่น้อยเชิงพาณิชย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.17$, S.D.=1.22) โดยเกษตรกรมีความต้องการกำหนดราคาให้เหมาะสมกับคุณภาพ กำหนดราคาให้เหมาะสมกับปริมาณ และกำหนดราคาให้แพงกว่าข้าวชนิดอื่น ตามลำดับ

3. ด้านสถานที่ในการจำหน่าย พบว่า เกษตรกรมีความต้องการพัฒนาสถานที่จำหน่ายเพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวไก่่น้อยเชิงพาณิชย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.06$, S.D.=1.41) โดย

เกษตรกรต้องการสถานที่จอดรถสะดวก ต้องการให้สามารถหาซื้อได้ง่ายและสะดวก ต้องการให้มีสถานที่จำหน่ายสะอาดและถูกหลักอนามัย ต้องการให้สามารถซื้อตลอดเวลา/ไม่ขาดตลาด สามารถทำการสั่งซื้อผ่านโทรศัพท์ และควรมีการจำหน่ายผ่านทางออนไลน์ ตามลำดับ

4. ด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่า เกษตรกรมีความต้องการพัฒนาด้านการส่งเสริมการตลาดเพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวไก๋น้อยเชิงพาณิชย์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.72$, S.D.=1.16) โดยมีความต้องการให้มีสินค้าตัวอย่างให้ทดลองชิม ต้องการให้มีพนักงานขายแนะนำสินค้า ต้องการให้มีการโฆษณาตามสื่อต่างๆ เช่น ทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ ต้องการให้มีการส่งเสริมการขาย เช่น ให้ส่วนลด แคมเปญสินค้า และต้องการให้มีช่องทางในโอกาสพิเศษ หรือเทศกาล ตามลำดับ

ประเด็นความต้องการเสริมการผลิตข้าวไก๋น้อย	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์	4.51	0.39	มากที่สุด
ด้านการกำหนดราคา	4.17	1.22	มาก
ด้านสถานที่ในการจำหน่าย	4.06	1.41	มาก
ด้านการส่งเสริมการตลาด	3.72	1.16	มาก
รวม	4.11	0.54	มาก

ตารางที่ 1 ระดับความต้องการพัฒนาด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวไก๋น้อยเชิงพาณิชย์

4. แนวทางการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวไก๋น้อยในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย 3 แนวทาง คือ

1. การสนับสนุนองค์ความรู้และปัจจัยการผลิตที่จำเป็นในการผลิตข้าวไก๋น้อย มี 6 ประเด็น ได้แก่ การจัดฝึกอบรม หรือการศึกษาดูงานด้านการผลิตข้าวไก๋น้อย การส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตข้าวให้มีคุณภาพ การส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคและแมลงศัตรูพืช การส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวผลผลิต และการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว ส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตรให้มากขึ้น ด้วยการส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่ทันสมัย และการส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปข้าวไก๋น้อยเพื่อเพิ่มมูลค่า

2. การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ มี 9 ประเด็น ได้แก่ การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อปรับปรุงพันธุ์ข้าวไก๋น้อย การส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่าย การพัฒนาระบบชลประทาน การเพิ่มมูลค่าผลผลิตข้าวไก๋น้อยภายใต้ระบบความปลอดภัยอาหาร การขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวไก๋น้อย การขยายช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร การประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้เกี่ยวกับข้าวไก๋น้อย การส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อทดแทนการขาดแคลนแรงงานและลดต้นทุนการผลิต และการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินด้วยนวัตกรรมต่างๆ

3. ส่งเสริมการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาดข้าวไก๋น้อยอย่างมีประสิทธิภาพ มี 6 ประเด็น ได้แก่ การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการตลาด และการขยายการขายตลาดข้าวไก๋น้อยทั้ง

ภายใน และต่างประเทศ การพัฒนาช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดข้าวไก่น้อย การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตข้าวไก่น้อยเพื่อเพิ่มมูลค่า และการประกันราคาข้าวไก่น้อย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไก่น้อยเชิงพาณิชย์ ในจังหวัดเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1) วิเคราะห์วิถีทางการตลาดข้าวไก่น้อยในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) ซึ่งพบว่า กระบวนการตลาดข้าวไก่น้อยมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้เสียหลายกลุ่ม ตั้งแต่เกษตรกรผู้ผลิต พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น โรงสีข้าว หน่วยงานรัฐวิสาหกิจการค้าจังหวัด ไปจนถึงพ่อค้าขายส่งและผู้ค้าปลีกในตลาดต่างประเทศ เช่น นครหลวงเวียงจันทน์และนครหลวงเวียงจันทน์ กระบวนการนี้สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างการผลิตและการตลาดที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับชาติ เมื่อพิจารณาแนวโน้มการส่งเสริมการตลาดของข้าวไก่น้อยโดยใช้กรอบของส่วนประสมการตลาด (Product, Price, Place, Promotion) พบว่า เกษตรกรมีความต้องการพัฒนาในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การปรับปรุงคุณภาพข้าว ความสะอาด และความสามารถในการเก็บรักษา. ในด้านการกำหนดราคา เกษตรกรต้องการให้ราคาสอดคล้องกับคุณภาพและปริมาณผลผลิต. ด้านสถานที่จำหน่าย เกษตรกรต้องการสถานที่จำหน่ายที่สะดวก สะอาด และสามารถเข้าถึงได้ง่าย. ในด้านการส่งเสริมการตลาด เกษตรกรต้องการให้มีการโฆษณา การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย และการให้ส่วนลดหรือของสมนาคุณในโอกาสพิเศษ การตอบสนองต่อความต้องการเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของข้าวไก่น้อยในตลาดทั้งในและต่างประเทศ. การวิจัยก่อนหน้านี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพข้าวและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีส่วนได้เสียในห่วงโซ่คุณค่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัจจิมา จันทวี (2564) พบว่า โรงสีข้าวที่ต้องการเข้าสู่ตลาดที่มีมูลค่าสูง เช่น การส่งออก จำเป็นต้องมีข้าวที่มีคุณภาพสม่ำเสมอและปริมาณมาก ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดกลุ่มเกษตรกรและให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตข้าวคุณภาพสูง นอกจากนี้ การศึกษาโดย พิชญ์สินี เสรีโรจนกุล และ ปิยากร หวังมหาพร (2565) ยังได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และเกษตรกร เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในห่วงโซ่คุณค่าและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร แนวทางและผลการศึกษาก่อนหน้านี้ โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคาที่เหมาะสม การสร้างช่องทางจำหน่ายที่เข้าถึงง่าย และการส่งเสริมการตลาดที่มีประสิทธิภาพ การดำเนินการตามข้อเสนอแนะเหล่านี้จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของข้าวไก่น้อยในตลาดทั้งในและต่างประเทศ และส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

2) แนวทางการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวไก่น้อยในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพการผลิต

ข้าวไก่น้อยในแขวงเชียงขวาง โดยมีแนวทางหลัก 3 ประการ ได้แก่ การสนับสนุนองค์ความรู้และปัจจัยการผลิตที่จำเป็น การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และการส่งเสริมการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาดข้าวไก่น้อยอย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยในแต่ละด้านสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ 1) การสนับสนุนองค์ความรู้และปัจจัยการผลิตที่จำเป็น การจัดฝึกอบรมและศึกษาดูงานด้านการผลิตข้าวไก่น้อยเป็นการเสริมสร้างความรู้และทักษะให้กับเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Thepnikorn, E., 2024) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการทำงาน การส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตข้าวให้มีคุณภาพ การป้องกันโรคและแมลงศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวและการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว รวมถึงการแปรรูปข้าวไก่น้อยเพื่อเพิ่มมูลค่า เป็นการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ (พรแก้ว อานุศักดิ์ และคณะ 2567) นอกจากนี้ การส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตรด้วยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย เป็นการสร้างแรงจูงใจและความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกรรม 2) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อปรับปรุงพันธุ์ข้าวไก่น้อย การส่งเสริมการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่าย การพัฒนาระบบชลประทาน และการเพิ่มมูลค่าผลผลิตภายใต้ระบบความปลอดภัยอาหาร เป็นการสร้างพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับการผลิตข้าวไก่น้อยอย่างยั่งยืน (วรดา นาคเกษม และศศิธรดา พันธุ์วิเศษศักดิ์, 2568) การขยายพื้นที่เพาะปลูก การขยายช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร และการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับข้าวไก่น้อย เป็นการเพิ่มการเข้าถึงข้อมูลและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้นการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อทดแทนการขาดแคลนแรงงานและลดต้นทุนการผลิต เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขันของภาคการเกษตร และการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินด้วยนวัตกรรมต่าง ๆ เป็นการรักษาสีเขียวและความยั่งยืนของการผลิต 3) การส่งเสริมการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาดข้าวไก่น้อยอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการตลาดและการขาย การขยายตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ การพัฒนาช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการตลาด และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตข้าวไก่น้อยเพื่อเพิ่มมูลค่า เป็นการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร (Chutrakun, Suksan, & Sanposh, 2022) การประกันราคาข้าวไก่น้อยเป็นการสร้างความมั่นคงและลดความเสี่ยงในการผลิต การบริหารจัดการผลผลิตและการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาคการเกษตรให้ยั่งยืนและสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าวไก่น้อยในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ต้องการการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน โดยการเสริมสร้างองค์ความรู้และทักษะ การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และการส่งเสริมการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาภาคการเกษตรให้ยั่งยืนและสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตและการตลาดของข้าวไก่น้อย และส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนและประเทศอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไก่ น้อยเชิงพาณิชย์ในจังหวัดเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นแนวทางในการ เพิ่มศักยภาพทางการผลิตและการตลาดให้กับเกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นผ่าน ผลผลิตข้าวไก่ น้อยที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันทางการตลาดได้ภายใต้ราคาที่ยังคงมีความผันผวน โดยมีหน่วยงานภาครัฐและนักวิชาการเป็นส่วนสนับสนุนให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวไก่ น้อยมีศักยภาพ ทางการผลิตและการตลาดที่สูงขึ้น ทำให้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นแผนภาพดังนี้

ภาพ 2 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวไก่ น้อยในแขวงเชียงขวางมีแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 3.56 คน มีประสบการณ์ทำการเกษตรเฉลี่ย 8.46 ปี และถือครองพื้นที่เฉลี่ย 0.86 เฮกตาร์ ส่วนใหญ่ใช้ดินเหนียวและน้ำชลประทานในการเพาะปลูก มีการใช้เครื่องมือทันสมัย เช่น รถไถเดินตาม และนิยมใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวไก่ น้อยเหลืองที่เก็บรักษาไว้เองเพื่อประหยัดต้นทุนและควบคุมคุณภาพ การปลูกข้าวส่วนใหญ่ทำแบบนาดำเพื่อเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน ปัญหาที่พบ ได้แก่ โรค

พืช ผลผลิตต่ำ และการดูแลพื้นที่ปลูก ส่วนการจำหน่ายผลผลิต ส่วนใหญ่ขายให้พ่อค้าในชุมชนและหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ โดยยังไม่รวมกลุ่มเกษตรกรเนื่องจากพื้นที่การผลิตกระจายและมีขนาดเล็ก ในด้านการตลาด เกษตรกรมีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา สถานที่จำหน่าย และการส่งเสริมการตลาดอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด เพื่อส่งเสริมการผลิตข้าวไถน้อยเชิงพาณิชย์ การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรควรดำเนินใน 3 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) สนับสนุนองค์ความรู้และปัจจัยการผลิต เช่น การฝึกอบรม การใช้เทคโนโลยี และการแปรรูปข้าวเพื่อเพิ่มมูลค่า 2) สนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การวิจัยและพัฒนาพันธุ์ การขยายพื้นที่เพาะปลูก ระบบชลประทาน และการรวมกลุ่มเครือข่าย 3) ส่งเสริมการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการขยายตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการประกันราคา ซึ่งแนวทางเหล่านี้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต รายได้ และความยั่งยืนของอาชีพเกษตรกรอย่างชัดเจน

จากผลการศึกษาการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไถน้อยเชิงพาณิชย์ในจังหวัด เชียงขวาง สปป.ลาว ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำคัญแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวไถน้อย เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การถ่ายทอดนวัตกรรมการผลิต และการส่งเสริมการใช้เครื่องจักรทันสมัย นอกจากนี้ควรสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกร การสร้างเครือข่ายการตลาด การพัฒนาระบบชลประทาน และการขยายพื้นที่เพาะปลูก รวมถึงการประกันราคาผลผลิต การสร้างมาตรฐานคุณภาพ และการขยายช่องทางการตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของภาคเกษตร

2. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ เกษตรกรสามารถปรับใช้แนวทางการจัดการผลผลิตและการตลาดที่มีประสิทธิภาพ เช่น การวางแผนการปลูก การเลือกใช้เมล็ดพันธุ์คุณภาพ การจัดการดิน น้ำ และปัจจัยการผลิตอย่างเหมาะสม การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวไถน้อยให้มีมูลค่าเพิ่ม เช่น การแปรรูป การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ และการทำตลาดเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของตลาดและเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรอย่างยั่งยืน

3. ข้อเสนอสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาแนวทางการผลิตข้าวไถน้อยเชิงพาณิชย์แบบยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การลดการใช้สารเคมี การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน และการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการผลิตข้าวไถน้อยเชิงพาณิชย์ เพื่อให้เกิดข้อมูลสนับสนุนการวางนโยบาย การตัดสินใจของเกษตรกร และการพัฒนาภาคเกษตรอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชมภูษ หุ่นาค. (2563). แนวทางการพัฒนาการผลิตและการตลาดข้าวไทย. วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน, 13(1), 91–115.
- ณัฐวัฒน์ ทองคำ. (2556). เศรษฐกิจการผลิตและการตลาดข้าวเปลือกในจังหวัดพัทลุง. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- พรแก้ว อานุศักดิ์, พุฒิสรรค์ เครือคำ, สายสกุล ฟองมูล และกังสดาล กนกหงส์. (2566). ปัจจัยที่มีผลต่อสืบสานการผลิตข้าวเหนียวพันธุ์ไถ่ไถ่ตามวัฒนธรรมพื้นบ้านของเกษตรกร แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 9(1), 90–107.
- พรแก้ว อานุศักดิ์, พุฒิสรรค์ เครือคำ, สายสกุล ฟองมูล และกังสดาล กนกหงส์. (2567). ปัจจัยที่มีผลต่อสืบสานการผลิตข้าวเหนียวพันธุ์ไถ่ไถ่ตามวัฒนธรรมพื้นบ้านของเกษตรกร แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 9(1), 90–107.
- พิชญ์สินี เสรีโรจนกุล และปิยากร หวังมหาพร. (2565). การพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองพนัสนิคม. วารสารมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 7(4), 277–297.
- วรดา นาคเกษม และศศิธรดา พันธุ์วิเศษศักดิ์. (2568). การออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ ต. นกออก อ. ปักธงชัย จ. นครราชสีมา. วารสารสถาปัตยกรรม การออกแบบและการก่อสร้าง, 7(1), 143–153.
- ศูนย์สถิติแห่งชาติ กระทรวงแผนการและการลงทุน. (2564). การสำรวจสถิติกิจกรรมทั่วประเทศ ครั้งที่ 3. นครหลวงเวียงจันทน์: ศูนย์สถิติแห่งชาติ กระทรวงแผนการและการลงทุน.
- อัจจิมา จันทวี. (2564). ยุทธศาสตร์ข้าวไทย (ปี 2563 - 2567) : ด้านการตลาดต่างประเทศ. (สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อัมพร วิชาสาร และชัยชาญ วงศ์สามัญ. (2558). ความต้องการการส่งเสริมการผลิตและการตลาดของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวหอมมะลิในจังหวัดกาฬสินธุ์. แก่นเกษตร, 43(พิเศษ 1), 1039–1044.
- Champagne, E. T. (2008). Rice aroma and flavor: A literature review. Cereal Chemistry, 85(4), 445–454.
- FAO. (2021). Assessment report on the national agricultural innovation system in Lao PDR. Lao PDR: FAO.
- hutrakun, p., suksan, b., & sanposh, k. (2022). strategy for the development of the modern organic rice market of organic rice farmers in udon thani province. journal of buddhist anthropology, 7(8), 41–54.

- Kim, S., Kim, D., Cho, S. W., Kim, J., & Kim, J. S. (2014). Highly efficient RNA-guided genome editing in human cells via delivery of purified Cas9 ribonucleoproteins. *Genome Research*, 24(6), 1012–1019.
- Ministry of Agriculture and Forestry. (2017). Profile of Lao Agro-Biodiversity Products: Profile No. 1: Khao Kai Noi. Department of Planning and Cooperation, Vientiane, Lao PDR.
- Thepnikorn, E., Meenongwah, S., & Pakdeejit, R. (2024). Guidelines for Human Resource Development for Migrant workers. *SSRU Journal of Public Administration*, 7(1), 1–11.
- Vilayheuang, K., Machida-Hirano, R., Bounphanousay, C., & Watanabe, K. N. (2016). Genetic diversity and population structure of ‘Khao Kai Noi’, a Lao rice (*Oryza sativa* L.) landrace, revealed by microsatellite DNA markers. *Breeding Science*, 66(2), 204–212.
- Yamane, T. (1970). *Statistics: An introductory analysis*. (2nd ed.). New York: Harper & Row.

วารสารภูมินิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน

Academic Journal of Sustainable Habitat Development

สมาคมภูมินิเวศพัฒนาอย่างยั่งยืน

277 หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

โทร. 092-592-9654

Email: journal.shada@gmail.com